

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
VĒSTURES UN ARHEOLOĢIJAS NODAĻA

Vēstures bakalaura studiju programmas

3. kursa students

Kaspars Markus Molls

stud. apl. Nr. km19041

**VENTAS ŪDENSCEĻŠ MAINĀS UN KULTŪRAS SAKAROS
VĒLAJĀ DZELZS LAIKMETĀ UN VIDUSLAIKU
SĀKUMPOSMĀ
BAKALaura DARBS**

Darba zinātniskais vadītājs

Dr. hist., asoc. prof.

Armands Vijups

RĪGA, 2022

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbs ir izstrādāts par Latvijas vēsturē maz pētītu tēmu – senajiem ūdensceļiem. Darba mērķis ir konstatēt ārējo maiņas un kultūras sakaru nozīmi Ventā un galvenās tendences, kā šie sakari definē Ventu par ūdensceļu vēlajā dzelzs laikmetā un viduslaiku sākumposmā. Lai mērķi sasniegtu, ir analizēts plašs vēstures avotu klāsts: arheoloģisko izrakumu pārskati, pieminekļu lietas, arheoloģiskās senlietas, toponīmi, hronikas, sāgas u.c. Ventas ūdensceļš raksturojams kā satiksmes maģistrāle, kurā vēlajā dzelzs laikmetā dominēja skandināvu iecerotāji, kas veicināja amatniecības un tirdzniecības attīstību. Skandināviem aizejot, Venta kļuva par kuršu zemju, vēlāk arī Livonijas iekšējo ūdensceļu, maiņas un kultūras sakaros lomu saglabājot tikai atsevišķiem centriem upes lejtecē.

Atslēgas vārdi: Ventas ūdensceļš, arheoloģija, tirdzniecība, dzelzs laikmets, viduslaiki

ANNOTATION

Title – Trade and cultural connections on the Venta waterway in the Late Iron Age and Early Medieval Period.

The Bachelor thesis is about a topic that has been researched very little in Latvian history – ancient waterways. The aim of the thesis is to define role of the external trade and cultural connections of the Venta waterway and how these connections define the main tendencies that make Venta a waterway in Late Iron Age and Early Medieval period by analysing a versatile amount of historic sources. To reach the aim there are various sources that have been analysed: excavation reports, artefacts, toponyms, chronicles, sagas etc. In the conclusion the Venta waterway is described as a traffic artery, of which the Scandinavians took control in the Late Iron Age. That fostered the evolution of local craftsmanship and trade. After the Scandinavians left Venta became the internal waterway of the Curonians, and later Livonians. The trade and cultural connections maintained their roles at a few centres at the rivers downstream.

Keywords: Venta waterway, archaeology, trade, Iron Age, Middle Ages

SATURA RĀDĪTĀJS

ANOTĀCIJA.....	2
SAĪSINĀJUMI UN APZĪMĒJUMI	4
IEVADS	5
AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS	5
1. ĢEOGRĀFISKĀ TELPA	12
2. VENTAS ŪDENSCEĻA OBJEKTU ARHEOLOĢISKĀS IZPĒTES VĒSTURE.....	15
3. LIECĪBAS RAKSTĪTAJOS VĒSTURES AVOTOS UN VIETVĀRDOS.....	19
3.1. Liecības skandināvu rakstītajos vēstures avotos	19
3.2. Liecības vācu hronikās un citos krusta karu laikmeta dokumentos	23
3.3. Toponīmu analīze	28
4. ARHEOLOĢISKĀS LIECĪBAS PAR MAIŅAS UN KULTŪRAS SAKARIEM	32
4.1. Senvietas	32
4.1.1. Eventuālās skandināvu senvietas.....	32
4.1.2. Baltijas somu senvietas	41
4.1.3. Kuršu senvietas.....	44
4.1.4. Senvietas viduslaiku sākumposma maiņas un kultūras sakaros.....	51
4.2. Senlietas Ventas ūdensceļa baseinā: izplatība un analīze.....	54
4.2.1. Ieroči	54
4.2.2. Rotas	59
4.2.3. Ar tirdzniecību saistītais senlietu materiāls.....	62
SECINĀJUMI	68
IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	70
PIELIKUMI.....	81

SAĪSINĀJUMI UN APZĪMĒJUMI

A - austrumi

att. - attēls

D - dienvidi

DA- dienvidaustrumi

DR – dienvidrietumi

frg. – fragments, fragmentārs (pēc konteksta)

g. – gads

gs. – gadsimts

Inv. nr. – inventarizācijas numurs

KNM – Kuldīgas novada pašvaldības aģentūra “Kuldīgas novada muzejs”

km - kilometri

kom. - komentējis

LĢIA – Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra

LNVM – Latvijas Nacionālais vēstures muzejs

m - metri

milj. – miljoni

NKMP – Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde

nov. - novads

p.m.ē. – pirms mūsu ēras

pag. - pagasts

PDC – Pieminekļu dokumentācijas centrs

R - rietumi

raj. – rajons

sast. – sastādīja

skat. – skatīt

tulk. - tulkojis

tab. - tabula

v.j.l. – virs jūras līmeņa

VVM – Ventspils muzejs

Z - ziemeļi

ZA - ziemeļaustrumi

ZR - ziemeļrietumi

IEVADS

Upes daudzās pasaules vietās joprojām funkcionē kā svarīgas satiksmes maģistrāles un šāds to izmantošanas veids ir sācies jau akmens laikmetā, taču plašāka uzmanība to izpētei un raksturošanai līdz šim Latvijas vēstures pētniecībā nav pievērsta. Latvijas teritorijā pirmās cilvēku apmetnes veidojās pie upēm (Salaspils Laukskola pie Daugavas; Lingbi tipa cirvis pie Zaņas u.c.).¹ Upi par ūdensceļu primāri definē cilvēku klātbūtne un cilvēku iespējas pa to pārvietoties. Nākamais posms ūdensceļa evolūcijā ir sakaru veidošanās starp dažādām kultūrām, kas bieži stimulē kultūru attīstību un centru veidošanos to krastos. Latvijā līdz šim veikti atsevišķi pētījumi par vēstures procesiem Daugavas krastos,² kas vēsturiski bijis viens no galvenajiem Baltijas jūras reģiona ūdensceļiem, kā arī izdotas vairākas publikācijas par Gaujas un Lielupes³ krastu arheoloģisko liecību materiālu, taču par Ventu, kā šādu saimniecisku un kultūras sakaru subjektu, līdz šim ir samērā maz atsevišķi pētījumi. Ventas izpētes arheoloģiskā šķērsgrīzumā nepieciešamības aktualitāti pastiprina pēdējo gadu atklājumi Ventas ūdensceļa kontekstā (Kundu un Lapsu senkapī, Pasiekstes savrupatradumi), kas liek pārskatīt upes nozīmi Baltijas reģiona sakaru kontekstā.

Par bakalaura tēmas galveno ievirzi saistībā ar Ventas ūdensceļu izvēlēti maiņas un kultūras sakari. Izvēle pamatojama ar plašo arheoloģisko liecību un rakstīto avotu materiālu, kurā Venta atspoguļojas kā dažādu kultūras un maiņas liecību mezglu punkts. Kā pirmais solis ūdensceļa pētniecībā ir nepieciešamība sistematizēt un interpretēt šīs liecības, nošķirot kultūrpiederību un vēsturisko hronoloģiju konkrētiem vēstures periodiem un reģioniem. Visbagātākais materiāls attiecināms uz vēlo dzelzs laikmetu (9.-12.gs. Latvijas teritorijā), kas arheoloģiski izsekojams vismaz trīs etnisko grupu mijiedarbības atstātajās liecībās – baltu, Baltijas somu un skandināvu. Šāda ainava nav unikāla, ņemot vērā, ka netālu esošajā Daugavas ūdensceļā kultūru mijiedarbība bija daudz plašāka, taču Ventas ūdensceļa loma līdz šim ir maz pētīts fenomens. Pētījumā ietvertais viduslaiku sākumposma datējums (13.gs. – 14.gs. sākums) izvēlēts, lai izpētītu maiņas un kultūras sakarus plašākā hronoloģiskā kontekstā un salīdzinātu ūdensceļa lietošanas praktiskos aspektus. Piemēram, skandināvu darbība izsekojama no Ventspils

¹ ILGA ZAGORSKA. Paleolīts. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 38.-40.lpp., šeit 38.lpp.

² Piemēram: ĒVALDS MUGURĒVIČS. Kompleksie pētījumi arheoloģiskajā mikrorajonā Daugavas lejtece (1966.-1975. g.). In: ZIGRĪDA APALA (sast.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1975. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1976, 69.-75.lpp.

³ Piemēram: JĀNIS GRAUDONIS. Lielupes krastos pirms gadu simtiem. Arheoloģiskie pētījumi Jaunsvirlaukas pagastā. Rīga 2003.

līdz Skrundai, taču vāciešu Ventas izmantošana norobežojās tikai posmā no Ventspils līdz Kuldīgai. Vācu ūdensceļa izmantošanas raksturs iezīmē iepriekšējos gadsimtos aizsākto procesu kontinuitāti, kas iezīmē Ventu kā savstarpēji saistītu arheoloģisko objektu sistēmu. Ar 14.gs. sākumu Venta bija kļuvusi par Livonijas iekšējo transporta ceļu un lielā mērā zaudēja lomu ārējos kultūras un maiņas sakaros. Šī loma jaunajos laikos atjaunojās, taču šajā pētījumā neskartā hronoloģiskajā periodā.

Bakalaura darbā apskatītā teritorija attiecināma uz Ventas upes lejteces un vidusteces posmiem, kas iekļaujas Latvijas teritorijā. Šāds nodalījums izvēlēts, lai primāri apzinātu Latvijas teritorijā esošās liecības. Toties ūdensceļa izmantošanas liecības virzienā no grīvas uz augšteci pakāpeniski samazinās, kas izskaidrojams ar upes izmantošanas praktisko aspektu apgrūtinošajiem apstākļiem – upe kļūst arvien seklāka, kas apgrūtina ūdenstransporta kustības iespējas, tāpēc no grīvas pietuvojoties mūsdienu Lietuvas robežai, arheoloģisko liecību klāsts samazinās. Visvairāk arheoloģiskās liecības ir posmā no Ventspils līdz Kuldīgai, uz ko ir arī likts uzsvars pētījumā, taču apskatīts arī pārējais ūdensceļa posms Latvijas teritorijā. Par ūdensceļam pieskaitāmiem uzskatāmi objekti, kas ir tiešā upes tuvumā vai arī objektos atklātās arheoloģiskās liecības norāda uz būtiskiem sakariem ar ūdensceļu, kā tas ir Kundu pilskalna un senkapu gadījumā.⁴ Par daļu no ūdensceļa ir uzskatāma arī Abavas upe, taču tā darbā apskatīta maz, jo raksturojama kā atsevišķs mikroreģions ar specifisku arheoloģisko liecību materiālu.

Darbā izvēlētā metodika aptver vairāku pieeju sintēzi. Metodoloģiskās pieejas darba izstrādē galvenie iedvesmas avoti ir *Mg. hist.* Jāņa Meinerta maģistra darbs⁵ un *Dr. habil. hist.* Ēvalda Mugurēviča pētījums par Ventas lejteces arheoloģiskajiem pieminekļiem⁶. Jāņa Meinerta maģistra darbā apskatīta Āraišu un Bricu ezeru reģionu vēsture 5.-13.gs., kombinējot arheoloģiskās liecības ar ģeogrāfisko telpu un tās attīstības posmiem, rezultātā radot Latvijas arheoloģijas pētniecībā unikālu pētījumu par ainavu arheoloģiju. Kartogrāfēšanas un ainavas pētniecības pieejas izmantotas arī bakalaura darbā. Ēvalda Mugurēviča pētījums daļēji kalpo par iedvesmu reģiona izvēlei, jo pētnieka veiktā analīze, kombinējot toponīmiku ar arheoloģiju un rakstīto avotu interpretāciju, ir devusi priekšstatu par Ventu kā vienotu sakaru reģionu. Bakalaura darbs daļēji uzskatāms kā turpinājums šim pētījumam.

⁴ MĀRTIŅŠ LŪSĒNS. Arheoloģiskie pētījumi Kundu senkapos 2017. gadā. In: JURIS ŪRTĀNS, INGRĪDA LĪGA VIRSE (sast.). Arheologu pētījumi Latvijā 2016.-2017. gadā. Rīga 2018, 68.-72.lpp.

⁵ JĀNIS MEINERTS. Āraišu un Bricu ezeru mikroreģionu telpiskā struktūra no 5. līdz 13. gadsimtam. Maģistra darbs. Rīga 2021.

⁶ ĒVALDS MUGURĒVIČS. Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces apgabala dzelzs laikmeta un viduslaiku pieminekļos. Izrakumi Zlēkās. In: ĒVALDS MUGURĒVIČS (sast.). Arheoloģija un etnogrāfija, 10. sēj. Pētījumi par Kurzemi un Zemgali. Rīga 2000, 74.-87.lpp.

Bakalaura darba **mērķis** ir konstatēt ārējo maiņas un kultūras sakaru nozīmi Ventā un galvenās tendence, kā šie sakari definē Ventu kā ūdensceļu vēlajā dzelzs laikmetā un viduslaiku sākumos. Nospraustā mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi **uzdevumi**:

1. Raksturot Ventas ģeogrāfisko telpu un cilvēku saimnieciskās darbības rezultātā veidotās izmaiņas tajā, kas mūsdienās sniedz atšķirīgu priekšstatu par upes veidolu. Tādā veidā definēt ģeogrāfiskos parametrus, kas jāņem vērā turpmākā darba izstrādē.
2. Apzināt priekšstatu attīstību par Ventu kā ūdensceļu un sniegt ieskatu Ventas objektu 9.-14.gs. arheoloģiskās izpētes historiogrāfijā.
3. Apkopot informāciju rakstītajos vēstures avotos par kontaktiem un potenciāliem sakariem ar Ventas ūdensceļu, kā arī interpretēt toponīmus un to izcelsmes iespējas saistībā ar kultūras un maiņas sakariem.
4. Analizēt arheoloģisko liecību materiālu Ventas ūdensceļā un konstatēt kultūras un maiņas attīstības sakaru procesus.

Darba struktūru veido anotācijas, ievads, avotu un literatūras apskats, četras nodaļas ar desmit apakšnodaļām, secinājumi, avotu un literatūras saraksts un pielikumi.

Pirmajā nodaļā sniegts Ventas upes ģeogrāfiskais raksturojums, un konstatēts upes ģeoloģijas, hidroloģijas, krastu veģetācijas un citu faktoru raksturs, kas ietekmēja cilvēku klātbūtni un to izmaiņas Ventas krastos. Otrajā nodaļā analizēta pētnieku priekšstatu attīstība par Ventu kā ūdensceļu un tam pieguļošos objektus, kā vienam reģionam, un attīstības procesiem pieskaitāmus. Pēc historiogrāfijas apskata ir veikta rakstīto avotu analīze un interpretācija – tas sniedz ieskatu pirmajās rakstītajās ziņās par Ventas kā ūdensceļa izmantošanu un par pirmajiem kultūru sakariem, kas veidojušies saistībā ar šo upi. Otrajā nodaļā ir arī veikta toponīmu analīze, tādā veidā interpretējot atsevišķu vietu kultūru piederību un vietvārdu izcelsmes saistības ar maiņas sakariem. Ceturtnā nodaļa ir darba apjomīgākā sadaļa. Tajā veikta arheoloģisko liecību analīze, kur atsevišķi apskatītas senvietas (arheoloģiskie pieminekļi) un senlietas (artefakti). Šajā nodaļā lietota klasiska pieeja arheoloģisko liecību materiāla interpretācijai, pētot dažādu pieminekļu un senlietu saikni ar ģeogrāfisko vidi, pētot to formas, tipus un izcelsmes vietas u.tml. Darbā izmantota arī kartogrāfiska pieeja, kas ļauj ūdensceļu uztvert kā ģeogrāfisku kopumu un interpretēt senvietu novietojuma saistības ar pētāmajiem procesiem. Senlietu analīzei veidotas sistemātiskas tabulas, kas, līdzās senvietu kartēm, pievienotas darba pielikumos.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Nepublicētie avoti

KNM un VVM senlietu kolekcijas. Darba ietvaros izmantotas KNM un VVM krājuma arheoloģisko materiālu kolekcijas. Abos krājumos kopš muzeju dibināšanas tiek uzkrātas senlietas un materiāli par arheoloģiskajām liecībām pie Ventas, kā arī muzeju pētnieki veikuši izrakumus vairākos objektos, attiecīgi krājumu apmeklējumu rezultātā darba autors guva personīgas konsultācijas pie vairākiem pētniekiem, saistībā ar bakalaura darba tēmu. Senlietas pamatā ir ieroči, rotas un tirdzniecības inventārs. Autors studiju kursa “Praktiskais darbs muzejā” ietvaros aprakstījis un digitalizējis informāciju par Kundu senkapos atrastos senlietu materiālu, precizējot senlietu hronoloģiju un tipus. Līdzās Kundu senlietu materiālam, KNM apskatītas arī senlietas no Lapsu, Padres Vecās skolas, Mazsālijas un Lancenieku senkapiem, Veckuldīgas pilskalna un apzināta virkne ar savrupatradumiem. VVM apskatītas senlietas no Dzikļu un Pasilciema senkapiem, Krītkalna un Bēķu viduslaiku kapsētām, kā arī savrupatradumi no Pasielstes, Zlēkām, Zūrām un Ventavas. Daļa no senlietām ir korodējušas un lauztas, kā tas bijis raksturīgs skandināvu un kuršu apbedīšanas tradīcijās, tāpēc tās ir sarežģīti interpretējamas un klasificējamas. Senlietas sniedz būtisku pienesumu darba izstrādē.

NKMP PDC materiāli. NKMP ir atbildīgā institūcija par kultūras pieminekļu saglabāšanu, uzskaiti un apzināšanu. Viens no tās uzdevumiem ir veidot informācijas datubāzi par visiem Latvijas teritorijas kultūras pieminekļiem. Katram kultūras piemineklim NKMP PDC ir sastādīta atsevišķa mape, kurā apkopota pieejamā informācija par pieminekli - apraksti periodikā, arheologu apsekošanu ziņojumi, pētījumi rakstu krājumos, arheoloģisko izrakumu materiāla publikācijas u.tml. No pieminekļu lietām pieejamā informācija tika izmantota, lai apzinātu senvietu vēsturi un to teritorijā atrastās senlietas, kas noderēja pieminekļu datēšanā un kultūras piederības identifikācijā. Līdzās pieminekļu lietām, NKMP PDC glabā arī pagastu vispārējās materiālās lietas, kurās ir apkopota līdzīga rakstura informācija par vēsturisko pagastu robežās esošajām arheoloģiskajām liecībām. No šīm mapēm pamatā iegūta informācija par savrupatradumiem un dažādām potenciālām senvietām. Darbā izmantotas vispārējās materiālās lietas no 16 pagastiem, caur kuriem tek Venta.

Arheoloģisko izrakumu un apzināšanu pārskati, muzeju akti. KNM, VVM un NKMP PDC arhīvos arī iegūti vairāki arheoloģisko izrakumu un apzināšanu pārskati. Arheologiem pēc izrakumu veikšanas ir jāsastāda pārskats par izrakumu rezultātiem, kur dokumentēta visa izrakumu laikā iegūtā informācija par arheoloģisko pieminekli. Pārskati ir ļoti būtiski avoti par

senvietām un to apdzīvotību, tāpēc tie sniedz visdetalizētāko ieskatu pētījumā apskatītajās senvietās. Līdzās izrakumu aprakstiem, ir dotas topogrāfiskās analīzes, senlietu tabulas un Veculdīgas pilskalna gadījumā arī paleobotāniskās analīzes.⁷ Arheoloģisko apzināšanu pārskati un muzeju akti satur informāciju par senlietu savrupatradumiem un to atrašanās vietām. Kā arī aprakstītas senlietas, kas paplašina darbā apzināto senlietu klāstu.

Publicētie avoti

Skandināvu rakstītie vēstures avoti. Darbā izmantotas trīs skandināvu sāgas, viens rūnakmens un divas skandināvu hronikas, visus darbus ir tulkojis un komentējis latviešu trimdas ārsts Arnolds Kursis, kurš nav akadēmiski izglītots vēsturnieks, taču viņa darbs ir vērtējams kā atbilstošs vēstures zinātnei, jo pamatā veikta sāgu tulkošana, kas ļauj latviešu vēsturniekiem strādāt ar skandināvu rakstīto avotu materiālu.⁸ Skandināvu sāgas vēstures pētniecībā tiek vērtētas kā samērā neuzticami avoti, kuros galvenais uzsvars likts uz tēlu glorificēšanu un aprakstītie motīvi nereti ir autoru izdomājumi, kā arī no sāgām saglabājušies tikai noraksti, kas tapuši vismaz gadsimtu pēc sāgu pierakstīšanas, kas mazina sāgās aprakstīto notikumu ticamības līmeni. Tas īpaši attiecas uz darbā izmantoto Egila Skallagrimsona sāgu, kurā aprakstītos notikumus kuršu zemēs pētnieki pamatā uzskata par izdomājumu. Toties sāga sniedz būtiskas ziņas par tā laika sabiedrībām, īpaši skandināviem un kuršiem.⁹ Skandināvu hronikas aprakstītas sistemātiskāk, jo aprakstu ir veikuši izglītoti mūki, tāpēc arī ziņu patiesums ir augstāk vērtējams. Darbā skandināvu sāgas un hronikas tiek pamatā izmantotas interpretācijām, taču sniegta arī versijas par konkrētu lokāciju identificēšanas iespējām. Bakalaura darbā apskatītais Šonhemas rūnakmens kopumā vērtējams kā samērā ticams, ņemot vērā, ka rūnakmeņi uzstādīti, lai godinātu kāda cilvēka piemiņu, kas arī atspoguļojas šī rūnakmeņa tekstā.

Vācu hronikas un citi dokumenti. Darbā izmantotas trīs vācu hronikas: Indriķa, Atskaņu un Hamburgas-Brēmenes arhibīskapijas vēstures hronikas. Tās sniedz vairākus notikumu pārstāstus un etnisko robežu raksturojumus. Šajos darbos atspoguļojas konkrētas liecības, kas saistītas ar Ventas ūdensceļa izmantošanu un sniedz arī priekšstatu par konkrētiem vēstures notikumiem, atšķirībā no arheoloģiskā materiāla, kas par notikumiem konkrētas detaļas nesniedz. Līdzās hronikām darbā izmantoti arī zemju dalīšanas dokumenti, ar kuriem 13.gs. tika

⁷ LAIMDOTA KALNIŅA. Nogulumu paraugu putekšņu analīzes rezultāti no Veculdīgas pilskalna un tā apkārtnes. In: ULDIS KALĒJS. Pārskats par 2011. gada arheoloģiskās izpētes darbu rezultātiem Veculdīgas pilskalnā ar senpilsētu. Rīga 2012, 23.-25.lpp.

⁸ ARNOLDS KURSIS (sast.). Ziemeļnieku sāgas par seno Latviju un latviešiem. Stokholma 1998.

⁹ VILIS BIĻĶINS. Kurša un kuršu cīņas. Lucerna 1967, 15.-16.lpp.

dalītas Kurzemes teritorijas starp Vācu ordeni un Kurzemes bīskapu. Šie dokumenti uzskatāmi par ticamiem, jo tie garantēja juridisko pamatojumu teritoriju īpašumu tiesībām Livonijā.

Arheoloģisko pētījumu rezultātu pirmpublicācijas. Pētījumu pirmpublicācijas iegūtas no rakstu krājumiem “Zinātniskās atskaites sesijas materiāli” un “Arheologu pētījumi Latvijā”, kuros arheologi publicējuši īsus, kodolīgus pārskatus par viena vai divu gadu laikā veiktajiem arheoloģiskajiem izrakumiem. Rakstos iekļauta pētāmā objekta vēsture, izrakumu apraksts, atradumi un secinājumi. Šos rakstus var uzskatīt par kompresētiem izrakumu pārskatiem. Pamatā izmantoti Ēvalda Mugurēviča un Mārtiņa Lūsēna izrakumu apraksti.

Kartes

Kartes bakalaura darbā izmantotas vairākiem nolūkiem. Viens no tiem ir senvietu ģeogrāfiskā novietojuma noteikšana, kam pamatā izmantotas NKMP Kultūras pieminekļu karte un entuziastu biedrības “Latvijas pilskalni” veidotā pilskalnu karte. NKMP kartē norādīti pašlaik kultūras pieminekļu sarakstā esošie pieminekļi un to aizsardzības teritorijas, savukārt, pilskalnu kartē norādītas arī tādas senvietas, kas vairs kultūras pieminekļu sarakstā nav iekļautas. Ģeogrāfisko un ģeoloģisko parametru noteikšanai ūdensceļam izmantotas Latvijas vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra derīgo izrakteņu karte un LGIA digitālais reljefa modelis. Pēdējā karte veidota pēc LIDAR (*Light detection and ranging* – reljefa lāzerskenēšanas metode, kuru izmanto digitālo reljefa modeļu izveidē) datiem, ar ko ir iespējams novērtēt reljefa īpatnības un pārveidojumus laika gaitā. Toponīmu analīzei izmantota mūsdienu topogrāfiskā karte un arī vēsturiskā karte: Goldingen: Gouvernement Kurland: Reihe VIII, Blatt 2; M 1:50 000. Pielikumos iekļauto karšu izstrādei tika izmantota karšu veidošanas interneta pārlūka vietne “ArGIS Online”. Paralēli darbam ar avotiem šajā kartē tika atzīmētas visas senlietas un savrupatradumu vietas, kas veido pārskatāmu un viegli analizējamu uzskates materiālu.

Literatūra

Ģeogrāfijas literatūra. Bakalaura darbā izmantoti atsevišķi ģeogrāfijas pētījumi, lai raksturotu ģeogrāfisko telpu. Galvenā publikācija ir Jāņa Rutkis 1960.g. izdotā “Latvijas ģeogrāfija”, kurā Rutkis sniedzis atsevišķu Ventas hidroģeogrāfisko raksturojumu. Līdzās šim darbam ir samērā maz pētījumi par Ventu ģeogrāfiskā šķērsgrīzumā, tāpēc tika izmantoti vairāki Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un zemes zinātņu fakultātes studentu bakalaura darbi, kuros atspoguļota virspusēja informācija par Ventu.

Ārzemju pētījumi. Lai gūtu ieskatu dažādām pieejām avotu interpretācijā un rezultātiem par ūdensceļu pētījumiem ārzemēs, bakalaura darbā izmantoti ārzemju pētnieku darbi. Pamatā tie ir darbi no Baltijas jūras reģiona, kas saistāmi ar vikingu laikmeta vēsturi, jo Latvijā pētījumu par skandināviem ir samērā maz. Bakalaura darbā izmantotas vairākas igauņu pētnieces Marikas Megijas (*Marika Mägi*) publikācijas, kura analizē Baltijas jūras reģionā atklāto arheoloģisko materiālu un interpretē to kontekstā ar maiņas un kultūras sakariem. Viņas pētījums *In Austrvegr*¹⁰ saņēmis plašu pētnieku atzinību, tajā tiek pārdefinēta Austrumbaltijas loma vikingu tirdzniecības ceļos, uz ko ir likts akcents arī bakalaura darbā. Ir izmantoti arī citi ārzemju pētījumi, piemēram, zviedru pētnieka Birgera Nermana (*Birger Nerman*) pētījums par baltu un skandināvu kontaktiem¹¹, kā arī vairāki vācu pētnieku darbi par vikingiem.

Latvijas pētnieku publikācijas. Divi būtiski informācijas avoti ir interneta pārlūks “Nacionālā enciklopēdija”, kurā virkni rakstu sagatavojis arheologs Jānis Asaris, un 2021.g. izdotā “Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata” ar vairāku pētnieku rakstiem. No abiem pamatā iegūta informācija par senvietām un historiogrāfiju, no pēdējā arī informācija par arheoloģijas pētniecības pieejamām, etnisko grupu vēsturi, to izplatību u.c. Senlietu noteikšanai pamatā izmantoti Baibas Vaskas¹², Artūra Tomsona¹³ un Māra Atgāža¹⁴ pētījumi ar priekšmetu analīzēm un iedalījumiem tipoloģiskajās grupās. Vairāki pētījumi par ar bakalaura darba problemātiku saistītiem jautājumiem, ir izmantoti no rakstu krājumiem “Arheoloģija un etnogrāfija” un “Ventspils muzeja raksti”. Izmantoti arī daži no pirmajiem ar arheoloģiju saistītajiem darbiem par Latvijas teritoriju, piemēram, Frīdriha fon Krūzes (*Fridrich von Kruse*)¹⁵ un Augusta Bīlenšteina (*August Bielenstein*)¹⁶ pētījumi. Etnisko aspektu raksturošanā būtisks darbs ir iekļauts Vitolda Muižnieka publikācijā par Dundagas Laukmuižas senkapu izrakumu materiāliem.¹⁷ No informācijas vienībām vislielāko apjomu veido Latvijas pētnieku publikācijas, kas pārzina Latvijas arheoloģisko materiālu un profesionāli to interpretē.

¹⁰ MARIKA MÄGI. In *Austrvegr. The Role of the Eastern baltic in Viking Age Communication across the Baltic Sea*. Leiden 2018.

¹¹ BIRGER NERMAN. *Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit*. Stockholm 1929.

¹² BAIBA VASKA. *Rotas un ornaments Latvijā no bronzas laikmeta līdz 13. gadsimtam*, Rīga 2019.

¹³ ARTŪRS TOMSONS. *Zobeni Latvijā no 7. līdz 16. gadsimtam*. Rīga 2019.

¹⁴ MĀRIS ATGĀZIS. *Tuvcīņas ieroči Latvijā 10.-13. gadsimtā*. Rīga 2019.

¹⁵ FRIEDRICH KRUSE. *Necrolivonica*. Dorpat 1842.

¹⁶ AUGUST BIELENSTEIN. *Die Grenzen des Lettischen Volksstammes und der Lettischen Sprache in der Gegenwart in dem 13. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Ethnologischen Geographie und Geschichte Russlands*. St. Petersburg 1892.

¹⁷ VITOLDS MUIŽNIEKS. *Etniskā situācija Ziemeļkurzemē un iedzīvotāju identitāte*. In: VITOLDS MUIŽNIEKS. IRITA ŽEIERE (sast.). *Dundagas Laukmuižas 13.-14. gadsimta senkapi. Izrakumu materiālu publikācija*. Rīga 2021, 161.-173.lpp.

1. ĢEOGRĀFISKĀ TELPA

Ventas upes hidroģeogrāfiskie un ģeoloģiskie parametri vēstures gaitā noteica ūdensceļa izmantošanas iespējas un nepieciešamības. Primārais uzdevums, lai izprastu cilvēku mijiedarbību ar to, ir raksturot ūdensceļa fizisko raksturu. Šajā nodaļā tiks apskatīti Ventas upes ģeogrāfiskie aspekti un to potenciālā ietekme uz cilvēku darbību.

Ventas upe, tāpat kā pārējās Latvijas upes, ir veidojusies beidzoties ledus laikmetam, kūstošo ledāju ūdeņiem izskalojot gultni, kas notika attiecībā pret reljefa īpatnībām, klimatu un virsmas sastāvu kāds bija Latvijas teritorijā. Ventas upei tā rezultātā ir izveidojusies senleja. Venta kopumā ir 346km gara, bet pa Latviju tek tikai 178km. Upes sākums ir Žemaitijas augstienē, ap 156,6m v.j.l., kur iztekot no Venes ezera, pēc 20km tā ievirzās senlejā, kas arī raksturo upi Latvijas teritorijā.¹⁸ Pie Latvijas-Lietuvas robežas upes līmenis sasniedz 40m v.j.l., lielākais kritums ir posmā līdz Skrundai. Ventas lejtece (no Kuldīgas līdz Ventspilij), upe atrodas vien 10m v.j.l. (skat. *1.1.att.* - Reljefa karte ar augstumpakāpēm).¹⁹

Venta Latvijas teritorijā šķērso četrus dabas reljefa rajonus – Piejūras zemieni (Ventspils līdz Piltene/Vendzavas), Kursas zemieni (Piltene/Vendzavas līdz Dzelda) Austrumkursas augstieni (Dzelda līdz Nīgrande) un Viduslatvijas zemieni (Nīgrande līdz Lietuvas robeža).²⁰ Upes senleju Kursas zemienē raksturo mulda – morfoloģiska ieplaka starp Rietumkursas augstieni un Austrumkursas augstieni, attiecīgi Ventā nonāk lielākā daļa augstieņu ūdeņu. Ventas mulda stiepjas aptuveni 120m garumā cauri visai Kurzemes vidienei. Muldas zemākā vieta ir robežjoslā starp Piejūras zemienei ar Kursas zemieni, kur augstums ir ap 20m v.j.l. Rietumkursas augstienes A nogāze, aptuveni no Padures līdz Lietuvas robežai, paralēli stiepjas gar Ventu, attiecīgi šī nogāze ir samērā stāva, vietām starp tās augstākajiem punktiem un Ventu sasniedzot 60m atšķirību (skat. *1.2.att.* - Dabas apvidu karte).

Ventas gultni pamatā veido divas komponentes – irdenā smilšakmens gultne (lejteces daļā) un dolomīti (augšteces un vidusteces daļā). Vieta kur ir pāreja no dolomīta gultnes uz smilšakmens gultni ir pie Kuldīgas, tur veidojot pārejas sliksni, kas rezultējās ap 2,5m augstā ūdenskritumā – Ventas rumbā. Ieplaka, kurā plūst upe, no Kuldīgas līdz grīvai ir samērā mazauglīgs apvidus, jo krastus veido smilšaina augsne. Tas īpaši izceļas posmā no Piltenes līdz grīvai, kur notiek pāreja uz Piejūras zemieni, ko raksturo Ventas krastu smilšainā ainava aptuveni

¹⁸ JĀNIS RUTKIS. Latvijas ģeogrāfija. Stokholma 1960, 182.lpp.

¹⁹ UGA PUIKEVICS. Aiviekstes un Ventas hidroloģisko parametru izmaiņas. Bakalaura darbs. Rīga 2020, 18.lpp.

²⁰ VITĀLIJS ZELČS. Latvijas reljefs. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/26548-Latvijas-reljefs> (skatīts: 11.05.2020.).

līdz Piltenei. Posmā no Zlūkām līdz Kuldīgai upes krastiem raksturīgas klinšainas smilšakmens kraujas un sarkanā māla kārtas. Otrpus Kuldīgai upei ir izgraudusies caur dolomītu un vietām krastu dolomīta kraujas sasniedz ap 20m augstumu (skat. *1.3.att* - Ģeomorfoloģiskā karte).²¹ No derīgajiem izrakteņiem Ventas krastos visbiežāk sastopamas tikai smiltis, māls un kūdra. Kūdra koncentrējas vairāk Kursas zemienes daļā ap Pilteni, Zlūkām, Snēpeli un Rumbu. Smiltis visvairāk pieejamas no grīvas līdz Piltenei. Māla izplatība ir samērā regulāra visā upes garumā, kas nodrošinātu arī saimniecībā nepieciešamos resursus keramikas trauku izstrādei. Pampāļos izteikti daudz pieejams kaļķakmens.²² Kūdras, kaļķakmens, smiltis un dolomītu ikdienas saimnieciskajos procesos vēlajā dzelzs laikmetā neapguva, viduslaiku sākumposmā sāka izmantot dolomītu un nedaudz smiltis, bet šie derīgie izrakteņi pētījuma hronoloģijas ietvaros nebija nozīmīgi izejmateriāli, kas definētu kādus kultūras vai maiņas sakarus.

Latvijas teritorijā Ventas upe ir samērā lēna – tās caurmēra kritums ir 0,2 m/km. Lejtece, aptuveni no Piltenes, ir līkumaina, tāpēc arī upes plūdums ir lēns. Upes dziļums ir mainīgs, pamatā dziļuma atšķirības raksturo upes gultnes īpatnības. Upes gultne no Lietuvas robežas līdz Kuldīgai atsevišķos punktos sasniedz 3m dziļumu, toties vairākās vietās upei raksturīgi dolomītu un smilšu sēkļi. Uz leju no Kuldīgas upe ir ievērojami dziļāka, tas tā ir pateicoties smilšakmens gultnei, caur kur ūdenim ir daudz vieglāk izgauzties cauri. Upes dziļums šajā posmā variē, grīvā tas sasniedz 7-10m.²³ Ventas upei ledus seguma periods ziemā ir ļoti īss, attiecīgi ļoti agri iestājas pavasara pali. Rudens nogalē upei raksturīgi plūdi, kurus izraisa intensīvi nokrišņi. Palu laikā ūdens līmenis ceļas par vairākiem metriem – posmā no robežas līdz Kuldīgai ūdenslīmenis paceļas par 4m, taču pie Piltenes tas var pacelties pat par 10m.²⁴

Viens no būtiskākajiem objektiem upes ietvaros ir Ventas rumba. Ūdenskritums no ģeogrāfiskā aspekta ir dabīga upes šķērsošanas vieta, kas definēja Kuldīgas apkārtni kā satiksmes ceļa maršrutu sastāvdaļu, taču pie rumbas bija arī izdevīgi dzīvot citu apsvērumu dēļ – pavasarī pāri rumbai lecošās zivis ir viegls medījums iztikai. Nav zināms vai šī vieta izveidojusies par ūdenskritumu dabīgi. Pastāv versijas par to, ka agrāk Ventas rumbas vietā pastāvēja tikai krāces, un Kuldīgas pils būvēšanas laikā tika laužti dolomīti pils būvniecībai, kā iespaidā izveidojies ūdenskritums. Šāda versija nav pamatojama kamēr netiek veikti plašāki pētījumi. Tiesa, nav izslēdzams, ka cilvēku saimnieciskās darbības rezultātā upes ainava, īpaši pie Kuldīgas, tika

²¹ RUTKIS, Latvijas ģeogrāfija, 182.-183.lpp.

²² Latvijas vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs. Zemes dziļu informācijas sistēma. Derīgo izrakteņu atradņu karte M 1:50 000. Pieejams: <https://vidscentrs.lv/gmc.lv/iebuve/v/zemes-dzilu-informacijas-sistema> (skatīts: 11.05.2022.).

²³ RUTKIS, Latvijas ģeogrāfija, 184.-185.lpp.

²⁴ PUIKEVICS, Aiviekstes un Ventas hidroloģisko parametru izmaiņas, 18.lpp.

būtiski pārveidota.²⁵ Visvairāk izmaiņas upes ģeogrāfiskajā veidolā tika veiktas Kurzemes hercogistes laikā, kad upi izmantoja saimnieciskos nolūkos. Ventspils bija pielāgota kuģniecības un kuģu būves infrastruktūrai, jo upe grīvā ir pietiekami dziļa jūras buriniekiem. Kuģu būves infrastruktūras nodrošināšanai, bija nepieciešami materiāli no dzelzs manufaktūrām, tāpēc daļa no izejmateriāliem tika transportēti pa Ventas upi. Ventas krastos un to tuvumā bija trīs dzelzs manufaktūras: Ēdu, Turlavas un Skrundas.²⁶ Manufaktūru darbības nodrošināšanai un ierīkošanai bija nepieciešami apkārtējo ainavu pārveidojumi un ūdensceļa pielāgošana infrastruktūrai. Notika arī vairākkārtēji mēģinājumi uzlabot kuģošanas apstākļus upē, jo Venta bija pārāk sekla un neērta kuģošanai (kuģi toreiz bija ar samērā dziļu iegrimi). Hercoga Frīdriha Ketlera valdīšanas laikā (1569-1642) Venta tika attīrīta no akmeņiem un sēkļiem, kā arī hercogs Jēkabs, pēc nostāstiem, esot mēģinājis uzspridzināt Ventas rumbu, tā vietā gan vēlāk rokot apvedkanālu.²⁷

Arī hidroloģisko procesu ietekmē Ventas ģeogrāfiskā ainava ir mainījies. Hidroloģiskās izmaiņas notiek upes plūsmai izgraužot jaunu gultni atsevišķos upes posmos. Tas norisinājies arī laika posmā no viduslaikiem līdz mūsdienām, tāpēc kartēs un mūsdienu ainavā daļa no arheoloģiskajām liecībām nav piesaistītas Ventas ūdensceļa kontekstam, lai arī agrāk tās bija. Piemērs - Piltenes viduslaiku pils un Sudmaļkalna senkapi mūsdienās vairs neatrodas pie Ventas, bet gan pie tās senās gultnes, kas vairs nav upes teces galvenā gultne. Šo objektu saistība ar ūdensceļu ir neapšaubāma kādreizējā ģeogrāfiskā novietojuma dēļ.²⁸ Arī tādas senvietas kā Drūķēnu senkapi atradās tuvāk upei, tāpēc šai senvietai ir ar ūdensceļu cieši saistīts konteksts.²⁹

Venta ģeogrāfiski nav fenomenāla Latvijas upe – tās būtiskākie parametri ir tās platums un dziļums, kas bija izdevīgs cilvēku darbībai no upes grīvas līdz Kuldīgai. Tālāk upe kļūst arvien seklāka un straujāka, attiecīgi arī grūtāk kuģojama. Upes krastos esošais dolomīts bijis noderīgs materiāls viduslaiku piļu celtniecībā un upes klintis veidojušas izdevīgu nocietinājumu sistēmas daļu vairākiem pilskalniem. Ventas ūdensceļā ir samērā maz derīgo izrakteņu, kas visticamāk nedefinē ūdensceļa ārējos sakarus, taču dod priekšstatu par satiksmes ceļu loģistikas iespējām un apdzīvotības izplatības attīstību. Mūsdienās saglabājusies jauno laiku saimniecisko un dabas procesu rezultātā pārveidotā upes ainava, kuras aspekti jāņem vērā pētniecībā.

²⁵ RUTKIS, Latvijas ģeogrāfija, 74.lpp.

²⁶ MĀRĪTE JAKOVĻEVA. Kurzemes hercogistes pārvalde, teritorija, robežas un metālieguves manufaktūras (1561-1795). Rīga 1999, 151.-153.lpp.

²⁷ ANDRIS BIEDRIŅŠ. JANA JĀKOBSONE. Satiksmes ceļi un transports Kuldīgā. In: JĀNIS KRASTIŅŠ (red.). Kuldīga: arhitektūra un pilsētībūvniecība. Kuldīga 2013, 189.-232.lpp., šeit 193.lpp.

²⁸ IEVA OSE. Piltenes pils. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 245.-246.lpp., šeit 245.lpp.

²⁹ LĢIA topogrāfiskā karte M 1:25 000; NKMP Kultūras pieminekļu karte M 1:25 000

2. VENTAS ŪDENSCEĻA OBJEKTU ARHEOLOĢISKĀS IZPĒTES VĒSTURE

Interese par Ventu kā vēstures un arheoloģijas izpētes objektu aizsākās 19.gs. vidū. Pirmās liecības par zinātniska rakstura pētījumu ir no Frīdriha fon Krūzes, kurš 1839.g. apmeklēja vairākas senvietas Kurzemē.³⁰ Plānojot savu ceļojumu, viņš skatījās ne tikai senvietu raksturu, bet arī to ģeogrāfisko novietojumu. Krūze secināja, ka vairums senvietu koncentrējas ap upēm un ūdeņiem, izceļot, ka ūdeņi nereti senvietas posta, kā piemēru norādot arī Ventu, izceļot Skrundas pilskalnu un viduslaiku pili, ko Ventas ūdeņi apdraudēja.³¹ Ceļojuma ietvaros Krūze apmeklēja vairākas Ventas krastu senvietas, apzinot informāciju, apsekojot senvietas un ievācot senlietas. Viņš apmeklēja Kuldīgu, Pilteni, Ventspili un Turlavu.³² Analizējot antīkos vēstures avotus, Krūze sengrieķu rakstnieka Hērodota darbā identificē vienu no Z esošajā upēm kā Ventu, Nemunu vai Daugavu. Šāda versija, gan ir ļoti idealizēta, bet norāda uz Krūzes ideju par to, ka Venta ir bijis ūdensceļš.³³ Šo versiju Krūze apstiprina ar pie Ventspils atrastām 'romiešu' senlietām (realitātē - kuršu senlietas). Taču Krūze bija pirmais, kurš izteica versiju, ka Venta un tai pieguļošās senvietas ir daļa no viena ūdensceļa.

Krūzes aizsāktajai senvietu apzināšanai un dokumentācijai sekoja daži citi vēstures entuziasti, kas aprakstīja un zīmēja senvietas. Ventu savulaik apmeklējušas tādas personības kā Jūliuss Dēriņš (*Julius Döring*) un Augusts Bīlnšteins.³⁴ Bīlenšteins savā grāmatā par latviešu tautas robežām Kurzemi raksturo kā Ventas apgabalu (*Windaugebiet*), tāpēc valodu un tautu attīstības procesus šajā reģionā viņš skata kā notiekošus ap Ventas upi. Bīlenšteins arī apskata Indriķa hronikā aprakstīto epizodi par vendu padzīšanu no Ventas un spekulē par vendiem kā atsevišķu tautu grupu, vienlaicīgi norādot uz Ventu kā konfliktējošu reģionu pirms viduslaiku periodā.³⁵ Līdzās valodas pētniecība, Bīlenšteins arī apzinājis virkni pilskalnu.

Nākamais izpētes posms saistāms ar arheoloģisko izpēti – gatavojoties X Viskrievijas arheoloģijas kongresam Rīgā 1896.g., tika veikti vairāki sistemātiski arheoloģiskie izrakumi un senlietu ievākšanas pasākumi Latvijas teritorijā, tostarp arī pie Ventas. 1895.g. izrakumus

³⁰ VITOLDS MUIŽNIEKS. IRITA ŽEIERE (sast.). Dundagas Laukmuižas 13.-14. gadsimta senkapi. Izrakumu materiālu publikācija. Rīga 2021, 8.lpp.

³¹ KRUSE. Necrolivonica, S. 13.-14.

³² Ibidem, S. 38.

³³ Ibidem, S. 41.

³⁴ GUNTIS ZEMĪTIS. Arheoloģija Krievijas impērijas periodā (līdz 1918). In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 95.-97.lpp., šeit 96.lpp.

³⁵ BIELENSTEIN. Die Grenzen des Lettischen Volksstammes, S. 175.-177.

Pasilciema senkapos un Pasiēkstes (Vārves Strīķu) senkapos veica krievu arheologs Vladimirs Sizovs (*Владимир Сизов*). Pasilciema izrakumos iegūts plašs kuršu senlietu, pamatā ieroču materiāls, kas tika iekļauts X Viskrievijas arheoloģijas kongresa katalogā.³⁶ Pasilciema senkapos 1897.g. Pēterburgas artilērijas muzeja uzdevumā izrakumus veica arī krievu arheologs Nikolajs Brandenburgs (*Николай Бранденбург*). Iegūtais materiāls sasniedza ap divus tūkstošus priekšmetu, kas nonāca Krievijas muzejos, kur tas glabājas vēl mūsdienās.³⁷

Ar Latvijas valsts dibināšanu sākās latviešu pētnieku darbība. Pirmo nozīmīgo darbu veicis Ernests Brastiņš, kurš veica līdz tam lielāko pilskalnu apzināšanas ekspedīciju Latvijā, pēc tam izdodot pilskalnu aprakstus četros sējumos. Pirmajā grāmatā Brastiņš apraksta Kurzemes pilskalnus, un aprakstus sāk ar Veckuldīgas pilskalnu, minot, ka tas atrodas pašā Kurzemes centrā un ir vislielākais Kurzemes nocietinājums. No Veckuldīgas pilskalna Brastiņš arī mērījis attālumu līdz pārējiem pilskalniem, tā atzīstot pilskalna būtisko lomu.³⁸

Arheoloģiskos izrakumos Ventas pieminekļos starpkaru periodā veica Eduards Šturms un Hugo Riekstiņš. Riekstiņš 1932.g. izpētīja Pasiēkstes senkapu uzkalniņu,³⁹ kā arī 1930.g. veica izrakumus A/S “Vulkāns” teritorijā esošajos kuršu ugunskapos, Kuldīgā.⁴⁰ Eduards Šturms 1931.g. veica izrakumus Raņķu Kapenieku senkapos netālu no Skrundas,⁴¹ kur izpētīja plašu kuršu apbedījuma materiālu, konstatējot trīsdesmit septiņus apbedījumus. Līdzās tam, 1937.g. Šturms veica izrakumus arī Pabērzkalnā, kur atklājis dažus 16.-17.gs. apbedījumus un salasījis no pilskalna apmetnes teritorijas vairākus viduslaiku sākumposmam attiecināmus savrupatradumus.⁴² Eduards Šturms arī veicis apzināšanas Pieminekļu valdes uzdevumā, kuru laikā atklājis un virzījis uz iekļaušanu kultūras pieminekļu sarakstā vairākas senvietas Ventas krastā, piemēram, Dzikļu senkapus⁴³.

Šajā laikā tapis zviedru arheologa Birgera Nermana pētījums “Sakari starp Skandināviju un Austrumbaltiju jaunākajā dzelzs laikmetā” (*Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem*

³⁶ W. F. HÄCKER (Hg.). Katalog der Ausstellung zum Z. archäologischen Kongress in Riga 1896. Riga 1896, S. 43.-45.

³⁷ ĒVALDS MUGURĒVIČS. Kuršu arheoloģijas pētniecības historiogrāfija. In: ARMANDS VIJUPS (sast.). Ventspils muzeja raksti, 2. sēj. Ventpils 2002, 62.-69.lpp., šeit 64.lpp.

³⁸ ERNESTS BRASTIŅŠ. Latvijas pilskalni: 1, Kuršu zeme. Rīga 1923, 9.lpp.

³⁹ INGRĪDA ŠTRUMFA. Ventspils grāmata. Ventpils 2017, 17.lpp.

⁴⁰ JĀNIS ASARIS. MĀRTIŅŠ LŪSĒNS. Kuldīga zem Kuldīgas. In: JĀNIS KRASTIŅŠ (red.). Kuldīga: arhitektūra un pilsētībūvniecība. Kuldīga 2013, 133.-172.lpp., šeit 141.lpp.

⁴¹ JĀNIS ASARIS. Kapenieku senkapi. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/131740-Kapenieku-senkapi> (skatīts: 22.05.2022.).

⁴² ĒVALDS MUGURĒVIČS. Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces apgabala dzelzs laikmeta un viduslaiku pieminekļos. Izrakumi Zlēkās. In: ĒVALDS MUGURĒVIČS (sast.). Arheoloģija un etnogrāfija, 10. sēj. Pētījumi par Kurzemi un Zemgali. Rīga 2000, 74.-87.lpp., šeit 79.lpp.

⁴³ EDUARDS ŠTURMS. Ziņojums par Dzikļu senkapu apsekošanu, Rīga, 03.10.1932. In: NKMP PDC, Ventpils raj., Zlēku pag., Dzikļu senkapu pieminekļa lieta, Inv. nr. 9176., 9.lp.

Ostbaltikum in der Jüngerer Eisenzeit), kurā pētnieks analizējis skandināvu arheoloģiskās liecības Austrumbaltijas arheoloģiskajā materiālā. Šajā pētījumā apskatīta virkne atradumu un objektu, kas apskatīti bakalaura darbā (Kapenieku senkapi, Pasilciema senkapi u.c.), Nermans veicis arī senlietu tipoloģisko analīzi. Šajā pētījumā iezīmējas galvenās sakaru tendences, kas izvērstāk apskatītas bakalaura darbā.⁴⁴

Pēc Otrā pasaules kara arheoloģiskā izpēte pie Ventas atsākās ar Emīlijas Brīvkalnes un Ādolfā Stubava 1950.g. Veckuldīgas pilskalna apsekošanu, kara tranšeju pārbaudi un veicot zondāžas pilskalna plakumā, priekšpili un senpilsētas teritorijā, precizējot senpilsētas apmērus, taču plašāka izpēte netika veikta.⁴⁵ Ventas lejteces pieminekļiem Ziemeļkurzemē piekļuve padomju laikos arheologiem bija liegta. Izņēmums bija Ēvalds Mugurēvičs, kurš sešdesmitajos-septiņdesmitajos gados veica vairākas Ziemeļkurzemes arheoloģisko pieminekļu apzināšanas ekspedīcijas, ievācot informāciju un veicot arī dažus pārbaudes izrakumus, piemēram, Lagzdīnes pilskalnā.⁴⁶ Ventas upes krastu erozijas ietekmē tika postīts Pabērzkalns, tāpēc 1970. un 1972.g. Mugurēvičs veica izrakumus pilskalnā un apmetnē, lai konstatētu no kā veidots pilskalna valnis un izpētītu apmetnes raksturu.⁴⁷ Mugurēvičs veica izrakumus arī Piltenes pilsdrupu teritorijā 1976.-1977.g., kad tur bija iecerēts celt brīvdabas estrādi.⁴⁸ 2000.g. Mugurēvičs rakstu krājuma “Arheoloģija un etnogrāfija” 10. laidienā publicēja pirmo pētījumu par Ventas ūdensceļu, koncentrējoties uz upes lejteces daļu. Viņš apkopoja vairāku gadu ilgos pētījumos iegūto informāciju ar toponīmu analīzi un citām pieejām, izvirzot būtiskas teorijas par Ventu kā svarīgu satiksmes maģistrāli dzelzs laikmetā un viduslaiku sākumposmā.⁴⁹

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas arheologi sāka no jauna pievērst uzmanību Kurzemes arheoloģijai. Lai apzinātu arheoloģiskos pieminekļus un to stāvokli tika veiktas vairākas arheoloģiskās apzināšanas, kuru ietvaros apzināti vairāki jauni arheoloģiskie pieminekļi, tai skaitā virkne senlietu savrupatradumu Ventas krastos - Valdis Bērziņš 1999.g.,⁵⁰ Vitolds

⁴⁴ BIRGER NERMAN. Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngerer Eisenzeit. Stockholm 1929.

⁴⁵ ULDIS KALĒJS. Pārskats par 2011. gada arheoloģiskās izpētes darbu rezultātiem Veckuldīgas pilskalnā ar senpilsētu. Rīga 2012, 10.-11.lpp.

⁴⁶ ĒVALDS MUGURĒVIČS. Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Kurzemē 1967. g. In: ZIGRĪDA APALA (sast.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1967. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1968, 68.-72.lpp., šeit 68.lpp.

⁴⁷ ĒVALDS MUGURĒVIČS. Kurzemes ekspedīcijas darbs 1972. gadā. In: ZIGRĪDA APALA (sast.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1972. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1973, 50.-52.lpp. šeit 50.lpp.

⁴⁸ OSE, Piltenes pils, 245.lpp.

⁴⁹ MUGURĒVIČS, Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces pieminekļos, 74.-87.lpp.

⁵⁰ VALDIS BĒRZIŅŠ. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Rietumkurzemē starp 1995. gada 8. aprīli un 20. oktobri. 1. sēj.: Užavas baseins, Saka. Rīga 1995.

Muižnieks 2004.g.,⁵¹ Mārtiņš Lūsēns 2010.-2011.g.⁵² Līdzās apzināšanām tika veikti arī arheoloģiskie izrakumi. Andreja Vaska vadībā 2003.g. un 2005.-2007.g. tika veikti izrakumi Padures pilskalnā un Ābelnieku senkapos, kur iegūts materiāls par Baltijas somiem. Izrakumi notika kā Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes studentu arheoloģisko izrakumu prakse.⁵³ 2011.g. Ulda Kalēja vadībā tika veikti pārbaudes izrakumi un zondāžas darbi Veckuldīgas pilskalnā, precizējot hronoloģiju un senpilsētas teritoriju.⁵⁴ Pētījumus Ventspilī, Kuldīgā un Zlūkās veicis arī Armands Vijups, pamatā veicot uzraudzības un izrakumus.⁵⁵

Viens no aktīvākajiem izpētes darbu veicējiem Ventas apkārtnē mūsdienās ir Mārtiņš Lūsēns. Viņš vairāku gadu garumā veicis Ventspils pils arheoloģisko izpēti, kā arī no 2002.g. regulāri veic arheoloģisko uzraudzību Kuldīgas senpilsētā un pils vietā, kur konstatētas pilsētas senākās apdzīvotības liecības vēl pirms viduslaiku pils celšanas. 2016.g. veikta arheoloģiskā izpēte Padures Vecās skolas senkapos. Lūsēns 2015. un 2016.g. veicis izpēti Lapsu senkapos un 2017.g. Kundu senkapos, kur izpētīti vairāki Gotlandes ieceļotāju apbedījumi.⁵⁶

Liela daļa arheoloģisko liecību iegūta savrupatradumu ceļā. Kopš 21.gs. sākuma Ventas krastos notiek intensīva mantraču darbība. Galvenie darbības punkti ir Pasieste un Pasilciems. Pasiestē iegūtais savrupatradumu klāsts liecina par samērā plašu apdzīvotību un maiņas sakariem, taču atradumu dekontekstualizētais raksturs traucē veikt šīs vietas kārtīgu izpēti.⁵⁷

Priekšstats par Ventu kā ūdensceļu un pētījumi tā apkārtnē sākušies jau 19.gs. pirmajā pusē, taču pirmie arheoloģiskie izrakumi 19.gs. beigās notikuši ar mērķi iegūt izstādē atrādāmas senlietas. Pirmie sistemātiskie pētījumi notikuši starpkaru periodā, kad arī ārzemju arheologi sākuši interesēties par kultūras sakariem Baltijas jūras reģionā. Padomju laikā izpēti veicis tikai Ēvalds Mugurēvičs, kurš pētījumu rezultātus apkopo pirmajā publikācijā par Ventas ūdensceļu. Ar Latvijas neatkarības atjaunošanu arheologi arvien vairāk sākuši veikt Kurzemes senvietu arheoloģisko izpēti, kas jau rezultējies vairākos atklājumos saistībā ar skandināvu klātbūtni. Līdzās arheologu izpētei norit arī mantraču darbība, kas draud izpostīt būtiskas Ventas ūdensceļa arheoloģiskās liecības.

⁵¹ ARTŪRS TOMSONS. Pasilciema senkapi. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 343.lpp., šeit 343.lpp.

⁵² MĀRTIŅŠ LŪSĒNS. Jaunu arheoloģisko pieminekļu apzināšana Kuldīgas novadā. Rīga 2011.

⁵³ JĀNIS ASARIS. Padures pilskalns. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/101154-Padures-pilskalns> (skatīts: 22.05.2022.).

⁵⁴ KALĒJS, Pārskats par arheoloģiskās izpētes rezultātiem Veckuldīgas pilskalnā.

⁵⁵ Biedri. Latvijas arheologu biedrība. Pieejams: <https://www.arheologubiedriba.lv/biedri> (skatīts: 22.05.2022.).

⁵⁶ Ibidem

⁵⁷ TATJANA BERGA. ARMANDS VIJUPS. Vārves Pasiestes 11. gadsimta monētu depozi. In: AMRANDS VIJUPS. (sast.). Ventspils muzeja raksti, 7. sēj. Ventspils 2012, 29.-36.lpp., šeit 29.lpp.

3. LIECĪBAS RAKSTĪTAJOS VĒSTURES AVOTOS UN VIETVĀRDOS

Rakstītie vēstures avoti Latvijas teritorijā parādījās tikai 12.gs. beigās/13.gs. sākumā ar vāciešu ienākšanu. Taču Latvijas teritorija ārzemju avotos minēta jau dažus gadsimtus pirms tam. Visbiežāk tas bija skandināvu sāgās vai hronikās, kas pārsvarā ir izdaiļināti atstāsti par kāda vikinga varoņdarbiem, tāpēc bieži vien sāgās aprakstītie notikumi ir grūti lokalizējami, jo ir minēts reģions nevis konkrēta vieta. Daudz vieglāk ir lokalizēt vietas, kas minētas hronikās un citos viduslaiku dokumentos – tās bieži vien minētas konkrēti un to nosaukumi ir analogi mūsdienu vietu nosaukumiem. Rakstītie avoti sniedz ieskatu attiecīgā laika perioda sociālajos dzīves apsektos un notikumu norisē, kas nereti arheoloģisko liecību materiālā tiešā veidā neatspoguļojās, tāpēc abus avotu veidus ir nepieciešams analītiski salīdzināt un kombinēt.

3.1. Liecības skandināvu rakstītajos vēstures avotos

Samērā daudzās skandināvu sāgās ir minētas kuršu zemes un atspoguļojumā tendences ir samērā līdzīgas – tās minētas kā daļa no kāda vikingu valdnieka pārvaldītās teritorijas vai arī kā teritorija, ko konkrētajā sāgā iekaro kāds valdnieks. Šī tendence ir līdzīga ar hronikām, piemēram, mūka Rimberta “Svētā Anskara dzīve” (*Vita Anskari*) vai Sakses Gramatiķa “Dānijas vēsture” (*Gesta Danorum*). Visticamākās liecības par skandināvu kontaktiem ar Ventas upi ir sniegtas Šonhemas rūnakmenī, kurā aprakstīts kādas vikingu ģimenes dēlu liktenis – viens no tiem par nodevību miris ‘dienvidos’, otrs pie Ventas (*Vitau*) (skat. 3.1.att.). Teksta tulkojuma latviešu valodā autors Arnolds Kursis apsver versiju, ka ar Ventu ir domāta tieši Ventas grīva, lai arī šai versijai nav argumentēta pamatojuma.⁵⁸ Atšķirībā no vikingu avotos minētajiem iebrukumiem Daugavas upes apkārtnē, kur, piemēram, Sakses Gramatiķa “Dānijas vēsture” ir minēts konkrēts nocietinājums – Dinaburga (*Dinaburg*)⁵⁹, Ventas vietvārdos neparādās liecības par šādas apdzīvotas vietas pastāvēšanu līdz Ventspils izveidošanai viduslaikos. Šonhemas rūnakmens tiek datēts ar aptuveni 1000.g., kas ir divarpus gadsimtus pirms Ventspils dibināšanas. Ventas nosaukuma lietošana varētu arī būt saistīta ar praktiskiem aspektiem – uz akmens nebija vairāk

⁵⁸ Šonhemas rūnakmens. In: ARNOLDS KURSIS (sast.). Ziemeļnieku sāgas par seno Latviju un latviešiem. Stokholma 1998, 41.lpp.

⁵⁹ Sakses Gramatiķa “Dānijas vēsture” aprakstīts vikinga Hadinga (*Hading*) iebrukums Helespontā (Daugavā), kur vietējais valdnieks Handvans (*Handuan*) dzīvo Dinaburgas pilī. Konkrētais nocietinājums visticamāk nav identificējams kā mūsdienu Daugavpils, bet gan kā cits nocietinājums Daugavas krastā, no kura tika pārvaldīts ūdensceļš. Avots: SAXO GRAMMATICUS. Gesta Danorum. In: KARSTEN FRIIS-JENSEN (eds.). PETER FUSHER (trans.). Gesta Danorum. The History of the Danes. Volume I. Oxford 2015, pp. 49.-51.

vietas, lai tekstu varētu pielāgot rūnakmens mākslinieciskajai estētikai. Tuvākais mūsdienu vietvārds, kas varētu saistīties ar šajā rūnakmenī minēto nosaukumu, ir Ventava vai Vendzavas. Abām vietām līdzīgs nosaukums arī minēts 1230.g. līgumā par kuršu zemju dalīšanu starp pāvesta vicelegātu Alnas Balduinu un kuršu valdnieku Lamekinu, taču tur minētais nosaukums latīniski ir *Venelis*.⁶⁰ to pamatā saista ar kuršu zemi Ventavu, kas joprojām ir apdzīvota vieta mūsdienās Ventas krastā.⁶¹ Ir samērā sarežģīti lokalizēt Šonhemas rūnakmenī minēto *Vitau* vietu, taču var droši pieņemt, ka ir runa par Ventas upi. Vēl svarīgi ir analizēt aprakstīto notikumu – aprakstā minētais dēls nomira pie Ventas. Rūnakmenī ir aprakstīts, ka otrs ģimenes dēls ticis nogalināts, taču pie Ventas mirušā dēla nāves veids nav aprakstīts, kas potenciāli liecina, ka viņa nāve nav bijusi saistīta ar cīņu. Tādā gadījumā šis dēls varētu būt bijis, piemēram, tirgotājs, kurš no slimības vai citā veidā miris, veicot tirdzniecības ceļojumu.

Vikingiem samērā ierasts bija doties sirot, tai skaitā daudzās sīgās stāstīts par sirojumiem kuršu zemēs (Kursā). Konkrētāki motīvi par to, kādā veidā notika karošana un sirošana ir aprakstīti Egila Skallagrimsona sīgā.⁶² Vienā epizodē aprakstīts Egila karadraudzes ceļojums uz kuršu zemēm: “*Viņi devās arī uz Kursu, piestājās krastā un sarunāja pustumēneša mieru tirdzniecībai. Kad laiks bija pagājis, tie sāka sirot, un uzbruka vairākām vietām. Kādā dienā tie izcēlās malā kādas lielas upes grīvā*”.⁶³ Tālāk aprakstīta iebrukumu gaita, taču būtiskākais aprakstīts citātā. Primāri ir runāts par to, ka viņi “piestāja krastā” – nav skaidrs vai jūras vai arī upes krastā, taču ņemot vērā ģeogrāfiskos aspektus, var secināt, ka tiešā jūras krastā vēlējā dzelzs laikmetā apdzīvotība nebija. Pēc sirošanas vikingi nolēma pustumēnesi tirgoties pie kuršiem, kas visticamāk nozīmē kara laupījuma pārdošanu. Diemžēl iztrūkst detaļas par tirgošanos, taču šī liecība dod priekšstatu par to, ka vikingi pie kuršiem devās ne tikai sirot, bet arī tirgoties, kas nozīmē, ka virkne no vikingu laikmeta priekšmetiem, kas atrasti Kurzemē, ir tur nonākuši tiešā maiņas ceļā, skandināviem esot uz vietas. Sīgā minēta arī vikingu izcelšanās krastā kādas lielas upes grīvā, kas vedina domāt par vienu no lielākajām Kurzemes upēm – Ventu. Pēc vēsturnieka Viļa Biļķina domām, tā visticamāk ir bijusi Nemuna nevis Venta, jo sīgas norises laikā lielākā

⁶⁰ Zemes dalīšanas līgums starp pāvesta vicelegātu Alnas Balduinu un kuršu vadoni Lamekinu, Rīgā 1230.g. 28. decembrī. In: ARVEDS ŠVĀBE (sast.). Senās Latvijas vēstures avoti, 1. burtn. (līdz 1237. gadam). Rīga 1937, 141.-142.lpp.

⁶¹ MUGURĒVIČS, Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces pieminekļos, 83.lpp.

⁶² Egila Skallagrimsona sāga jeb *Eigla*, ir anonīma autora darbs, kuras senākie pieraksti ir saglabājušies no 1250.g. Daļa pētnieku par tās autoru uzskata Snorri Sturlsonu (*Snorre Sturlsson*), kas bija Egila pēctecis, kurš nomira 1241.g. Egils nāca no norvēģu ģimenes, kas bija izceļojusi uz Islandi. Sīgā aprakstīts, kā Egils dodas sirot ‘austrumu ceļos’, lai gūtu bagātības. Viena no sirošanas vietām ir Kursā. No: Egila Skallagrimsona sāga. In: KURSIS, Ziemeļnieku sāgas, 38.-40.lpp.

⁶³ KURSIS, Ziemeļnieku sāgas, 38.lpp.

daļa kuršu apdzīvotības koncentrējās mūsdienu Dienvidkurzemē un Lietuvas ZR. Otrs Biļķina pamatojums ir saistāms ar jūras satiksmes ceļu, kas tā laika ZR-Eiropas skandināviem bija zināms un veda no Dānijas gar mūsdienu Polijas piekrasti, pēc tam gar Lietuvas un tad arī gar Latvijas teritorijas krasta līniju. Izmantojot šo ūdensceļu pirmā upes grīva, kurā varēja nokļūt bija Nemuna, tikai pēc tam Venta.⁶⁴ Biļķina teoriju pastiprina pētījumi par kuršu izplatību Kurzemē – pēc Jāņa Asara pētījumiem var spriest, ka kuršu ugunskaņu un apdzīvoto vietu izplatība Ziemeļkurzemē notikusi sākot no 11.gs. vidus, ko parāda arī Ventas krastos esošo senkaņu datējumi, piemēram, Pasilciema senkaņi Zlēkās izmantoti sākot no 11.gs. otrās puses.⁶⁵ Tātad par kuršu apdzīvotību Ventas lejtecē var runāt tikai pēc vikingu laikmeta, kas lielā mērā izslēdz Egila Skallagrimsona sīgā aprakstītā sirojuma kuršu zemēs potenciālo norisi šajā vietā. Jāņem vērā arī avota objektivitātes raksturs – tas vēstures pētniecībā tiek kritizēts kā pārāk vispārināts un aprakstītā epizode parasti tiek uzskatīta par izdomātu. Taču šī sīga, līdzās citiem avotiem sniedz pamatojumu skandināvu priekšstatiem par kuršiem un to kultūru, no kā var secināt, ka kuršu zemes bija tikpat ierasta maiņas sakaru un sirošanas teritorija kā, piemēram, Baltijas jūras Polijas vai Krievijas piekrastes teritorijas.

Knuta sīgā, sadaļā par valdnieku Valdemāru I, minēts vērā ņemams motīvs: “*Gvenmars sacīja ķēniņam, ka viņš Vendiju (Vinda) ir izlūkojis. Pēc tam tie apsēda Kursu. Tur bija upes grīva; viņi sadalīja karaspēku zemes ieņemšanai.*”⁶⁶ Dotajā Arnolda Kurša tulkojumā ar Vendiju nav domāts meitenes vārds, bet gan teritorijas nosaukums. Šim nosaukumam ir tiešas analogijas ar Ventas upes nosaukumu un aprakstā minētais iebrukums kuršu zemēs šo teoriju pastiprina. Kursis šo epizodi uzskata par sīgas pierakstītāja kļūdu, kurš sajaucis Ventu ar rietumslāvu vendu apdzīvoto teritoriju Vindlandi, tāpēc sīgā aprakstītos notikumus autors attiecinājis uz kuršu zemēm.⁶⁷ Tas neizslēdz iespējamību, ka sīgas sākotnējais pierakstītājs ir labi zinājis par kuršiem. Pēc daudzajiem sīgās minētajiem iebrukumiem kuršu apdzīvotajās teritorijās var secināt, ka skandināvu sabiedrībā bija samērā labs priekšstats par kuršiem, tāpēc arī konkrētais avots varētu būt konkrēta liecība par skandināvu militārām darbībām Ventā.

Vēl par skandināvu darbību Ventas ūdensceļā varētu liecināt Snores Sturlsona Olava svētā sīga: “*Vislabākā vecumā tas [Uppsalas valdnieks Ēriks Emundsons] katru vasaru bija bijis kara gaitās un braucis uz dažādām zemēm un pakļāvis sev Somiju, Karēliju, Eistzemi, Kursu un plašus*

⁶⁴ BIĻĶINS. Kurša un kuršu cīņas, 18.lpp.

⁶⁵ JĀNIS ASARIS. Par kuršu izplatību Ziemeļkurzemē 11.-13.gs. In: ANDRIS CAUNE. ANDREJS VASKS. IEVA OSE (sast.). Arheoloģija un etnogrāfija, 18. sēj. Rīga 1996, 38.-42.lpp., šeit 41.lpp.

⁶⁶ Knuta sīga. In: KURSIS, Ziemeļnieku sīgas, 43.-48.lpp., šeit 45.lpp.

⁶⁷ Ibidem

apgabalus austrumu zemēs, un vēl joprojām var redzēt tos pilsvalņus un nocietinājumus, kuras tās kādreiz bija cēlis”⁶⁸. Ēvalds Mugurēvičs šo versiju nenoliedz, salīdzinot sāgā teikto ar izrakumiem Zlēku Pabērzkalnā. Pēc viņa domām Pabērzkalna netipiskā forma liecina par ātru skandināvu mēģinājumu nocietināties svaigi iekarotās teritorijās.⁶⁹ Ventas ūdensceļā kā ģeogrāfiskā reģionā koncentrējas visvairāk droši zināmo skandināvu senvietu nekā jebkur citur Latvijas teritorijā, kas apliecina sāgā minēto faktu par to, ka skandināvi cēluši nocietinājumus citās zemēs. Sāga gan nesaskan ar iepriekš izvirzīto pieņēmumu, ka kurši neapdzīvoja Ventas lejteces reģionu vikingu laikmetā, tāpēc pretrunīgi vērtējams ir fenomens, ka šo vietu sāgās definē kā kuršu teritoriju pirms laika, kad tur dzīvoja kurši. Ņemot vērā, ka Baltijas somu vendi skandināvu rakstītajos avotos nav minēti (vai arī nav identificēti), var pieņemt, ka tos uzskatīja par vienai kultūrai piederošiem ar kuršiem, lai arī faktiski nav plašāku pamatojumu šai teorijai. Olava svētā sāga liecina par to, ka vietējiem iedzīvotājiem bija meslu pakļautība skandināviem, tātad daļa no vietējo iedzīvotāju saražotās produkcijas nokļuva Skandināvijā, kā arī tas liecina par pastāvīgiem kultūru kontaktiem vikingu laikmetā.

Vēl viens avots, kam nepieciešams pievērst uzmanību ir “Norvēģijas vēsture” (*Historia Norwegiae*). Šajā darbā Latvijas teritorija pieminēta vairākas reizes. Pirmo reizi minēta Olava, Haralda dēla sirojumu kontekstā – viņš esot dzīvojis Krievzemē un devies sirot Sāmsalā, Gotlandē, Ālandē un Kursā. Kursā Haralds iemantojis slavu.⁷⁰ Ģeogrāfiski analizējot ceļu no Krievzemes uz šīm lokācijām, var secināt, ka Sārema, Gotlande un Ālande atrodas vienā Baltijas jūras reģionā, kuram no Kurzemes piekrastes pieskaitāmas Ziemeļkurzemes teritorijas. Skandināvu kuģiem piekļuve iekšzemei neapšaubāmi varēja notikt tikai pa lielākajām upēm un šajā reģionā tuvākā bija Venta. Šī varētu būt netieša liecība par sirošanu Ventas ūdensceļā. Otra būtiskā lieta, kas avotā samērā skaidri iezīmējās ir ūdensceļu reģioni. Cits ūdensceļa virziens iezīmējas Knuta sāgā: “*Viņš [tirgotājs Vidgauts no Sembas] bija paradis pastāvīgi burāt tirdznieciskos darījumos austrumu ceļos. [...] atgriežoties mājās ievēroja, ka ir novēlojies; un kad viņš nonāca pie Kursas, kara laivās tam uzglūnējuši kurši, gan gribēdami to nogalināt, gan aplaupīt. [...] Viņš redzēja tikai divas iespējas – vai nu nogaidīt, kā viņu sastapšanās izbeigsies, vai doties atklātā jūrā un steigties uz kristīgo zemi. Kaut gan nevienu iespēja neizlikās laba, viņš nolēma doties atklātā jūrā uz Dāniju*”⁷¹. Šī sāga liecina par tirdzniecības ceļu ‘austrumos’, kas vedis gar Kurzemes piekrasti, tātad arī gar Ventas grīvu. No abiem avotiem var nolasīt divus

⁶⁸ Olava svētā sāga. In: KURSIS, Ziemeļnieku sāgas, 28.lpp.

⁶⁹ MUGURĒVIČS, Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces pieminekļos, 80.lpp.

⁷⁰ Norvēģijas vēsture. In: KURSIS, Ziemeļnieku sāgas, 42.lpp.

⁷¹ Ibidem, 44.lpp.

galvenos satiksmes ceļu virzienus un to, ka tirgotāji apzināti atklātā jūrā visticamāk nedevās. Viens no satiksmes ceļiem veda sekojošā maršrutā: Zviedrijas A piekraste-Ēlande-Gotlande-Ziemeļkurzeme-Sārema, un otrs gāja gar Baltijas jūras D piekrasti, gar Kurzemi. Reģionā starp Sāremu un Ziemeļkurzemi krustojās abi tirdzniecības ceļi, kas iezīmē būtisku punktu Baltijas reģiona satiksmes ceļu kartē, jo satiksmes mezgla vieta ir ļoti netālu no Ventas grīvas.⁷² Šis ūdensceļu krustpunkts faktiski ir Baltijas jūras centrā, kas nozīmē, ka tā varētu būt izeja uz visiem pārējiem ceļiem: zviedru salām (Gotlandi, Ēlandi un Zviedrijas A piekrasti), Igauniju un tās salām, Krievzemi (pa Daugavu vai Gauju) un Kurzemi (pa jūras piekrasti vai Ventu) (skat. 3.2.att. - Austrumbaltijas tirdzniecības ceļu karte vikingu laikmetā un 12.gs.).

Skandināvu sākās Kurzeme atainota kā zeme, kuru apdzīvo kareivīga tauta, tā bija ierasta skandināvu sirošanas vieta, kā arī vietējie iedzīvotāji nereti uzbruka skandināviem. Taču atsevišķos avotos parādās arī liecības par tirdzniecības mērķiem Kurzemē. Ir samērā grūti identificēt avotos minētās lokācijas mūsdienu kartē, jo, lai arī skandināviem kuršiem bija labi zināmi, viņi šo zemju ģeogrāfiskos parametrus īsti nepārzināja. Ventas vārds atsevišķos tekstos parādās, tas varēja būt viens no plašāk zināmiem orientieriem tirdzniecības ceļā, kas veda gar Kurzemi stratēģiskās lokācijas dēļ (Baltijas jūras reģiona satiksmes ceļu krustpunktu centrā).

3.2. Liecības vācu hronikās un citos krusta karu laikmeta dokumentos

Pirms krusta kariem Baltijā, par Latvijas teritoriju savā darbā "Hamburgas-Brēmenes arhibīskapijas vēsture" (*Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*) rakstījis Brēmenes Ādams⁷³, kurš aprakstot Baltijas jūras salas, sniedz ziņas par tajās dzīvojošajām tautām. Aprakstā par kuršu zemēm, autors raksta, ka uz turieni var nokļūt braucot astoņas dienas (nav minēts ar ko braucot). Vietējie iedzīvotāji tiek aprakstīti kā pagāniski, asinskāri, taču viņiem esot labi zirgi. Brēmenes Ādams apraksta epizodi kurā teikts, ka pēc viena tirgotāja iniciatīvas, Dānijas valdnieks licis tur uzcelt baznīcu.⁷⁴ Ņemot vērā iepriekšējā nodaļā aprakstīto ūdensceļu izvietojumu, ceļā no Dānijas Venta būtu viens no pēdējiem Kurzemes iekšējiem ceļiem, kas tiktu

⁷² MARIKA MÄGI. Bound for the Eastern Baltic: Trade and Centers AD 800-1200. In: JAMES H. BARRETT. SARAH JANE GIBBON, (eds.). *Maritime Societies of the Viking and Medieval World*. London 2015, pp. 41.-61., here pp. 43.-45.

⁷³ **Brēmenes Ādams** dzīvoja 11.gs., viņš bija vācu garīdznieks, kura sarakstītā Hamburgas-Brēmenes vēsture sniedz ieskatu vācu savstarpējās poltiskajās attiecībās, kā arī dod samērā labu pārskatu par tā laika ģeogrāfiskajām zināšanām. No: BRIGITTA WALLACE. *Adam of Bremen*. Pieejams: <https://www.britannica.com/biography/Adam-of-Bremen> (13.05.2022.).

⁷⁴ ADAM OF BREMEN. *History of the Archbishops of Hamburg-Bremen*, In: FRANCIS J. TSCHAN (eds.). *History of the Archbishops of Hamburg-Bremen*. New York 1959, pp. 197.-198.

apmeklēts, tāpēc ziņas par baznīcas celšanu visticamāk saistāmas ar vairāk D esošo kuršu apdzīvoto teritoriju. Toties šis avots norāda uz to, ka arī pēc vikingu laikmeta kurši uzturēja kontaktu ar skandināviem, kā arī, iespējams, notika jau pirmie mēģinājumi izplatīt kristietību. Potenciāli šādas darbības varētu būt attiecināmas arī uz Ventas ūdensceļu.

Atšķirībā no Brēmenes Ādama darba, pārējos viduslaiku avotos aprakstīti vieglāk identificējami vietvārdi un notikumi, kā tas ir Indriķa hronikā. Pirmās tiešās ziņas par Ventu Indriķa hronikā ir sniegtas sadaļā, kur aprakstīta vendu kristīšana: “*vendi tolaik bija pazemīgi un trūcīgi. Padzīti no Ventas, kas ir upe Kursā, viņi dzīvoja Senajā kalnā, kuram līdzās tagad uzcelta Rīgas pilsēta. No šejienes viņus atkal padzina kurši un daudzus no viņiem nogalināja; pārējie aizbēguši pie letiem*”.⁷⁵ Avotā minētas pirmās rakstītās ziņas par vendu tautu, kas joprojām ir sarežģīti interpretējams jautājums vēstures pētniecībā. Tā pētniecībai plašāk pievērsies Andrejs Vasks, kurš skaidro, ka vendi ir izcēlušies pie Ventas, un, salīdzinot Ziemeļkurzemes līdzenos kapulaukus ar Cēsu dzelzceļa stacijas kapulaukā atrastajiem, Indriķa hronikā aprakstītais notikums ir arheoloģiski pamatojams.⁷⁶ Taču šajā avotā iezīmējas vēl citas tendences - vieta uz kurieni tie aizbēga bija pa priekšu mūsdienu Rīgas vietā esošais Senais Kalns un tad Cēsis. Ir būtiski atzīmēt, ka abas vietas uz kurām vendi aizbēga atrodas ūdens tuvumā un ir saiknē ar reģiona ūdensceļiem – Senais kalns pie Rīgas upes, kas ietek Daugavā un Cēsis pie Gaujas. Tas varētu liecināt, ka vendi izmantoja ūdensceļus, lai pārvietotos un tādā veidā arī nonākuši līdz Senajam kalnam un Cēsīm. Arheoloģijā šāds aspekts pašlaik nav pamatojams, taču vendu klātbūtne Daugavas lejtecē ir arheoloģiski pamatota, kā arī netālu no Senā Kalna vēlajā dzelzs laikmetā pastāvēja lībiešu apmetne, kuru saista ar Rīgas pilsētas pirmsākumu vietu. Tā bija zvejas apmetne, kurā konstatēti norisinājās ārēji maiņas kontakti, par ko liecina ne tikai senlietu materiāls, bet arī Rīgas upē atrastie kuģi.⁷⁷ Tas liecina, ka vendi, jau pirms padzīšanas no Ventas uzturēja sakarus ar Daugavas lībiešiem, tāpēc arī tie devās tieši uz Daugavu, kas tajā laikā bija nozīmīga satiksmes artērija, tāpēc vendu apmešanās tās baseinā varētu liecināt par tirdzniecības nolūkiem. Otrs svarīgais aspekts ir fakts, ka viņi bija ‘pazemīgi un trūcīgi’. Tas varētu liecināt, ka Ventas apkārtnē bija samērā grūti kultivēt zemi, lai varētu sevi apgādāt, tāpēc maiņas sakari bija risinājums izdzīvošanai. Lielākā daļa pētnieku vendu pazušanu no Ventas saista ar kuršu

⁷⁵ INDRIĶIS NO LIVONIJAS. Indriķa hronika. In: FELDHŪNS, ĀBRAMS (tulk.). MUGURĒVIČS, ĒVALDS (kom.). Indriķa hronika. Rīga 2001, 93.lpp.

⁷⁶ ANDREJS VASKS. Vendu jautājums Latvijas aizvēsturē. In: ANDREJS VASKS. ANTONIJA VILCĀNE (red.). Arheoloģija un etnogrāfija 26. sēj. Rīga 2012, 105.-112.lpp., šeit 110.lpp.

⁷⁷ ANDRIS CAUNE. Pētījumi Rīgas arheoloģijā. Rīga 2007, 211.-222.lpp.

ekspansiju Ziemeļkurzemē,⁷⁸ taču ir vieta spekulācijām, ka viņus no turienes ‘padzina’ ne tikai kurši, bet arīniecīgie iztikas līdzekļi. Tomēr skaidrs kāpēc kurši būtu vendus padzinuši. Iespējams, Venta bijis būtisks satiksmes ceļš kuru kurši gribēja pārņemt savā kontrolē. Tiesa, ir grūti spriest par to vai kuršiem (vai vismaz daļai no tiem) tajā laikā bijusi vienota politiska pārvalde, kas viņus virzītu vienoti padzīt vendus no Ventas. Toties, ņemot vērā, ka ap 11.gs., beidzoties vikingu laikmetam, beidzās arī vikingu darbība Ventas ūdensceļā, Ventas lejtecē palika samērā neliela vendu apdzīvotība. Attiecīgi kurši devās monopolizēt skandināvu atstāto reģionu un izvērta savu kontroli pār Ventas upi.

Indriķa hronikā parādās liecības par kuršiem piederošiem kuģiem un to izmantošanu. Šādas ziņas ir sniegtas aprakstā par kuršu sirotāju uzbrukumu bīskapa Alberta kuģiem pie Gotlandes, kas bija ceļā no Vācijas uz Rīgu: “*Zundā jūras krastā pēkšņi parādījās kurši, Kristus vārda ienaidnieki, ar astoņiem sirotājkuģiem. [...] Kurši, atslogojuši savu sirotājkuģu priekšgalus, pacēla tos virs pretimbraucējiem un vienlaikus izkārtoja kuģus pa pāriem ar blīvu telpu starp ik pa pāriem. Tāpēc krustneši [...] iebrāuca šajā brīvajā telpā [...un] nevarēja aizsniegt ienaidnieku, kas slējās augstu virs viņiem*”⁷⁹. Tekstā sniegto ziņu patiesumu ir samērā grūti novērtēt, taču autora detalizētais kuršu jūras kaujas taktiku apraksts liecina par vairākām līdzībām ar skandināvu vikingiem tipiskajām taktikām, lai arī hronikā aprakstītie notikumi norisinājās aptuveni gadsimtu pēc vikingu laikmeta beigām, kas gan nenozīmē, ka šīs taktikas netika pielietotas arī vēlāk. Viena no galvenajām jūras kauju taktikām bija pacelt kuģa priekšpusi un kuģus savienot, kas ienaidniekam padarīja grūtāk iespējas uzkāpt uz vikingu kuģiem. Tādā veidā vikingu kuģi atradās samērā augstu virs ienaidnieku kuģiem un karotāji varēja no augšpusē ienaidniekus ievainot vai nogalināt. Šāda prakse arī aprakstīta atsevišķās vikingu sāgās.⁸⁰ Augstu esošie kuģi un to savienošana liecina par vairākām līdzībām, kas varētu būt aizgūtas no vikingu kara taktikām, taču tas norāda arī uz ļoti pieredzes bagātu kaujas vienību, kas nāca no kuršu zemēm. Nevar droši spriest vai šie kurši nākuši no Ventas ūdensceļa, taču Ventas lokālā nozīme vēlajā dzelzs laikmetā noteikti pieļauj iespēju šādiem kuģiem pa to kuģot. Secinājums par līdzībām jūras kauju taktikās un kuģu būvē ir noderīgs no tāda aspekta, ka tas liecina par kuršu un skandināvu kultūru simbiozi – visticamāk kurši kuģu būves prasmes aizguvuši no skandināviem un šo praksi piekropuši arī divus gadsimtus pēc skandināvu pazušanas no Ventas ūdensceļa.

⁷⁸ VASKS, Vendu jautājums, 110.lpp.

⁷⁹ INDRIĶIS, Indriķa hronika, 117.lpp.

⁸⁰ RUDOLF SIMEK. Schiffe und Wehranlagen. Strategie zur See und an land. In: MATTHIAS S. TOLPAK (Hg.). Die Wikinger. Seeräuber und Krieger im Licht der Archäologie. Darmstadt 2021, S. 90.-94., hier S. 94.

Venta vairs Indriķa hronikā nav minēta, taču vēl izceļams ir viens no vēsturnieku starpā strīdīgajiem jautājumiem par Indriķa hronikā minēto Zemgales ostas aizliegumu, kurā aprakstīts, ka Romas pāvests esot aizliedzis visiem kristiešiem tirdzniecības nolūkā doties uz Zemgales ostu.⁸¹ Zemgales ostas atrašanās vieta visticamāk ir saistāma ar Daugavas un/vai Lielupes ūdensceļu⁸², tāpēc šī pētījuma ietvaros netiks apskatīta tās lokalizācija, taču būtiskākais ir tas, ka Zemgales osta savā laikā bija samērā liels tirdzniecības punkts pie svarīgā satiksmes ceļa. Venta ūdensceļu sakarā Indriķa hronikā nav minēta, no kā var lēst, ka Ventas ūdensceļa ietvaros tajā laikā nebija tik lielu un nozīmīgu tirdzniecības-amatniecības centru kā tas bija Zemgales ostas gadījumā. Tas skaidrojams ar to, ka Daugava bija daļa no svarīgā Baltijas jūras-Melnās jūras satiksmes ceļa, tāpēc tur norisinājās lielāka tirgotāju un ceļotāju apgrozība, kas veicināja vietējo centru attīstību kā tas bija, piemēram, Daugmales un Aizkraukles pilskalnos. Venta nav daļa no plašāka ūdensceļa, kas ved uz kādu tirdzniecībai būtisku, eksotisku reģionu, kuru vāciešiem būtu interese monopolizēt, tāpēc arī Indriķa hronikā aprakstītajiem notikumiem galvenais uzsvars ir uz Daugavas un Gaujas ūdensceļiem.

Otrajā Latvijas teritorijas viduslaiku sākumposma hronikā, Atskaņu hronikā, Venta nav nekur minēta. Toties samērā bieži parādās Kuldīga, piemēram, ir aprakstīta Kuldīgas pils celšana, kas norisinājās pēc netālu esošās kuršu apdzīvotās vietas pakļaušanas.⁸³ Kuldīga Atskaņu hronikā raksturota kā viens no galvenajiem ordeņa varas punktiem Kurzemē, no kura tiek organizētas militārās ekspedīcijas kuršu pakļaušanai u.tml. Epizodē, kur aprakstīta militārā ekspedīcija uz Lažu, Merki un Grobiņu, raksturots, ka karaspēks ieradies no Rīgas un apvienojies ar Kuldīgas kareivjiem, lai dotos pakļaut kuršus. Gan šajā, gan citās epizodēs, kur aprakstītas militārās ekspedīcijas, kareivji nokļūst visur ar kājām vai ar zirgiem, nekur nav minēta upes izmantošana. Tas varētu liecināt, ka vācieši Ventas ūdensceļu neizmantoja, vai arī bija daudz ērtāk un ātrāk pārvietoties pa sauszemi ar zirgiem. Tiesa, nekur nav minēta došanās virzienā uz ZR no Kuldīgas, kur pa upi braukt būtu ļoti izdevīgi. No tā izriet, ka vācu laikā par galveno transportu nokļūšanai no vienas vietas uz otru, kļuva zirgs. Tai pašā epizodē, kur krustneši dodas pakļaut kuršus, ir minēts, ka karagājiena laikā nodedzināto Merkes un Grobiņas pilskalnu iedzīvotājiem lika pārcelties dzīvot uz Kuldīgas apkārtni.⁸⁴ Viens skaidrojums varētu būt tāds, ka tur šos kuršus būtu

⁸¹ INDRIĶIS, Indriķa hronika, 60.lpp.

⁸² Mūsdienu ainavā redzams, ka Lielupe ietek Rīgas jūras līcī, taču līdz 17.gs. beigām Lielupe bija Daugavas pieteka, kas ūdensceļu kontekstā Lielupi ievieto Daugavas ūdensceļa tirdzniecības sakaru kontekstā. No: ANNA ZARIŅA. Viena diena Rīgas apkārtnē. Rīga 1988, 61.lpp.

⁸³ VALDIS BISENIEKS (tulķ.). KASPARS KĻAVIŅŠ. ĒVALDS MUGURĒVIČS (kom.). Atskaņu hronika. Rīga 1998, 189.lpp.

⁸⁴ BISENIEKS, KĻAVIŅŠ, MUGURĒVIČS, Atskaņu hronika, 190.lpp.

bijis vieglāk kontrolēt, otrs skaidrojums – vietējie iedzīvotāji gādāja par darbaspēku ekonomisko resursu nodrošināšanai ordeņa vajadzībām, kas varētu liecināt, ka amatniecība un citāda veida saimniecība Kuldīgā, kas tika praktizēta jau vēlajā dzelzs laikmetā, turpinājās un tika vēl vairāk attīstīta. Ventas ūdensceļu varēja izmantot, lai saražoto produkciju nogādātu uz galveno jūras ostu Ventspili, kur tā tika nodota tālāk Baltijas jūras maiņas sakaru tīklā. Šis pieņēmums gan prasa tālākus pētījumus tā viennozīmīgai pieņemšanai.

Viduslaikos noslēgtie līgumi sniedz ieskatu vācu krustnešu politikas nostādnēs. Vienā 1242.g. dokumentā starp Modenas bīskapu Vilhelmu un Vācu ordeni, bīskaps sniedz atļauju ordenim celt divas jaunas pils pie upēm (Lielupes un Ventas) – Jelgavu un Kuldīgu. Nosacījumi pils celšanai ir tādi, ka teritorija divu jūdžu attālumā apkārt pilij piederēs ordenim un pēc līguma saistību beigām pilsēta arī paliks ordenim. Dokumentā minēts, ka šo pili ir jāceļ pie Ventas, nav teikts konkrēti kurā vietā.⁸⁵ Ņemot vērā, ka ordenim bija jāceļ pils arī pie Lielupes, var nolasīt ordeņa politikas virzienus – jāceļ pils pie galvenajiem ūdensceļiem, lai tos varētu kontrolēt un sasniegt pa ūdeni. Vienā 1263.g. dokumentā parādās ziņas par jau eksistējošām un ordenim piederošām ostām Kuldīgā un pie Ventas grīvas (domāta Ventspils), kas nozīmē, ka ordenis šo ūdensceļu centās pakāpeniski pārņemt savā kontrolē.⁸⁶ Arī vēlāk pie Ventas Piltenē pili cēlis bīskaps, starp 1253. un 1309.g.⁸⁷ Par Daugavas ūdensceļa lietošanu šajā laikā ir saglabājušies vairāki juridiski dokumenti, kas liecina par tirdzniecības atļaujām un kuģošanas iespējām, piemēram, starp Rīgu un krievu kņazistēm Smoļensku, Vitebsku un Polocku noslēgti vairāki tirdzniecības slīgumi 1212., 1222. un 1229.g., kas paredz vairākus nosacījumus savstarpējā tirdzniecībā, tai skaitā: *“katram latīņu cilvēkam brīvs ceļš no Gotlandes līdz Smoļenskai bez muitas. Tā pati tiesība ir krieviem no Smoļenskas līdz Gotlande”*.⁸⁸ Lai arī šie līgumi attiecas uz Rīgu un Daugavas ūdensceļu, tie parāda cik būtiska loma bija Daugavai vāciešu politikā. Par Ventu nav neviens šāds līgums saglabājies, tikai vēlāk 14.gs., kad Ventspils jau bija Hanzas pilsēta, ir saglabājušies dažādi muitu dokumenti u.tml., kas iezīmē intensīvu tirdzniecību un kuģu satiksmi, kas nākusi no Baltijas jūras uz Ventspili, taču Kuldīgā šādu dokumentu nav.⁸⁹ Tas

⁸⁵ Modenas Viļums atļauj Vācu ordenim celt Jelgavas un Kuldīgas pils. In: ARVEDS ŠVĀBE (sast.). Senās Latvijas vēstures avoti. 2. burtnīca (1238.-1256. g.). Rīga 1940, 237.-238.lpp.

⁸⁶ ANDRIS LEVĀNS (tulk.). 1263. gada dokuments par ostu un zemju sadali Kurzemē starp Livonijas ordeni un Kurzemes bīskapiju. In: ARMANDS VIJUPS (sast.). Ventspils muzeja raksti, 8. sēj. Ventspils 2016, 186.-189.lpp.

⁸⁷ OSE, Piltenes pils, 245.lpp.

⁸⁸ Z. ĀBERS. Rīgas 13.gs. tirdzniecības līgumi. In: Senatne un māksla, 01.08.1936., 25.-36.lpp., šeit 25.-28.lpp. Pieejams arī: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pp|issue:14746|article:DIVL13|page:27> (skatīts: 14.05.2022.).

⁸⁹ ANDRIS LEVĀNS (tulk., kom.). Ventspils pilsētas rates 1368.-1369. gadā izsniegtās muitas kvīts, ar kurām rātskungi apliecina, ka nodeva par izvedamajām precēm samaksāta. In: ARMANDS VIJUPS (sast.). Ventspils muzeja raksti, 8. sēj. Ventspils 2016, 190.-199.lpp., šeit 190.lpp.

liecina, ka Venta vācu laikā tika pārveidota par Livonijas iekšējo ūdensceļu, sākumā ūdensceļa kontrolei, bet vēlāk tikai preču transportam starp Kuldīgu un Ventspili. Šāda tendence raksturīga arī citām Latvijas teritorijas upēm kā Lielupei un Gaujai viduslaikos – tām bija būtiska loma krusta karos, taču pēc tam, Livonijas galvenā tirdzniecība koncentrējās ap Daugavas ūdensceļu un Rīgu, pārējās upes bija iekšējie ūdensceļi, lai nogādātu resursus un saražoto produkciju uz eksporta vietām. Ventspils šajā laikā bija galvenā ordeņa osta Baltijas jūrā. Savu nozīmi tā ieguva izdevīgā novietojuma dēļ attiecībā pret Baltijas jūras satiksmes ceļiem un Ventas upi, kas kalpoja kā iekšējais preču transporta ceļš. Ventspils nozīmi definēja arī laikapstākļi – Ventspils osta bija atvērta desmit līdz vienpadsmit mēnešus gadā, ziemas mēnešos tā samērā reti aizsala.⁹⁰

No viduslaiku avotiem var secināt, ka beidzoties vikingu laikmetam Ventas ūdensceļš pilnībā nonāca kuršu apdzīvotajā areālā, no turienes padzenot vendus. Ar to laiku arī vēstures avotos ir ļoti skopas liecības par tā izmantošanu, kas varētu būt saistīts ar kuršu militāro darbību, kas atbaidīja virkni potenciālo tirgotāju. Šajā laikā Ventas ūdensceļš kā tirdzniecības un kultūras sakaru reģions bija mazāk vērtīgs nekā Daugavas ūdensceļš, tāpēc arī Indriķa un Atskaņu hronikā to neatspoguļo kā vērtīgu satiksmes ceļu. Dažādos līgumos atspoguļojas ordeņa mērķtiecīga vēlme iegūt kontroli pār ūdensceļu tā saimnieciskai kontrolēšanai, lai Venta kļūtu par Livonijas iekšējo ūdensceļu, kas nodrošinātu tirdzniecību uz Baltijas jūras reģiona tirdzniecības ceļiem. Tā iespaidā arī celta Kuldīgas un Ventspils pils. Ventspils loma kā svarīgai Livonijas jūras tirdzniecības ostai iezīmējas īpaši Hanzas laikā, ko apliecina dažādi dokumenti un maitu kvītis.

3.3. Toponīmu analīze

Toponīmu jeb vietvārdu pētniecība vēstures zinātnē bieži noderējusi dažādu etnisko jautājumu risināšanā, jo bieži vietas sākotnējais nosaukums vai tam līdzīgs, ir saglabājies gadu tūkstošu garumā. Arī Ventas ūdensceļa pētniecībā toponīmika var noderēt, ņemot vērā dažādo kultūru un tautu klātesamību un to atstātās liecības. Galvenā uzmanība jāpievērš hidronīmiem (ūdeņu nosaukumiem) un oikonīmiem (apdzīvoto vietu nosaukumiem).

Primāri nepieciešams izprast Ventas upes nosaukuma izcelsmi, lai arī tas faktiski to ir ļoti sarežģīti interpretēt, jo vārda etimoloģija ir neskaidra. Senākās rakstītās liecības par upi ir no

⁹⁰ JĀNIS JUŠKĒVICS. Ventspils vēsturiskā kronika. In: Aizsargs, 01.12.1933., 557.-559.lpp., šeit 557.lpp. Pieejams arī: [http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pp|issue:328982|article:DIVL192|page:23|query:Viduslaikos%20\(skatīts:14.05.2022.\)](http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pp|issue:328982|article:DIVL192|page:23|query:Viduslaikos%20(skatīts:14.05.2022.))

Šonhemas rūnakmeņa, uz kura upes nosaukums ir *Vitau*.⁹¹ Vēlāk citos skandināvu tekstos parādās nosaukums līdzīgs tam, kā to dēvēja vācieši – *Windau*. Ģermāņu valodās vārds ‘*wind*’ nozīmē vējš, kas varētu saistīties tieši ar vējainajiem apstākļiem kādi pastāv Baltijas jūras krastā pie Ventas grīvas, kas būtu caur dabas apstākļiem skaidrojams nosaukuma izcelsmes fenomens. Otra versija par nosaukuma izcelsmi ir saistāma ar somugru-lībiešu valodām. Tuvākais vārds Ventas nosaukumam šajās valodās ir ‘*vēna*’, kas nozīmē - osta upes grīvā.⁹² Īpašvārds Vēna ir lībiskais Daugavas nosaukums, bet, ņemot vērā, ka abas upes bija Baltijas somu apdzīvotas un abas bija ūdensceļi, šo parādību ir samērā sarežģīti interpretēt. Abu upju grīvās atradās ostas, taču Ventā tāda izveidojās tikai viduslaikos, kad vietējie somugri vendi šo vietu vairs neapdzīvoja. Vendi tautas nosaukums noteikti ir saistīts ar Ventas nosaukuma izcelsmi, taču trūkstošo datu dēļ nav skaidrs vai upe aizguvusi nosaukumu no vendiem, vai arī vendi no upes. Ventas lejteces apgabalu no senākā dzelzs laikmeta apdzīvo Baltijas somu tautas, tātad visticamāk, ka šīs tautas arī deva nosaukumu upei. Maz ticams, ka nosaukums cēlies no tā vārda ‘*vēna*’, kas apzīmē ostu upes grīvā, jo arheoloģiski šāda osta nav konstatēta Baltijas somu apdzīvotības laikā. Tiesa, nav arī izslēdzams, ka šāda ostas vieta reiz bijusi, jo Ventspils apkārtnē regulāri norisinās ģeogrāfiskās izmaiņas, tas saistīts ar eroziju un intensīvu vēja darbību, kas ainavu regulāri izmaina, tā iespējams arī varētu būt, ka daļa no potenciālā arheoloģiskā materiāla, kas liecinātu par senākas apdzīvotības pastāvēšanu nav atklāta.⁹³ 13.gs. rakstītajos avotos viss Ventas lejteces apgabals saukts par Sagari (*Sagere*), lai arī atsevišķos dokumentos tikai upes labais krasts pie grīvas mēdz būt saukts par Sagari,⁹⁴ kas liecina, ka šai vietai bijis ja senāks nosaukums. Apdzīvotības un tirdzniecības liecības ir konstatētas Pasiectes ciema vietā jau no vidējā dzelzs laikmeta,⁹⁵ tāpēc visticamāk Venta savu nosaukumu nav aizguvusi no apdzīvotās vietas nosaukuma kāds bija vietai, kas toreiz pastāvēja upes lejtecē (skat. 3.3.att. - Apdzīvoto vietu nosaukumi Ventas lejtecē), toties par Pasiecti kā ostas vietu netālu no Ventas grīvas pastāv vairākas arheoloģiskas liecības (plašāka Pasiectes analīze 4.1.1. nodaļā).

Otra nozīmīgā pilsēta, kurai bija liela loma Ventas ūdensceļā ir Kuldīga. Viena no versijām par tās nosaukuma izcelsmi ir saistīta ar lībiešu valodas vārdu ‘*kultīga*’, kas nozīmē krāsmute (krāsns mute). Tas liecina par to, ka tur ir bijis ceplis/kaltuve un amatnieku darbība.

⁹¹ KURSIS, Ziemeļnieku sāgas, 41.lpp.

⁹² Lībiešu vārdnīca. LU Lībiešu institūts. Pieejams: <http://www.livones.net/lingua/lv/vardnica/> (skatīts: 14.05.2022.).

⁹³ ARMANDS VIJUPS. Ventspils vecpilsēta. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 218.-219.lpp., šeit 218.lpp.

⁹⁴ MUGURĒVIČS, Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces pieminekļos, 83.lpp.

⁹⁵ MIHAILS ČUKOVŠ. INGRĪDA ŠTRUMFA. ARMANDS VIJUPS. Akts No. par stopsaktas pārdošanu Ventspils muzejam. Ventspils 2011, 1.lp.

Plašie dzelzs sārņu un izstrādājumu atradumi liecina, ka uz vietas notika dzelzs apstrāde, kā arī ir pieņēmums, ka Kuldīgā uz vietas tika izstrādātas skandināviem raksturīgās rotas kā bruņurupučsaktas. Tas liecina par Kuldīgu kā nozīmīgu amatniecības centru, kas ir pievilinājis daudz tirgotājus.⁹⁶ Nosaukuma izcelsmes versija norāda uz Kuldīgu kā būtisku tirdzniecības un amatniecības centru Centrālkurzemē. Ģeogrāfiskā lokācija un senlietu atradumi šādu iespējamību apstiprina.

Plašāku viduslaiku dokumentos minēto Ventas lejteces vietvārdu analīzi ir veicis Ēvalds Mugurēvičs, viens no viņa secinājumiem - Zlēku senākais nosaukums ir bijis rakstītajos avotos minētais vietvārds “*Normis*”, kas tulkojumā no lībiešu valodas nozīmē “lauks”. Visā Ventas garumā ir sastopami vietvārdi, kuros ir iekļauts vārds “lauks”, kas varētu norādīt uz apstrādājamiem, auglīgiem laukiem, kas bijuši Ventas krastos.⁹⁷ Taču ģeogrāfiskā ziņā tas nepamatojas, jo Ventas lejtece ir smilšains reģions, tāpēc ar šo vārdu varbūt ir domāts, ka Ventas krastos bijuši neapstrādāti lauki, respektīvi, ainavu veido lauki. Zlēku apkārtnē attiecībā pret Ventas upi arī nav augstu, salīdzinot, piemēram, ar upes vidusteci, kur dažās vietās atsedzas vairāk kā 10m augstas dolomīta klintis. Senais Zlēku nosaukums varētu būt viena no vairākām liecībām par to, ka nosaukumi Ventas krastos veidojušies pēc konkrētiem elementiem ainavā.

Analizējot kartēs redzamos toponīmus, manāmi atsevišķi vietvārdi, kas varētu saistīties ar kultūras un maiņas sakariem. Lielākā daļa no nosaukumiem gan saistīta ar jaunajiem laikiem, piemēram, Dokupe un Doku kapi Tārgales pag. vēsturiski ir kuģu ziemošanas vieta, kurā bija ierīkoti kuģu doki, taču tas attiecas uz Kurzemes hercogistes laiku.⁹⁸ No tēmai atbilstošiem toponīmiem Ventas krastos kopā ir divpadsmit (skat. *1.tab.* - Toponīmu analīze).^{99, 100} Trīs nosaukumi saistāmi ar upes ģeogrāfisko raksturu, kas varētu ietekmēt ūdensceļa izmantošanu: Brasliņi, Krācnieki un Viļņi. Brasliņi un Krācnieki varētu norādīt uz brasliem un krācēm, kas būtu kā šķēršļi ūdensceļa izmantošanai vai arī pretēji – iespējas no sauszemes upi šķērsot. Šādi māju nosaukumi vairumā gadījumu koncentrējas upes lejtecē, kas ir tā upes daļa, kurai ir visdziļākā gultne, tāpēc varbūt šādu nosaukumu esamība nav saistīta ar upes ģeogrāfisko raksturu. Taču Krācnieki un Vilniši ir māju nosaukumi Zlēkās, un Zlēku nosaukums vācu valodā ir *Schleck*. Ēvalds Mugurēvičs pētījumā par Ventas lejteces vietvārdiem spekulē, ka tas varētu būt

⁹⁶ JĀNIS JUŠKĒVICIS. Kuldīgas vēsturiskā kronika. In: Aizsargs, 01.05.1933., 246.-249.lpp., šeit 246.-247.lpp. Pieejams arī: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pp|issue:328993|page:40> (skatīts: 14.05.2022.).

⁹⁷ MUGURĒVIČS, Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces pieminekļos, 81.-82.lpp.

⁹⁸ JURIS URTĀNS. Ostas. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 415.-417.lpp., šeit 417.lpp.

⁹⁹ LGIA topogrāfiskā karte M 1:100 000; Vietvārdu datubāze.

¹⁰⁰ Kartes LNB, Goldingen: Gouvernement Kurland: Reihe VIII, Blatt 2; M 1:50 000

aizgūts no baltu vārda “šļāka”.¹⁰¹ Tātad pie Zlūkām vairāki toponīmi norāda, ka Ventas upe bijusi krācaina, kur ūdens šļāca un lidoja šļakatas. Iespējams, tas norāda, ka vēlajā dzelzs laikmetā šī vieta bijusi, līdzīgi kā Kuldīga, ar dabisku šķērsli ūdenī, kas apgrūtināja kuģošanu, tāpēc te dabiski apstājusies satiksme un izveidojusies sākotnējā apdzīvotība. Zlūkās Ventas upe veic 90° pagriezienu uz A un veido vairākus ielokus, kas bija samērā neparocīgas vietas kuģošanai. Šie ģeogrāfiskie aspekti varētu izskaidrot kāpēc Zlūkās izveidojusies tik liela senvietu koncentrācija.

Vēl četri toponīmi saistāmi ar kuģniecību: Bēķi, Osti, Padure un Vāre. Bēķu nosaukums varētu būt radies no vācu vārda “*becken*”, kas nozīmē baseins, ūdenstilpe. Varbūt tas attiecināms uz kādu ūdenskrātuvi, kas saistīta ar kuģu pietātni/labošanas vietu. Osti varētu būt saistāmi ar kādu ostas vietu. Padures nosaukums vācu valodā “*Paddern*” tiešā tulkojumā nozīmē airēt, kas saistāms ar airēšanu upē. Vāres muižas vēsturiskā nosaukuma *Gut Wahrenhof* vārds “*Wahre*” no vācu valodas tulkojumā nozīmē ‘krava’, kas saistās ar kravu, kuru transportēja kuģi. Viens nosaukums saistāms ar skandināviem: Bridas sala. Tas ir samērā netipisks Latvijas teritorijai, taču netālu no Bridas salas ir atrasti skandināvu senlietu savrupatradumi¹⁰², kas varētu liecināt par šī nosaukuma saistību ar skandināviem. Vēl trīs toponīmi saistāmi ir maiņas precēm: Zelta kalns, Sudrabgrāvis un Zobenplavas. Nosaukumos iekļautie termini – zelts, sudrabs un zobens, ir maiņas preces. Zelts un sudrabs ir dārgmetāli, ar lielu vērtību, taču šie nosaukumi ir raksturīgi jauno laiku vietvārdiem, īpaši Zelta kalns. Latvijas teritorijā zelts nav bijusi izplatīta maiņas prece; šāds nosaukums saistās ar senu nostāstu vietu par kalnu kurā aprakts zelt. Līdzīga situācija noteikti ir Sudrabgrāvim. Zobens bija ne tikai prece, bet arī ierocis. Zobenplavas atrodas pie Raņķu pilskalna, kas tika intensīvi apdzīvots un bijis daļa no sakaru tīkla Ventas ūdensceļā.¹⁰³

Toponīmi ir papildus liecības kultūras un maiņas sakariem ūdensceļā, kas atsevišķi skatot nav objektīvi vērtējami avoti, jo bieži nav zināma to izcelsme un nozīme, taču kopējā kontekstā tie ļauj spriest par vairāk liecībām, kas saistītas ar pētāmo tēmu. Ventas nosaukuma izcelsme visticamāk saistāma ar somugru valodas izcelsmes vārdu, kas apzīmē upes grīvā (vai tās tuvumā) esošu ostas vietu. Kuldīgas nosaukums saistāms ar amatniecību, kas saistās ar maiņas sakariem šajā vietā. Kuldīgas nosaukums, tāpat kā citi toponīmi samērā labi iekļaujas apkārtējo vietu vēsturiskajā kontekstā, piemēram, Bridas sala, kam ir ģermāniskas izcelsmes nosaukums, atrodas vietā, no kurienes netālu atrastas vikingu senlietas.

¹⁰¹ MUGURĒVIČS, Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces pieminekļos, 82.lpp.

¹⁰² SERGEJS DRABKOVŠ. INGRĪDA ŠTRUMFA. ARMANDS VIJUPS. Akts No. par piecu kuršu un skandināvu senlietu pārdošanu Ventspils muzejam. Ventspils 2011.

¹⁰³ JĀNIS ASARIS. Raņķu pilskalns. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/135401-Ra%C5%86%C4%B7u-pilskalns> (skatīts: 15.05.2022.).

4. ARHEOLOĢISKĀS LIECĪBAS PAR MAIŅAS UN KULTŪRAS SAKARIEM

Ventas upes krastos atrodas vairāki desmiti arheoloģisko objektu, tiešas vai netiešas ietekmes no kultūras un maiņas sakariem savulaik skāra gan objektus, kas ir upes krastos, gan arī vairāku desmitu kilometru attālumā no tās. Līdzās senvietām, kas atrodas upes tiešā tuvumā, tiks skatīti arī ģeogrāfiski attālāk esošie objekti, kas varētu būt saistīti ar ūdensceļu, atkarībā no saistības caur kādu mazāku upi vai citiem aspektiem, kas liecina par sakariem ar ūdensceļu.

Upes lietojums aizvēsturē un viduslaikos bija atkarīgs lielā mērā no vairākiem praktiskajiem aspektiem: ūdensceļa sasniegšanas iespējas (pa sauszemes ceļiem un/vai Ventas upes pietekām), ūdensceļa radītie draudi (sirojošu grupējumu darbības iespējas, upes gultnes maiņas eroziju ietekme u.c.) un resursu ieguves iespējas (lauksaimniecības zemes pieejamība, derīgo izrakteņu esamība/neesamība). Šie faktori ir apsvērti, analizējot darbā apskatītās senvietas.

4.1. Senvietas

Senvietas un to ģeogrāfiskais novietojums ir tiešas liecības par kultūru kontaktiem – vairumam tautu bija īpaši raksturīgas dzīvesvietas un apbedījuma vietas un tām izvēlētie apstākļi, kas palīdz definēt šo vietu piesaisti kādai konkrētai arheoloģiskajai kultūrai. Ventas ūdensceļā ir liecības par skandināvu, vācu, kuršu un vendu senvietām. Vendu un kuršu dzīvesvietas ir samērā grūti diferencēt tīri pēc to formas, atšķirībā no skandināvu un vācu senvietām, kurām ir konkrēts raksturs. Pēc apbedīšanas tradīcijām visas tautas ir iespējams diferencēt, kas ļauj izdalīt konkrētus apdzīvotības areālus.

4.1.1. Eventuālās skandināvu senvietas

Trīs pilskalni eventuāli saistāmi ar skandināvu darbību - Lagzdīne, Pabērzkalns un Kundī. Šiem pilskalniem ir Latvijas teritorijas pilskalniem netipiska forma – Lagzdīnes un Kundu pilskalni pēc formas ir bļodveida, kas ir raksturīga forma skandināvu pilskalniem. Tādu formu izplatība vērojama arī Igaunijas salās, īpaši Sāremā.¹⁰⁴

¹⁰⁴ MARIKA MÄGI. Political Centres or Nodal Points in Trade Networks? Estonian Hillforts Before and After the Thirteenth-century Conquest. In: ANU MÄND. MAREK TAMM (eds.). Making Livonia. Actors and Networks in the Medieval and Early Modern Baltic Sea Region. Oxon 2020, pp. 48.-69., here pp. 51.-53.

Arheoloģiskie izrakumi ir veikti tikai Pabērzkalnā. Pilskalnu veido divi paralēli, dabiski veidojušies, smilšu kāpu vaļņi 25m un 50m platumā. Vaļņi veidojušies Baltijas ledus ezera periodā, kā ledus ezera krasta kāpu sanesumi. Apdzīvotības laikā tie tikuši mākslīgi paaugstināti un nostiprināti ar stabu konstrukcijām, kas izrakumos iezīmējās 0,4-1,5m dziļās bedrēs. Pilskalna plakumā konstatēts 0,6m biezs kultūrslānis ar vairākiem pavardiem un māju paliekām.¹⁰⁵ Pilskalnam apkārt pieslēdzās ar to saistītā un vienlaicīgi apdzīvotā Priednieku apmetne. Ventas upes erozijas ietekmē daļa no apmetnes tikusi noskalota. Arī apmetnē konstatētas ēku un pavardu paliekas, kā arī 0,1-0,15m biezs kultūrslānis, kas datēts ar vēlo dzelzs laikmetu.¹⁰⁶ Priednieku apmetnē Ventas krasta noskalojumos Eduards Šturms trīsdesmitajos gados atklājis vairākas skandināvu senlietas. Blakus apmetnei atrodas ar 9.-10.gs. datētie Priednieku senkapi. Otrpus Ventai atrodas ar 11.-14.gs. datētie Pasilciema senkapi. Ēvalds Mugurēvičs uzskata, ka abi senkapi saistāmi ar Pabērzkalna apdzīvotību dažādos laikos. Šāda laiku atšķirība, iespējams, saistāma ar dažādu tautu klātbūtni reģionā. 9.-10.gs. attiecināms uz vikingu laikmetu, kā arī atrastās senlietas un pilskalna netipiskā forma liecina par ārzemju kontaktiem. 3.1. nodaļā apskatītā Snores Sturlsona Olava Svētā sāgā teikts, ka Upsalas valdnieks Ēriks Emundsons cēlis nocietinājumus kuršu zemēs. Tas varētu liecināt par skandināvu mēģinājumu ātri nocietināties, lai varētu uzspiest savu kundzību un ievākt meslus.¹⁰⁷ Svarīgi atzīmēt, ka kuršu apdzīvotība šajā areālā 9.-10.gs. nav konstatēta. No tā izriet, ka skandināvi 9.gs. apmetušies pie Pabērzkalna, tur esošās kāpas pārveidojuši par nocietinājumu un uzcēlušī ēkas, kurās dzīvot gan pilskalna plakumā, gan apkārt nocietinājumiem. Turpat blakus viņi ierīkojuši senkapus. Skandināvi ieradušies ar kuģiem, tāpēc upes krastā bija ierīkota arī ostas vieta. Ņemot vērā plašo apdzīvotības areālu (1970.g. izrakumos atsedzot 408m² platību visur konstatēta apdzīvotība), apdzīvotība sastāvēja no vairākiem desmitiem cilvēku, kas noteikti uzturēja kontaktus ar citām Baltijas jūras reģiona zemēm. Visticamāk gan nevar runāt par to, ka Pabērzkalns bijis maiņas sakaru centrs. Tam trūkst maiņas priekšmetu atradumi, kā monētas un šīs vietas militārais raksturs liecina par militāri-administratīvu centru. Pēc zviedru arheoloģes Kristīnes Ilvesas (*Kristin Ilves*) pētījumiem, var spriest, ka tirdzniecības centri izveidojās tuvāk lielajiem jūras satiksmes ceļiem. Ventas ūdensceļš neveda uz kādu lielāku, tirdzniecībai būtisku objektu vai

¹⁰⁵ MUGURĒVIČS, Kurzemes ekspedīcijas darbs 1972. gadā, 50.lpp.

¹⁰⁶ ĒVALDS MUGURĒVIČS. Kurzemes ekspedīcijas darbs 1970. gadā (izrakumi Zlēku "Priedniekos" un Saldus pilī). In: ZIGRĪDA APALA (sast.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1970. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1971, 49.-50.lpp., šeit 49.lpp.

¹⁰⁷ MUGURĒVIČS, Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces pieminekļos, 80.lpp.

reģionu, tāpēc vietā kur atrodas Pabērzkalns, kas ir ap 35km no Ventas grīvas, visticamāk plašs maiņas sakaru centrs neizveidojās, jo ārzemju kuģiem bija pārāk tālu jābrauc iekšzemē.¹⁰⁸

Līdzīga situācija kā Pabērzkalnam droši vien ir arī pārējiem skandināvu pilskalniem. Tie bija militāri-administratīvi centri, nevis maiņas sakaru punkti. Lagzdīnes pilskalnā nav veikta arheoloģiskā izpēte, taču 1967.g. Ēvalds Mugarēvičs ieracis pārbaudes šurfu, kur konstatēts 1,8m biezs kultūrslānis ar diviem noslāņojumiem. Jaunākais un intensīvāk apdzīvotais attiecināms uz 11.-13.gs., senākais slānis attiecināms uz 1.g.t. pirmo pusi (agro dzelzs laikmetu).¹⁰⁹ Pie pilskalna bijusi apmetne, vismaz 400m² platībā. Tajā atrasti trauku lausku, bronzas jostas sprādzes un dzelzs maksšķerāķa savrupatradumi. Bronzas jostas sprādze ir vienīgā senlieta, kas nosacīti liecina par skandināvu klātbūtni.¹¹⁰ Nav izslēdzams, ka pilskalna bļodveida forma radusies saistībā ar apkārtnes reljefa īpatnībām, kurām pielāgots nocietinājums. Pilskalna ģeogrāfiskais novietojums tieši pie upes liecina, ka pie tā varēja būt ostas vieta, tāpat kā pie Pabērzkalna. Ņemot vērā, ka pilskalnā nav veikti plaši arheoloģiskie izrakumi, ir samērā grūti spriest par etnisko grupu/-ām, kas apdzīvoja pilskalnu. Netālu no pilskalna atrodas Dzikļu senkapi un pēc arheoloģiskā materiāla kapulauks, iespējams, saistāmi ar vendiem.¹¹¹ Tas varētu liecināt, ka Lagzdīnes apkārtnes sākotnējie apdzīvotāji bijuši vendi, kas uzturējuši kontaktus ar skandināviem. Vai arī vendi apdzīvojuši šo apkārtni, skandināviem ierodoties, tie kļuva par meslu maksātājiem, tāpēc tika ierīkots pilskalns, lai pārvaldītu vendu apdzīvoto vietu. Pēc skandināvu pazušanas norisinājās kuršu izplatība Ziemeļkurzemē, kā iespaidā tie pārņēma Pabērzkalnu un Lagzdīnes pilskalnu. Abos pilskalnus konstatēta apdzīvotība kuršu apdzīvotības perioda reģionā laikā (11.-13.gs.).

Vistālāk iekšzemē ar skandināviem saistītais pilskalns ir Kundu (Turlavas) pilskalns. Tas atrodas 8,5km attālumā no Ventas upes un mūsdienās nav droši nosakāmu ūdensteču, kas savienotu to ar ūdensceļu. Esošās apkārtnes upes ir samērā seklas un līkumainas, kas mūsdienās ir ļoti nepraktiskas laivošanai/kuģošanai. Taču pilskalna forma, kas ir samērā raksturīga skandināvu pilskalniem, un pie pilskalna esošajos Kundu senkapos atrastais skandināvu senlietu materiāls, norāda uz tiešiem kontaktiem ar Skandināviju, kas bija sasniedzama tikai kuģojot.¹¹² Skandināvu nokļūšana dziļi iekšzemē var tikt skaidrota ar Ventas ūdensceļa izmantošanu. Skaidrojums tam, kāpēc pilskalnam ar Ventu nav ūdens savienojuma ir saistīts ar

¹⁰⁸ KRISTIN ILVES. Discovering Harbours? Reflection on the State and Development of Landing Site Studies in the Baltic Sea Region. In: Journal of Maritime Archaeology, vol. 4, iss. 2. S.l. 2009, pp. 149.-163., here pp. 157.

¹⁰⁹ MUGURĒVIČS, Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Kurzemē 1967. g., 68.lpp.

¹¹⁰ JĀNIS ASARIS. Lagzdīnes pilskalns. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/109698-Lagzd%C4%ABnes-pilskalns> (skatīts: 16.05.2022.).

¹¹¹ Dzikļu senkapi. Pieminekļa pase. In: NKMP PDC, Ventspils raj., Zlēku pag., Dzikļu senkapu pieminekļa lieta, Inv. nr. 9176., 15.lp.

¹¹² LŪSĒNS, Arheoloģiskie pētījumi Kundu senkapos, 71.lpp.

saimnieciskajām darbībām jaunajos un jaunākajos laikos mūsdienu Snēpeles un Turlavas pag. teritorijās. 16.gs. beigās Turlavā tika ierīkota pirmā Kurzemes hercogistes dzelzs manufaktūra,¹¹³ kuras darbībai un uzturēšanai bija nepieciešams pielāgot apkārtējo ainavu – bija nepieciešams ierīkot grāvjus un dīķus, lai varētu darbināt dzirnavas un organizēt manufaktūras infrastruktūru.¹¹⁴ Ja savulaik starp Kundu pilskalnu bija pastāvējis tiešs savienojums ar Ventas ūdensceļu, tad tas visticamāk izpostīts šo saimniecisko darbību rezultātā. Tai skaitā arī Latvijas padomju okupācijas perioda laikā, kolhoza “Turlava” (vēlāk “Druva”) darbības nodrošināšanai šajā apkārtnē tika ierīkoti meliorācijas grāvji, kas vēl vairāk mainīja ainavu.¹¹⁵ Mūsdienās Kundu pilskalnam un senkapiem tuvākā upe ir Lējējupe, kas, iespējams, bijis savienojums ar Ventas ūdensceļu. Otra versija par Kundu pilskalnu un senkapu izveidošanos nav saistīta ar Ventas upi. Aptuveni 13km uz ZR no Kundiem atrodas Lancenieku senkapi, kuros atrastās senlietas ir analogas Kundu senkapos, kā arī pie Pabērzkalna atrastajām, kas liecina par potenciāliem sakariem ar skandināviem.¹¹⁶ Šie senkapi atrodas netālu no Rīvas upes, kas ietek Baltijas jūrā, kā arī atrodas netālu no Užavas upes, kas arī ietek Baltijas jūrā un tiek saistīta ar skandināvu darbību.¹¹⁷ Pie Rīvas upes tuvākais pilskalns Kundu pilskalnam ir Lipaiņu pilskalns, kas pēc formas ir līdzīgs Kundu pilskalnam - ar iedobumu uz centru, tas atrodas tieši pie upes, tāpēc tā varētu būt vēl viena liecība par skandināvu klātbūtni šajā reģionā.¹¹⁸

Kundu pilskalna loma visticamāk bijusi tāda pati kā Lagzdīnes pilskalnam un Pabērzkalnam. Tiesa, tas neatrodas blakus Ventai, tāpēc tas nebija mehānisms ūdensceļa kontrolēšanai, bet gan tuvākās Kundu apkārtnes administratīvajai pārvaldei. Kundu pilskalna skandināvi, iespējams, arī veica maiņas darījumus, par ko liecina pilskalna tuvumā ir atrasts arābu dirhēmu depozīts ar divām spirālaprocēm un kaklariņķi, kas liecina, ka uz šo vietu nonākuši arī maiņas priekšmeti.¹¹⁹ Monētu deponēšana, visticamāk, liecina par to, ka tās maiņas ceļā iegūtas citur un netālu no dzīvesvietas paslēptas. Pēc datiem, kas iegūti izrakumos Kundu

¹¹³ JAKOVĻEVA, Kurzemes hercogistes pārvalde, teritorija, robežas un manufaktūras, 151.lpp.

¹¹⁴ DITA AUZIŅA. VIKTORIJA BEBRE. RŪDOLFS BRŪZIS. INGA DONIŅA. Bijušās Kurzemes hercogistes dzelzs ieguves un apstrādes vietu arheoloģiskā apzināšana 2016. gadā. In: JURIS ŪRTĀNS. INGRĪDA LĪGA VIRSE (sast.). Arheologu pētījumi Latvijā 2016. un 2017. gadā. Rīga 2018, Rīga 2018, 236.-240.lpp., šeit 238.lpp.

¹¹⁵ KASPARS ŠMAUKSTELIS. Padomju laika meliorācijas nozīme Latvijas ainavas veidošanā: Vārkavas novada Pilišķu piemērs. Bakalaura darbs. Rīga 2012, 15.lpp.

¹¹⁶ Piemērs (nepievēršoties plašakai senlietu materiāla analīzei): Bronzas masīvās aproces ar sašaurinātiem galiem un horizontālu cilpu ornamentu no Lancenieku senkapiem - Inv. Nr. KNM 2050, 2051. Analogās aproces: Inv. Nr. KNM 43242 (Kundu senkapi), KNM 43247 (Kundu senkapi); Zlēku Priednieki un Zlēku Cirkale – VASKA, Rotas un ornamenti, 249.lpp.

¹¹⁷ BĒRZIŅŠ, Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Rietumkurzemē, 30.lpp.

¹¹⁸ Lipaiņu pilskalns. Pieejams: <https://www.latvijas-pilskalni.lv/lipaiku-pilskalns/> (skatīts: 16.05.2022.).

¹¹⁹ R[AIMONDS] R[OZENVALDS]. Turlavas (Kundu) pilskalns. In: NKMP PDC, Kuldīgas novads, Turlavas pag., Turlavas (Kundu) pilskalna pieminekļa lieta. Inv. nr. 7826, 24.lp.

senkapos, zināms, ka apbedītie indivīdi dzīvojuši laika periodā 9.gs. sākuma - 11.gs. sākumam. Spriežot pēc senlietu materiāla, ieceļotāji bijuši no Gotlandes.¹²⁰ Kundu vietas nosaukums neparādās viduslaiku zemju dalīšanas dokumentos, tuvākie vietvārdi kas parādās ir Turlava un Vecvilgāle, kas atrodas vairāk nekā 6km attālumā no pilskalna. Šajās vietās arī atrodas citi pilskalni.¹²¹ Tas varētu liecināt, ka skandināvi bija vienīgie Kundu pilskalna iedzīvotāji, atšķirībā no Pabērzkalna un Lagzdīnes pilskalna, kur apdzīvotību vēlāk pārņēma kurši. Šie abi pilskalni arī atradās tiešā Ventas ūdensceļa tuvumā, kas bija izdevīgāk maiņas sakaru uzturēšanā un dzīvošanai, nekā Kundu pilskalna lokācija. Toties tik tālu iekšzemē, apkārtējā veģetācija bija daudz pateicīgāka zemes kultivēšanai, salīdzinājumā ar smilšaino un dolomītiem bagāto Ventas piekrastes zonu. Kundu pilskalnā un tiešā tā apkārtnē nav liecības par to, ka līdzās skandināviem dzīvotu arī vietējās tautas kā kurši vai vendi. Vendu klātbūtne šajā reģionā ir samērā apšaubāma, jo nav nevienas droši konstatētas vendu senvietas tik tālu uz D. Acīmredzot skandināvu klātbūtne Kundos nav saistāma ar meslu ievākšanu un kontroles nodrošināšanu, taču fakts, ka bija nepieciešams nocietinājums norāda, ka visticamāk nav bijis iegansts nodarboties ar tirdzniecību. Kundu pilskalns ģeogrāfiski atrodas starp Ventas ūdensceļu un Užavas ūdensceļu, tam apkārt ir arī vairāki pilskalni un citas senvietas. Tas varētu liecināt arī tieši pretējo – Kundu pilskalns bija administratīvais centrs plašākam reģionam, tai skaitā Mazsālijas pilskalnam un Lipaiķu pilskalnam (skat. 3.4.att. - Kundu pilskalna apkārtnes senvietu karte). Skandināvu klātbūtne automātiski nenozīmē to, ka tie ieviesa savu pārvaldi un regulēja vietējos procesus. Skandināvi mēdza arī izceļot uz citām zemēm, lai kolonizētu teritorijas un tur apmestos uz dzīvi.

Analogi senlietu materiāli Kundiem atrasti arī Lapsu senkapos pie Veckuldīgas pilskalna. Lapsu senkapos atrastais senlietu materiāls liecina par vietējo apdzīvotību 9.gs. vidus – 10.gs. sākumam.¹²² Taču līdz šim nav izdevies identificēt vai konkrētajai skandināvu kopienai bijusi arī kāda dzīvesvieta tuvākajā apkārtnē. Senkapos izpētīti seši apbedījumi, bet nav zināms cik liela ir kopējā senkapu teritorija. Tuvākā senvieta senkapiem ir Veckuldīgas pilskalns, kas atrodas nepilnus 300m uz D, taču pēc nelielajiem Ulda Kalēja pārbaudes izrakumiem 2011.g., konstatēts, ka Veckuldīgas pilskalna apdzīvotības sākums datējams tikai ar 12.gs. otro pusi.¹²³ Ir vairākas versijas, kā interpretēt šo problēmjautājumu. Pirmā versija ir tā, ka skandināvu ieceļotāji devušies

¹²⁰ MĀRTIŅŠ LŪSĒNS. Pārskats par arheoloģisko izpēti Kuldīgas novada Turlavas pagasta Kundu senkapos. Rīga 2019, 20.lpp.

¹²¹ JĀNIS ASARIS. Turlavas pilskalns. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/96321-Turlavas-pilskalns> (skatīts: 16.05.2022.).

¹²² MĀRTIŅŠ LŪSĒNS. Jauns skandināvu kapulauks Kurzemē. In: JURIS URTĀNS. INGRĪDA LĪGA VIRSE (sast.). Arheologu pētījumi Latvijā 2014. un 2015. gadā. Rīga 2016, 58.-62.lpp., šeit 61.lpp.

¹²³ KALĒJS, Pārskats par arheoloģiskās izpētes rezultātiem Veckuldīgas pilskalnā, 36.lpp.

sirot un sirojuma laikā mirušie tikuši apglabāti atraduma vietā. Mirušos apglabāja savējie, tāpēc tie apglabāti pēc tipiskajām skandināvu apbedīšanas tradīcijām. Taču, šāda versija ir samērā maz ticama, ņemot vērā, ka ne visi mirušie bijuši karotāji, daļa bijušas arī sievietes (divi no sešiem izpētītajiem apbedījumiem), turklāt, lai arī vīriešu apbedījumos atrasti ieroču fragmenti – divi uznavas šķēpu smaili un iedzītņa naži, atradumi nenorāda uz lielu karadraudzi. Mirušo apbedīšana ar ieročiem bija ierasta prakse un tā obligāti nenorāda uz mirušo kā karotāju. Salīdzinot ar citiem skandināvu apbedījumiem, zviedru vikingu kapulaukā Birkā vairumā atrasto skeletapbedījumu, kuros bija līdzīgi ieroči, mirušajiem uz kauliem nebija liecību par traumām vai kādiem kaujā gūtiem ievainojumiem. No tā pētnieki spriež, ka ieroču došana apbedījumos bija lielā mērā sociālā statusa noteikšanai un simboliski pavadoņi pēc nāves, nevis standarts ko deva līdzīgi tikai kareivim, kas kritis kaujā.¹²⁴ Lai arī Lapsu senkapos, mirušo ekshumācijas dēļ nav nosakāms miršanas iemesls apbedītajiem, var pieņemt, ka tā nebija krišana kaujā. Sieviešu apbedījumi liecina arī par to, ka iebraucēji bija ģimenes, kas ieceļoja kolonizēt Ventas piekrastes teritorijas un meklēt dzīvesvietu. Ņemot vērā, ka vistuvākā dzīvesvieta ir Veckuldīgas pilskalns, nav izslēdzams, ka pilskalna pirmie apdzīvotāji bija skandināvi, bet tas līdz šim arheoloģijā vēl nav uzrādījies.

2011.g. izrakumos Veckuldīgas pilskalnā no pārbaudes izrakumiem tika ņemti paraugi putekšņu analīžu veikšanai, kā rezultātā tika secināts, ka vēlajā dzelzs laikmetā ir bijuši vismaz trīs atšķirīgi posmi pilskalna veģetācijas attīstībā. Senākajā apdzīvotības posmā pilskalna apkārtnē bijusi jauktu koku veģetācija (alkšņi, bērzi, egles, ozoli, vīksnas un priedes), līdzās plašām pļavām. Vidējā posmā samazinājies priežu daudzums, bet palielinājies bērzu un lazdu daudzums, lai arī kopējais koku un krūmu daudzums ir samazinājies un veidojās arvien atklātāka ainava. Kultivēto augu daudzums bijis samērā neliels abos posmos, tas palielinājies vidējā posma beigās un jaunākā posma sākumā. Šajā laikā palielinās arī ogļu daudzums kultūrslānī. Uz jaunākā posma beigām sāk samazināties kultivēto augu daudzums un ogļiņu daudzums, kas liecina par cilvēka darbības intensitātes samazināšanos. Pilskalna priekšpils vietā sākotnēji bijusi iestrādāti lauki, vēlāk tur apbūvēts ar celtnēm. Pilskalna senpilsētas augsne gan ir samērā smilšaina, tāpēc tur ir ļoti maz augu putekšņu.¹²⁵ Putekšņu analīzes dati liecina par vairākiem apdzīvotības posmiem. Pēc radioaktīvā oglekļa ¹⁴C analīžu datēšanas veikšanas, ar 68,3%

¹²⁴ KERSTIN ODEBÄCK. Ideal und Waffen. Eine Frage der Identität. In: MATTHIAS S. TOLPAK (Hg.). Die Wikinger. Seeräuber und Krieger im Licht der Archäologie. Darmstadt 2021, S. 9.-12., hier S. 12.

¹²⁵ LAIMDOTA KALNIŅA. Nogulumu paraugu putekšņu analīzes rezultāti no Veckuldīgas pilskalna un tā apkārtnes. In: ULDIS KALĒJS. Pārskats par 2011. gada arheoloģiskās izpētes darbu rezultātiem Veckuldīgas pilskalnā ar senpilsētu. Rīga 2012, 23.-25.lpp.

varbūtību tika konstatēti divi pilskalna plakuma kultūrslāņa periodi: 1023.-1056.g. un 1076.-1154.g.¹²⁶ Pārbaudes izrakumu laukums tika iemērīts pie pilskalna vaļņa tā R stūrī, kur pēc zondāžas datiem kultūrslānim bija mazāka intensitāte nekā, piemēram, plakuma centrā, kā arī nepilnīgais datējums nesniedz konkrētus secinājumus par pilskalna apdzīvotību. No putekšņu analīzes datiem izriet, ka pilskalna apdzīvotībai bijuši vairāki attīstības posmi. Šāds pilskalna apdzīvotības attīstības raksturojums pieļauj iespēju arī skandināvu apdzīvotībai pilskalnā. Spriežot pēc Lapsu senkapiem, šī skandināvu kopiena nav bijusi sevišķi liela, visticamāk vienas tirgotāju/ceļotāju kuģa apkalpes apjomā, kas variēja starp 15-30 cilvēkiem. Senākais apdzīvotības posms paleobotāniskā griezumā bijis mozaīkveida - ar jauktu koku veģetāciju un plašām pļavām, kur cilvēku darbība konstatēta samērā maz. Šajā posmā pilskalna galvenajā plakumā mītnes varēja ierīkot skandināvi. To senlietas vai apdzīvotības pazīmes nav konstatētas, taču, ņemot vērā, ka pilskalnam ir liels plakums un šī kopiena bija samērā maza, apdzīvotībai bija jābūt samērā izkliedētai, kas nozīmē, ka viena pārbaudes izrakumu laukuma ietvaros šādas liecības varēja arī neparādīties. Šim posmam seko koku un krūmu daudzuma samazināšanās, kas liecina par cilvēku darbības rezultātā veiktu koku izciršanu un nedaudz kultivētiem laukiem, taču šajā posmā pakāpeniski palielinās kultivēto augu daudzums, kā arī ogļišu daudzums kultūrslānī, kas varētu liecināt par līdumu zemkopību. Pēc skandināvu aiziešanas pilskalns bijis jau ierīkots dzīvošanai, un kādu pusgadsimtu vēlāk to par dzīvesvietu pārņēmuši kurši, kas šajā laikā ekspansionēja Z virzienā. Kurši izvērta plašu apbūvi, nostiprināja nocietinājuma sistēmas, sāka kultivēt zemi, sākotnēji to kultivējot priekšpilī, taču apdzīvotībai palielinoties, blakus galvenajam pilskalna plakumam pļavu vietā tika ierīkota priekšpils. Šajā posmā iezīmējas visintensīvākais kultūrslānis. Pēc tam intensitāte kultūrslānī un putekšņu daudzums sāk samazināties. Rakstītajos avotos pastāv liecības par to, ka pēc šo zemju pakļaušanas viduslaikos un Kuldīgas viduslaiku pils uzcelšanas, apdzīvotība Veckuldīgas pilskalnā joprojām saglabājusies.¹²⁷

Skandināvu klātbūtne pie Veckuldīgas pilskalna skaidrojama arī ar maiņas sakariem. 12.gs. par Veckuldīgas pilskalnu var runāt kā lielu tirdzniecības punktu, kur arī konstatēta vietējā amatniecība, taču vikingu laikā šādas liecības nepastāv. Toties 2km uz D no Lapsu senkapiem atrodas Kuldīgas pilsētas centrs pie Ventas rumbas, kur 2008.g. izrakumu laikā Kalna ielā tika konstatēta senākā pilsētas apdzīvotība, vēl pirms Kuldīgas viduslaiku pils, kas celta 14.gs. vidū. Kalna ielas atradumi datējami sākot ar 12.gs. otro pusi. Analizējot augu makroatlieku paraugus

¹²⁶ KALĒJS, Pārskats par arheoloģiskās izpētes rezultātiem Veckuldīgas pilskalnā, 15.lpp.

¹²⁷ JĀNIS ASARIS. Veckuldīgas pilskalns. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/103492-Veckuld%C4%ABgas-pilskalns> (skatīts: 17.05.2022.).

konstatēti rudzu, kviešu graudi, kā arī svešzemju augi kā salvijas, drīģenes un melnās naktenes. Dažas senlietas, pamatā keramikas lauskas, datētas ar 10.-14.gs.¹²⁸ Jānis Asaris šī liecības saista ar 10.-11.gs. skandināviem tipisko amatnieku un tirgotāju apmetni jeb vīku. Šādas apmetnes parasti atradās pie svarīgiem tirdzniecības ceļiem, taču arī samērā attālu no jūras piekrastes. Vīka atrašanās vieta varēja būt dabīgi paaugstinātajā Rumbas paugurā, mūsdienu Kuldīgā, tādas apmetnes ne vienmēr bija nocietinātas. Vīku uzplaukums sākās līdz ar vikingu laikmetu 8.-10.gs., tie saglabājās arī vēlāk, bet mazākos apjomos. Vīki Latvijā konstatēti arī Daugavas ūdensceļa ietvaros.¹²⁹ Kuldīgas vietā tāds izveidojies ģeogrāfisko apsvērumu dēļ – Ventas rumba bija šķērslis tā laika kuģniecībai. Tas kuģniecību neapturēja pilnībā, bet šajā vietā ceļinieki bija spiesti izkāpt krastā, lai varētu šķērsot ūdenskritumu. Caur Ventu ejošais tirdzniecības ceļš bija priekšnosacījums šāda vīka izveidei. Par tā apmēru ir sarežģīti spriest, jo mūsdienās šis vīks atrodas zem Kuldīgas pilsētas apbūves. Ļoti iespējams, ka vīks apdzīvots paralēli Lapsu senkapos atrastās vikingu kopienas šajā apkārtnē uzturēšanās laikam. Sākotnēji Kuldīgas vieta bijusi vendu apdzīvotā areāla robeža, kas nozīmē, ka Kuldīgas vīkā varēja dzīvot gan vendi, gan kurši, gan arī skandināvi. Par to vai Lapsu senkapos apglabātie skandināvi dzīvoja Kuldīgas vīkā nav liecību, un senkapi atrodas samērā tālu no vīka, salīdzinot ar Kundu senkapiem un citām apbedījuma vietām, visticamāk dzīvesvieta ir bijusi daudz tuvāk senkapiem. Netālu no Kalna ielas, kur atradies vīks, kādreizējās sērkokociņu rūpnīcas A/S “Vulkāns” teritorijā 1930.g. Haralda Riekstiņa vadītajos izrakumos tika izpētīti kuršu ugunskapi, kas pamatā datēti ar 12./13.gs.¹³⁰ Nav skaidrs vai apbedītie reiz dzīvojuši vīkā vai arī citur, taču vīks ir vistuvākā zināmā apdzīvotā vieta, kas tajā laikā pastāvējusi, tāpēc var pieņemt, ka abas senvietas ir saistītas. Tas liecina, ka 12.-13.gs. vīku apdzīvoja kurši, taču par agrāku laiku apdzīvotību ir grūti spriest. Visticamāk vīks izveidojies vikingu tirgotāju ietekmē. Vikingi par šo apmetni noteikti zināja, viņi tur regulāri tirgojās, iespējams, daļa apmetās tur uz vietas. Nav izslēgts, ka tirgotāju apmetnēs dzīvo dažādu tautu pārstāvji, tā tas ir arī bijis pie Daugmales pilskalna, kur paralēli dzīvoja zemgaļi un lībieši,¹³¹ tāpēc arī šeit vienlaicīgi varēja uzturēties dažādu tautu pārstāvji.

Kuldīgas vīks atrodas tālu iekšzemē un tālu no Baltijas jūras satiksmes ceļiem, taču spriežot pēc tā, kā tirdzniecības apmetnes veidojušās citās reģiona vietās, būtu loģiski, ka Ventas ūdensceļa ietvaros netālu no upes grīvas arī atrastos kāda tirgotāju apmetnes vieta. Liecības par

¹²⁸ MĀRTIŅŠ LŪSĒNS. Arheoloģiskie pētījumi Kalna ielā Kuldīgā. In: JURIS URTĀNS. INGRĪDA LĪGA VIRSE (sast.). Arheologu pētījumi Latvijā 2008.-2009. gadā. Rīga 2010, 147.-152.lpp., šeit 148.-151.lpp.

¹²⁹ ASARIS, LŪSĒNS, Kuldīga zem Kuldīgas, 144.-145.lpp.

¹³⁰ ASARIS, LŪSĒNS, Kuldīga zem Kuldīgas, 142.-143.lpp.

¹³¹ ARNIS RADIŅŠ. Daugmales pilskalns. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 162.-164.lpp., šeit 162.lpp.

tādas apmetnes esamību Ventas ūdensceļā pastāv pašlaik tikai Pasiectes ciema vietā. Šajā apvidū senlietas meklēt iecienījuši mantrači, kas līdz 2013.g.¹³² daļu no saviem atradumiem nodeva vai pārdeva muzejiem. Ventspils muzejā uzkrātais Pasiectes atradumu klāsts ir samērā liels - tur atrasts Vestfālenes denāru depoziits,¹³³ virkne atsvariņu (skat. 4.4.tab.), kā arī gredzenu pusfabrikāti.¹³⁴ Šie atradumi un to lielais daudzums, kā arī ģeogrāfiskā kontekstā klāt esošie Pasiectes senkapi un Bēķu viduslaiku kapsēta, norāda uz intensīvu apdzīvotību, maiņas sakariem un amatniecību vairāku gadsimtu garumā. Šādu tirgotāju-amatnieku ciemu izveide bija raksturīga Baltijas jūras reģionā vikingu laikmetā, līdzīgi piemēri ir arī Truso (*Truso*; 11km iekšzemē), Lodekopingē (*Löddeköpinge*; 3,5km iekšzemē). Abas vietas neatradās tiešā lielo ūdens satiksmes ceļu tuvumā vai to ietvaros, taču tās bija nozīmīgas tirdzniecības vietas, kas bija nelieli lielo satiksmes ceļu atzari. Pasiectes apmetnes vieta vikingu laikmetā bija vistuvāk apdzīvotā vieta jūrai Ventas ūdensceļā, tā atrodas 6km attālumā no jūras. Paralēli vikingu laikmeta apdzīvotībai Pasiectē, netālu ir droši konstatēti vendu apbedījumi Pasiectes senkapos, tāpēc var droši pieņemt, ka pamatiedzīvotāji šai apmetnei bijuši vendi. Taču mirušie senkapos apglabāti sākot ar senāko dzelzs laikmetu un senkapu lietošanas kontinuitāte izsekojama līdz pat viduslaikiem.¹³⁵ Par kontaktiem ar skandināviem liecina Pasiectes apkārtnē atrastā 5.-6.gs. apzeltītā stopsakta.¹³⁶ Līdzīgi kā Kuldīgas vīka vietā, Pasiectē nav izslēdzama arī paralēla citu etnisko grupu klātbūtne. Pēc savrupatradumiem otrā Ventas pusē pie Dokupes ir atrastas skandināvu rotaslietas (kārbīnsakta un atsvariņi)¹³⁷ un Tārgalē atrasts kuršu ugunskaņu inventārs¹³⁸, kas liecina par šo etnisko grupu klātbūtni (skandināvi visticamāk 5.-11.gs. un kurši 11.-13.gs.). Abas atradumu vietas ir otrā upes krastā, atsvariņi pašā piekrastē, kas potenciāli norāda uz to, ka Ventas upe šajā vietā apdzīvota abos krastos, veidojot plašu apdzīvotību un senvietu kompleksu (skat. 4.2.att. - Pasiectes un tās apkārtnes arheoloģisko liecību karte).

¹³² 2013.g. stājoties spēkā grozījumiem likumā "Par kultūras pieminekļu aizsardzību" senlietu juridiskais statuss tika mainīts uz to, ka tās pieder valstij. Attiecīgi, valsts īpašumu ir aizliegts pārdot un glabāt savā īpašumā bez reģistrēšanas, kas apgrūtināja mantraču peļņas gūšanas iespējas Latvijas muzejos, tāpēc tie pārtrauca nelikumīgā veidā iegūtās senlietas nodot muzejiem.

¹³³ BERGA, VIJUPS, Vārves Pasiectes 11. gadsimta monētu depoziits, 29.-36.lpp.

¹³⁴ Senlietas no Pasiectes, atrodas VM krājumā: atsvariņš - 30173; lāčgalvas sakta - 30141; kārbīnsakta - 30741; bronzas gredzena sagatave - 31004/2.

¹³⁵ VASKS, Vendu jautājums, 108.lpp.

¹³⁶ ČUKOVŠ, ŠTRUMFA, VIJUPS, Akts No. par stopsaktas pārdošanu Ventspils muzejam, 1.lp.

¹³⁷ DRABKOVŠ, SERGEJS, ŠTRUMFA, INGRĪDA, VIJUPS, ARMANDS, Akts No. par bronzas senlietu nodošanu Ventspils muzejam, Ventspils 2011, 1.lp.

¹³⁸ TOROPINA, G[UNTA]. Arheoloģiskā pieminekļa vai priekšmeta apraksts. Kuršu ugunskaņu inventārs pie "Krišjāņu" mājām. In: NKMP PDC, Ventspils raj., Tārgales pag. vispārējā materiālā lieta, Inv. nr. p319391I-3., 46.lp.

Skandināvu klātbūtne Ventas ūdensceļā pamatojama ar diviem faktoriem – viens bija ar maiņas un tirdzniecības ieganstu, otrs ar kolonizācijas ieganstu, ierīkojot dzīvesvietas, pamatā Ventas lejtecē. Šāda izceļošanas prakse uz Ventas krastiem vistīcamāk saistās ar pārvaldes uzturēšanu, jo tipiskie skandināvu pilskalni ir parasti daudz lielāki par tiem, kas ir Ventas ūdensceļā (Lagzdīne, Pabērzkalns). Taču skandināvu klātbūtne arī bija tirdzniecības nolūkos, uz ko norāda skandināviem tipisku tirgotāju-amatnieku apmetņu jeb vīku izveidošanās pie Ventas grīvas un pie dabiskā ūdens šķēršļa – Ventas rumbas. Skandināvu maiņas preces bija samērā bieži izplatītas gandrīz visos upes posmos. Pēc skandināvu pazušanas no Ventas ūdensceļa, to atstātajās dzīvesvietās apmetās kurši (Lagzdīne, Pabērzkalns, Veckuldīga), kuru apdzīvotība ar 11.gs. sāka izplatīties Ziemeļkurzemē.

4.1.2. Baltijas somu senvietas

Vendu apdzīvotais areāls pamatā ir Ziemeļkurzeme, ap Ventas lejteci un uz Z no Abavas. Vistālāk uz D atrastās potenciālās liecības par vendiem ir no viena kapulauka Turlavā, kur savrupatradumu formā atrastas dažas Baltijas somiem tipiskās senlietas (Sāmsalas tipa trijstūradatas ar cilpveida važturiem u.c.).¹³⁹ Taču droši zināmas apbedījuma vietas ir Ventas lejtecē Pasiekstes, Drumbrinieku un Drūķēnu senkapi, kas ir uzkalniņu kapi. Vēl Ventas ūdensceļam piesaistāmi ir Ābelnieku senkapi, kas atrodas pie Padures upes, 5km attālumā no Ventas. Šo senkapu saikne ar ūdensceļu ir ļoti neskaidra, taču vērā ņemama. Ābelnieku senkapi ir vieni no visjaunāk datējamajiem akmeņu krāvuma kapiem Ziemeļkurzemē (11.-13.gs., lai arī senākie atradumi senkapos ir no 2.-3.gs.). Tiem piekļaujas kuršu līdzenais kapulauks, kas pēc Andreja Vaska domām skaidrojams kā iemesls akmeņu krāvuma kapulaukā piekoptajai kremēšanas tradīcijai (kuršu ietekme).¹⁴⁰ Taču šai parādībai varētu būt arī cits skaidrojums – Ventas ūdensceļam no Baltijas jūras reģionā dzīvojošajām somu tautām, vistuvāk atrodas sāmsalieši. 10.-12.gs. sāmsaliešiem tipiski ir mirušos apbedīt akmeņu krāvumu kapos ekshumētus, daļā no gadījumiem arī senlietas salaužot. Šāda prakse sāk pieplakt ar 13.gs., kad Sāmsalā izplatās skeletapbedījumi. Sāmsalieši bijuši ciešos kontaktos ar skandināviem un no tiem aizguvuši vairākas tradīcijas, tāpēc sāmsalieši regulāri devušies ceļojumos pāri jūrai, kā arī

¹³⁹ VASKS, Vendu jautājums, 107.lpp.

¹⁴⁰ ANDREJS VASKS. Ābelnieku senkapi. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 279.lpp.

uzturēja kontaktus ar Ziemeļkurzemi.¹⁴¹ Tāpēc var droši pieņemt, ka sāmsalieši devušies arī ceļojumos uz Ventas ūdensceļu. Ābelnieku senkapos apbedītie indivīdi varētu būt sāmsaliešu iecelotāji, jo ar 11./12.gs. vendi no tuvākās apkārtnes izzuda, ko arī apliecina 5km attālumā esošā vendu Padures (Beltes) pilskalnā apdzīvotības pārtrūkums. Analogs apbedīšanas gadījums ir konstatēts Kandavas Reiņu kapulaukā, kur uz 12.-13.gs. attiecināmi apbedījumi apglabāti ekshumēti akmeņu krāvumu kapulaukos.¹⁴² Ābelnieku senkapos arī atrasti dzelzs sārņi, kas sākotnēji bija grūti interpretējams fenomens, taču prakse tos ievietot apbedījumos tika piekopta Igaunijā un Skandināvijā 9.-13.gs.¹⁴³ Ar Baltijas somiem saistāmais kapulauks Turlavā, kur atrastas Sāmsalas tipa trijstūradatas ar cilpveida važturiem varētu arī liecināt nevis par vendu apdzīvotību tik tālu uz D, bet gan par sāmsaliešu iecelotājiem pa Ventas ūdensceļu. Ja 11.-13.gs. apbedītie Ābelnieku senkapos ir bijuši sāmsalieši, tad tas varētu liecināt arī par potenciāli viņu apmešanos uz vietas, respektīvi, kolonizāciju. Netālu no Ābelnieku senkapiem 2011.g. arheoloģiskās apzināšanas ekspedīcijas laikā Ķimalē Mārtiņš Lūsēns konstatēja apmetnes vietai raksturīgus savrupatradumus, starp kuriem ir arī zvārgulis, bronzas apkalumi, gredzens un krelle. Šāda veida senlietas arī raksturīgas sāmsaliešu arheoloģiskajam materiālam (lai arī vairākas no tām ir vairāku kultūru areālos izplatītas).¹⁴⁴

Acīmredzot sāmsaliešu klātbūtne Ventas ūdensceļā ir bijusi konstanta, ņemot vērā, ka Ventas grīva atrodas ļoti tuvu Zundas šaurumam, Sārema un Venta bija samērā labas vietas no kurienes šo ūdens šaurumu kontrolēt, caur kuru gāja svarīgs posms ceļā no Gotlandes uz Daugavu.¹⁴⁵ Sāmsalieši tirgojušies vietējos vīkos kā Pasiestē un Kuldīgā. Būtu ļoti ambiciozi apgalvot, ka sāmsaliešu kolonizācijas rezultātā izveidojās vendu etnoss ap 9.-10.gs., un visticamāk tā arī nav bijis, jo vairākos vendu apbedījumos izsekojama vietējo Baltijas somu tautu apbedīšanas tradīcijas kontinuitāte.¹⁴⁶ Noteikti sāmsaliešu klātbūtnes rezultātā vendi aizguvuši dažas iezīmes, bet plaša sāmsaliešu kolonizācija Ventas ūdensceļā visticamāk nenotika.

Vendu izplatība Ventas ūdensceļā pamatā saistās ar trīs uzkalniņu kapiem upes lejtecē un Padures pilskalnu. Kā apskatīts iepriekšējā nodaļā, vendi, iespējams, apdzīvojuši arī Lagzdīnes, Pasiestē u.c. Ventas apkārtnes reģionus, kuros skandināvi apmetušies. Tāpēc skandināvu

¹⁴¹ EDUARDS PLANKĀJS. Vēlā dzelzs laikmeta un viduslaiku sākuma posma skeletkapi Ziemeļkurzemē (9.-14.gs.). Bakalaura darbs. Rīga 2015, 72.lpp.

¹⁴² ANDREJS VASKS. Pārskats par izrakumiem Ābelnieku senkapos 2005. gadā. Rīga 2006, 7.-8.lpp.

¹⁴³ ANDREJS VASKS. Kurši Padurē? In: VITOLDS MUIŽNIEKS (sast.). Pētījumi kuršu senatnē: rakstu krājums. Rīga 2008, 153.-165.lpp., šeit 159.lpp.

¹⁴⁴ LŪSĒNS, Jaunu arheoloģisko pieminekļu apzināšana Kuldīgas novadā, 25.-27.lpp.

¹⁴⁵ PLANKĀJS, Skeletkapi Ziemeļkurzemē, 73.lpp.

¹⁴⁶ ANDREJS VASKS. Vendi. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 581.-582.lpp., šeit 582.lpp.

kultūra atstājusi ietekmi uz vendu arheoloģisko materiālu. Atsevišķi savrupatradumi, kas atrasti Ventas krastā pie Ventavas, pretī Piltenes vietai, liecina par vendu klātbūtni šajā vietā. Starp savrupatradumiem ir stilizēts zoomorfs piekariņš (stilizēts putniņš) ar dubultsaulīšu ornamentu¹⁴⁷ un zoomorfs plastisks putniņa piekariņš¹⁴⁸, abi piekariņi raksturīgi vendu materiālajai kultūrai.

Par vendu apdzīvotību vislabāk liecina Padures (Beltes) pilskalns, kurā vairākus gadus veikti arheoloģiskie izrakumi. Pilskalns atrodas tieši Ventas krastā, tam piekļaujas ap 3ha liela senpilsēta, kurā konstatēts kultūrslānis līdz 1,3m biezumā. Pilskalns pēc tipa ir augstienes stūra nocietinājums, kas ir raksturīgi gandrīz visiem Ventas piekrastes pilskalniem (izņemot Pabērzkalna un Lagzdīnes pilskalnus). Mītņu izvietojums gan pilskalnā, gan apmetnē bijis samērā blīvs un gandrīz visās celtnēs konstatēti pavardi un/vai krāsnis. No senlietu atradumiem pamatā konstatēti saimniecības piederumi, ieroči, darbarīki, rotas un maiņas preces. Dažās ēku vietās atrastas liecības par vērļamajām stellēm, citās ir liecības par rotkaļiem, kur atrasti māla tīģeļu frg. un sudraba stienīši. Par maiņa sakariem pilskalnā liecina vairākas Rietumeiropas monētas. Pilskalnā atrastās senlietas pamatā datējamas ar 9.-12.gs. Visvairāk senlietas attiecināmas uz 12.gs., taču nav tādu senlietu, kuras būtu droši datējamas ar 12.gs. otro pusi vai 13.gs. sākumu.¹⁴⁹ Pilskalna iedzīvotāji nodarbojās ar amatniecību un lauksaimniecību. Starpkultūru sakarus Padures pilskalna iedzīvotājiem nodrošināja atrašanās pie Ventas upes. Grūti spriest vai Padures pilskalns bijis centrs plašāka reģionam vai arī pastāvējis kā viens apdzīvots punkts. Ņemot vērā, ka 13.gs. kuršu zemju dalīšanas dokumentos Padures vai Beltes nosaukums neparādās, var pieņemt, ka pilskalns ap to laiku bija beidzis pastāvēt. Pilskalam apkārt esošie pieminekļi pamatā ir kuršu pieminekļi (Tigves pilskalns ar senkapiem, Padures Vecās skolas senkapi, Veckuldīgas pilskalns). Iespējams, Padures pilskalns bijis viens no lielākajiem vendu apdzīvotajiem punktiem Ventas ūdensceļa ietvaros, tāpēc tas bija viens no galvenajiem nocietinājumiem, kuru kuršiem būtu bijis nepieciešams likvidēt, lai varētu virzīties tālāk uz Z.

Ļoti iespējams, ka Indriķa hronikā minētā vendu padzīšana no Ventas¹⁵⁰ ir cieši saistīta ar vendu izzušanu tieši no Padures pilskalna. Lai arī hronikā runāts par vendu padzīšanu no Ventas, nevar droši uzskatīt, ka visi vendi tika padzīti. Zinātniskajā literatūrā parādās pieņēmumi, ka vendi asimilējušies starp kuršiem, kā iespaidā vendi aizguvuši kuršu materiālo kultūru, taču šāda pāreja arheoloģiskajā materiālā nav nolasāma. Ja kurši sāka izplatību vendu teritorijās ap 11.gs.

¹⁴⁷ VVM 30783

¹⁴⁸ VVM 32150/1

¹⁴⁹ LINS DAUGNORA. LAIMDOTA KALNIŅA. ANDREJS VASKS. Beltes pilskalns. In: ANTONIJA VILCĀNE (sast.). Arheoloģija un etnogrāfija, 25. sēj. Veltījums akmens laikmeta pētniecei arheoloģei Dr. hist. Ilgai Zagorskai 70. dzīves gadskārtā. Rīga 2011, 79.-99.lpp., šeit 85.-93.lpp.

¹⁵⁰ INDRIĶIS, Indriķa hronika, 93.lpp.

beigām, tad 11.-12.gs. vundu apbedījumos nav izsekojama apbedījumu kontinuēta pāreja no skeletkapiem uz ugunskapiem.¹⁵¹ Vienīgās liecības par iespējamu pāreju no skeletkapiem uz ugunskapiem viena kapulauka ietvaros ir Ābenieku senkapos, taču šiem senkapiem savam laikam netipiskais akmeņu krāvums drīzāk liecina par sāmsaliešu ienākšanu, kas par apbedījuma vietu izvēlējās vietējo vundu izmantoto kapulauku. Abām tautām bija līdzīgas valodas un kultūras - tā skaidrojama iecerotāju vēlme apbedīt savus mirušos Ābelnieku senkapos.

Ventas ūdensceļā darbību izvērša divas Baltijas somu grupas – sāmsalieši un vendi. Sāmsaliešu kontakti bijuši konstanti jau kopš m.ē. sākuma, vēlajā dzelzs laikmetā šie kontakti saglabājās. Sāmsaliešu iemesli ierasties pamatā bijuši saistīti ar maiņas sakariem, taču atsevišķi apbedījumi potenciāli norāda uz to uz vietas. Ventas lejteci vēlajā dzelzs laikmetā apdzīvoja vietējie somi – vendi. Tie dzīvojuši visas lejteces garumā, par dzīvesvietām uzskatāma Kuldīgas apmetne, Padures pilskalns, Ventavas apkārtnē, potenciāli arī Lagzdīnes pilskalns un Pasiekste. Atsevišķās vietās apdzīvotības liecības ir ļoti minimālas un hipotētiskas. Lielākā vundu apdzīvotā vieta Ventas ūdensceļa ietvaros bija Padures pilskalns, kurā bijusi samērā plaša apdzīvotība un iedzīvotāji nodarbojās ar dažāda spektra saimnieciskām nodarbēm. Kuršu ekspansijas rezultātā vendi tika izspiesti no savām dzīvesvietām Ventas krastos, lai arī atsevišķi apdzīvotības punkti vistīcāmāk saglabājās, piemēram, Pasiekstē.

4.1.3. Kuršu senvietas

Kuršu senvietas jau samērā daudz apskatītas iepriekšējās nodaļās, jo kurši, pēc to ekspansijas Ziemeļkurzemē, pārņēma lielu daļu kādreiz apdzīvoto skandināvu un vundu dzīvesvietu. Pirms vēlā dzelzs laikmeta un tā sākumā kurši apdzīvoja teritorijas DR Kurzemē. Tie raksturīga bija mirušo apbedīšana līdzenajos skeletkapos. Ar 8.gs. sākās pāreja uz ugunskapiem, ar 10.-11.gs. kremācija kļuva par dominējošo apbedīšanas veidu, kas ļauj samērā viegli izsekot kuršu ekspansijai Ziemeļkurzemē.¹⁵²

Vērojot kuršu ugunskapu izplatības karti, secināms, ka Venta faktiski kļuva par kuršu zemju robežu, jo lielākā kuršu senvietu koncentrācija veidojas uz R no Ventas. Uz A no Ventas ir tikai atsevišķas senvietas, pamatā pie Ventas baseina upēm. Senākās kuršu senvietas Ventas lejtecē datējamas ar 11./12.gs. - Pasilciema senkapi un Tārgalē pie “Krišjāņu” mājām atrastas kuršu lentveida aproces ar vītajiem kaklariņķiem, kas ugunī deformēti, liecina par vienu no

¹⁵¹ MUIŽNIEKS, Etniskā situācija Ziemeļkurzemē un iedzīvotāju identitāte, 164.-167.lpp.

¹⁵² JĀNIS ASARIS. Kurši senatnē. Rīga 2008, 57.-58.lpp.

agrākajām kuršu senvietām Ziemeļkurzemē (skat. 4.3.att. - Kuršu ugunskaņu izplatību Latvijas teritorijā).¹⁵³ Andrejs Vasks kuršu ekspansiju saista ar militārām aktivitātēm, kas pamatojams ar samērā izplatīto ieroču materiālu kuršu senkapos (Pasliciems, Sārāji u.c.). Par militāru raksturu kuršu izplatībai gar Ventas ūdensceļu liecina arī senvietas – kuršu apdzīvotajā areālā kopā eksistējuši ap 120 pilskalni (ne visi vienlaicīgi).¹⁵⁴ Tas varētu liecināt par to, ka kurši vendus no Ventas ūdensceļa pilnībā padzinuši. Kā iepriekšējā nodaļā apskatīts, kapulaukos nav izsekojamas liecības par vendu asimilāciju starp kuršiem, taču vendu dzīvesvietas ap 11.-12.gs. tikušas pamestas. Tālāk uz ZA no Ventas, vendu apdzīvotība saglabājusies tādās vietās kā Mežīte.

Kuršu apdzīvotība vēlā dzelzs laikmeta otrā pusē ir samērā viegli konstatējama. Ventas ūdensceļa ietvaros atrodas 15 pilskalni, līdzās tiem vēl divas tirgotāju-amatnieku apmetnes, kas apskatītas iepriekš. Gandrīz visās minētajās dzīvesvietās dzīvojuši kurši. Par dažu pilskalnu apdzīvotības etnisko piederību ir samērā grūti spriest, jo par tiem nav liecību, kas ļautu definēt šīs dzīvesvietas kā kādai konkrētai etniskai grupai piederošas, kā arī nav zināma šo dzīvesvietu apdzīvotības hronoloģija, izņēmums ir Skrundas Krievu kalns, kas pēc arheoloģiskajiem pētījumiem datēts ar vēlo bronzas laikmetu, tāpēc nav attiecināms uz pētījumā apskatītajiem objektiem.¹⁵⁵ Pie dzīvesvietām ar nenosakāmu hronoloģiju un etnisko apdzīvotību pieskaitāmi pieci pilskalni: Cīrulenes, Imuļu (Lēnu), Namdaru, Vormsātes un Krūku. Četri minētie, izņemot Krūku pilskalnu, atrodas uz D no Skrundas, kur kopumā ir ļoti maz apdzīvotības un tirdzniecības liecības vēlajā dzelzs laikmetā un viduslaikos. Tie potenciāli vērtējami, kā īslaicīgas nocietinājuma vietas kuršu militārajā ekspansijā. Arī pilskalnu pētnieki Ernests Brastiņš un Juris Urtāns par šiem pilskalniem izteikušies kā neilgi apdzīvotām nocietinājuma vietām, spriežot pēc praktiski neesošā kultūrlāņa un pilskalnu nelielajiem apmēriem.¹⁵⁶ Šiem pilskalniem vistīcamāk nav bijis sakars ar satiksmes sakariem Ventas ūdensceļā.

Līdzās minētajiem, nepētītajiem pilskalniem ir vēl citi nepētīti pilskalni, ar kuriem kontekstā atrodas citas arheoloģiskās senvietas, kas ļauj interpretēt šo pilskalnu apdzīvotību un funkciju. Tādi ir trīs pilskalni: Mazsālijas, Raņķu (Plostnieku) un Tigves. Pie visiem pilskalniem ir salīdzinoši netālu atrastas kuršu ugunskaņu senlietas. Tigves pilskalns atrodas 1km attālumā no Ventas un nevarēja funkcionēt, kā tieša ūdensceļa sastāvdaļa. Ernests Brastiņš norāda, ka

¹⁵³ ASARIS, Par kuršu izplatību Ziemeļkurzemē, 40.lpp.

¹⁵⁴ ANDREJS VASKS. Kurši. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 572.-573.lpp., šeit 573.lpp.

¹⁵⁵ ANDREJS VASKS. Krievu kalna pilskalns. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 175.lpp.

¹⁵⁶ BRASTIŅŠ, Latvijas pilskalni: 1, 60.lpp.; JĀNIS ASARIS. JURIS URTĀNS. Latvijas rietumu daļas jaunatklātie pilskalni. Rīga 1998, 29.lpp.

pilskalns pēc formas ir raksturīgs tādiem, kas atrodas maz apdzīvotos apvidos. Tiesa, Tigve minēta 1253.g. kuršu zemju dalīšanā, kas liecina, ka apdzīvotība saistāma vismaz ar 13.gs.¹⁵⁷ Pie pilskalna netālu esošajos Tigves senkapos atrasts uz 11.-15.gs. attiecināms kuršu ugunskaņu senlietu materiāls,¹⁵⁸ kas ir samērā plašs laika spektrs, taču saliekot kopā zināmo informāciju, tas ļauj secināt, ka pilskalna apdzīvotība saistāma ar vēlo dzelzs laikmetu un viduslaiku sākumposmu. Tuvāk par Ventu šim pilskalnam atrodas Lielais Nabas ezers, kas analizējot digitālo reljefa modeli, iespējams, bijis savulaik lielāks nekā tagad un tā agrākā krasta līnija pieklāvusies Tigves pilskalnam. Tādā gadījumā saikne pilskalnam ar Ventas ūdensceļu varētu būt tieša, jo Nabas ezers ir saistīts ar Ventu caur Nabas upi.¹⁵⁹ Taču šī pilskalna loma ir ļoti spekulatīva un, ņemot vērā, ka senvieta nav liela un nozīmīga, ir grūti to pozicionēt kā svarīgu punktu Ventas ūdensceļa sakaros.

Līdzīgi Tigves pilskalnam, ir interpretējami arī Mazsālijas un Raņķu pilskalni. Abi atrodas pie upēm, kas savienojas ar Ventu, Raņķu pilskalns nepilnu 200m attālumā, savukārt Mazsālijas pilskalns gandrīz 7km attālumā. Mazsālijas pilskalnam pieguļ divi senkapi un kulta vieta. Mazsāliju senkaņu savrupatradumos atrastās senlietas liecina par kuršu apdzīvotību, taču trūkst liecību par maiņas sakariem.¹⁶⁰ Raņķu pilskalnam nepilnus 2km uz Z ir atrastas dažas kuršu ugunskaņiem raksturīgas senlietas, taču otrā upes pusē atrodas Kapenieku senkapi.¹⁶¹ Nevar droši pieņemt, ka Kapenieku senkapos apglabātie ir dzīvojuši Raņķu pilskalnā, taču šī vieta ir samērā netālu no pilskalna un kuršiem pie Ventas ir bijusi prakse mirušos apglabāt upes otrā krastā attiecībā pret dzīvesvietu (piemēram, Pabērzkalna iedzīvotāji apglabāti otrpus Ventai Pasilciema senkapos). Kapenieku senkapos ir veikti izrakumi, kuros atrastas senlietas (zirgu iemauktu sadalītāji ar zvērgalvām, tirdzniecības inventārs, zobeni), kas neapšaubāmi saistāmas ar maiņas sakariem.¹⁶² No tā var secināt, ka Mazsāliju, Raņķu un Tigves pilskalni bijušas apdzīvotas vietas, kas saistītas ar Ventas ūdensceļu, bet ne tiešā veidā. Šo vietu iedzīvotāji uzturēja sakarus ar ūdensceļu, bet nebija daļa no kādas kuršu realizētas pārvaldes sistēmas.

¹⁵⁷ BRASTIŅŠ, Latvijas pilskalni: 1, 122.lpp.

¹⁵⁸ LŪSĒNS, Jaunu arheoloģisko pieminekļu apzināšana Kuldīgas novadā, 18.-19.lpp.

¹⁵⁹ LĢIA digitālais reljefa modelis M 1:600 000. Pieejams:

<https://kartes.lgia.gov.lv/karte/?x=336388.92&y=375446.01&zoom=5&basemap=topokarte> (skatīts: 18.05.2022.).

¹⁶⁰ ĒGITA LŪSĒNA, RAIMONDS ROZENVALDS. Senkapi pie Mazsāliju pilskalna. Arheoloģiskā pieminekļa apraksts. In: NKMP PDC, Kuldīgas nov., Snēpeles pag., Mazsāliju senkaņu pieminekļa lieta, Inv. nr. 122784-4 I, 1.lp.

¹⁶¹ JĀNIS ASARIS. Raņķu pilskalns. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/135401-Ra%C5%86%C4%B7u-pilskalns> (skatīts: 18.05.2022.).

¹⁶² SAKNE, LIENA. Kurzemes iedzīvotāju un skandināvu kontakti vēlajā dzelzs laikmetā. Maģistra darbs. Rīga 2017, 75.-76.lpp.

Divi pilskalni, kas atrodas tiešā upes tuvumā, bet to funkcija nav īsti skaidrs ir Skrundas un Paventu (Pavenšu) pilskalni. Abi ir augstienes stūra nocietinājumi, kuriem vienu aizsardzības sistēmas malu veido upe. Par Skrundas pilskalnu ir vismazāk zināms, jo tas ticis nopostīts viduslaiku pils celšanas laikā, taču tas pieder kuršu izplatības areālam, tāpēc var pieņemt, ka to apdzīvojuši kurši.¹⁶³ Pilskalna novietojums tieši upes krastā varētu liecināt par vietējo iedzīvotāju vēlmi būt daļai no ūdensceļa, vai arī kontrolēt tajā notiekošo. Gluži tikpat daudz zināms par Paventu pilskalnu, taču tas atrodas ģeogrāfiskā kontekstā ar daudz vairāk senvietām. Paventu pilskalns atrodas Zlūkās, kur ir samērā plaša senvietu koncentrācija. Zlūkās, līdzās Paventu pilskalnam vēlajā dzelzs laikmetā ir vēl Pabērzkalns, kulta vieta Karātavkalns, apbedījuma vietas – Pasilciema, Ēčkalnu un Priednieku senkapi, un vēl atsevišķas arheoloģisko savrupatradumu vietas un potenciālās arheoloģiskās senvietas (skat. 4.4.att. - Zlūku senvietu karte). Šo apkārtni, konkrētāk Pabērzkalnu, sākotnēji apdzīvojuši skandināvi, pēc to aiziešanas te apmetās kurši. Skandināvu senkapi bijuši Priednieku senkapi blakus Pabērzkalnam, bet kuršu apdzīvotības laikā senkapi ierīkoti otrpus Ventai – Pasilciemā. Kā arheoloģisks piemineklis NKMP PDC ir norādīts arī Valleskalns, taču tas ir jauno laiku uzbērums, kas ierīkots Ventas krastā, uz tā atrastie jauno laiku priekšmeti neliecina par šo objektu kā arheoloģisku pieminekli.¹⁶⁴ Kā pilskalns literatūrā ir norādīts Zlūku Karātavkalns, taču šis uzskats ir apšaubāms,¹⁶⁵ ņemot vērā, ka pilskalnam nav izteikta plakuma un nocietinājuma sistēmu pazīmju. Zlūku Karātavkalna nosaukums un kultiskais raksturs (vairākas teikas par objektu un mūsdienās uz tā aug daudz dižkoki) liecina par to kā kulta vai soda vietu, nevis nocietinājuma vai dzīvesvietu. Zlūkās ir ļoti blīva senvietu koncentrācija, kas varētu liecināt, ka Zlūku Karātavkalnu sakrālām darbībām izmantoja tuvākā reģionā apdzīvotība. Ņemot vērā ciešo senvietu koncentrāciju Zlūkās, šim kompleksam vēl pieskaitot Tigves pilskalnu ar senkapjiem, iespējams, bijusi vienota pārvaldes sistēma starp šīm senvietām.

Vairāki pētnieki izteikuši viedokli, ka Zlūkas bijis kuršu zemes Ventavas centrs, un kādā no Zlūku pilskalniem ir bijusi kuršu valdnieka Lamekina dzīvesvieta.¹⁶⁶ Ģeogrāfiski Zlūkas ir ļoti izdevīgā vietā, lai tās varētu būt kā kontroles punkts ūdensceļam. Laikā, kad skandināvi pameta Zlūkas un Ventas ūdensceļu pārņēma kurši, viņi apmetās skandināvu senvietās divu iemelsu dēļ – tie bija lokalizēti stratēģiski izdevīgās vietās, jo, līdzīgi kā vikingsiem, arī kuršiem bija raksturīgs militārs dzīvesveids un kuģošanas prasmes, kā iespaidā bija nepieciešama viegla piekļuve ūdensceļam. Otrs iemels ir simbolisks – kādreizējās Ventas valdnieku mītnēs iemājoja jauni

¹⁶³ CAUNE, ANDRIS. OSE, IEVA. Latvijas 12. gadsimta beigu – 17. gadsimta vācu piļu leksikons. Rīga 2004, 468.lpp.

¹⁶⁴ MUGURĒVIČS, Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces pieminekļos, 77.lpp.

¹⁶⁵ Pēc A. Vijupa personīgās konsultācijas.

¹⁶⁶ MUGURĒVIČS, Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces pieminekļos, 83.lpp.

valdnieki, tādā veidā formāli pārņemot varu. Pabērzkalns visticamāk bija galvenā valdnieka rezidence, jo pie pilskalna bija samērā plaša senpilsēta un arī tam piesaistāmie Pasilciema senkapi liecina par lielas karadraudzes klātesamību šajā senvietā. Ūdensceļa pārvaldes un galvenā pārvaldes punkta aizsardzības nolūkos uz augšu un uz leju pa Ventu no Pabērzkalna, iespējams, mērķtiecīgi ierīkoti nocietinājumi. Gandrīz vienlīdz lielā attālumā (ap 4,5km) abos virzienos no Pabērzkalna atrodas Lagzdīnes un Paventu pilskalni. Lagzdīnes pilskalns ticis pārņemts no skandināviem, apdzīvotība tajā turpinājās arī kuršu laikā. Savukārt, Paventu pilskalns varētu būt ierīkots tieši kuršu laikā kā nocietinājuma sistēma vietējās apkārtnes kontrolei un kā drošības mehānisms ceļā uz Pabērzkalnu. Ernests Brastiņš apmeklējot pilskalnu 1922.g. konstatējis, ka pilskalns ir “*samērā liels un tipisks*”, taču tam ir vājš kultūrlānis un tas izmantots īsu laiku.¹⁶⁷ Tas varētu liecināt, ka pilskalnu apdzīvoja karadraudze, un Paventu pilskalns funkcionēja kā sargpostenis. Tas atrodas netālu no vietas, kur Ventā ietek Abava, kas nozīmē, ka Paventu pilskalns varētu funkcionēt kā kontroles punkts satiksmei no Ventas augšteces un Abavas ceļā uz Ventas grīvu. Gadījumā, ja no šiem ceļiem tuvojas draudi, tad Paventu pilskalns būtu pirmais, kuru tie skars un Pabērzkalnā dzīvojošie tiktu savlaicīgi informēti. Tas pats attiektos arī uz Lagzdīnes pilskalnu – tam pat varētu būt lielāka nozīme, jo funkcionē kā aizsargpostenis pret potenciālajiem draudiem, kas varētu nākt no jūras. Šādu plašu arheoloģisko kompleksu izveide vēlajā dzelzs laikmetā ir novērojama arī citās vietās reģionā, piemēram, Tērvetē trīs pilskalni ar senpilsētu, kas ieskauti no ūdens,¹⁶⁸ vai Gaujas ūdensceļā, kur pēc ziņām Indriķa hronikā, lībiešu valdniekam Kaupo piederējuši vairāki pilskalni ap Gauju.¹⁶⁹ Secināms, ka Zlēkas bija Ventas ūdensceļa centrs vēlā dzelzs laikmeta otrajā pusē.

Otrs svarīgs centrs izveidojās Veckuldīgas pilskalnā. Situācija ar to varētu būt tāda pati kā Pabērzkalnā – iepriekšējā skandināvu dzīvesvietā tika ierīkots liels varas centrs. Veckuldīgas pilskalns pēc plakuma apjoma ir lielākais Latvijas teritorijā.¹⁷⁰ Pilskalnā atrasti dzelzs sārņi un bronzas sakusumi, kā arī senpilsētā atrasts tīģeļa frg.,¹⁷¹ kas liecina par vietējo amatniecību, kā arī toponīmu analīzes nodaļā apskatīts, ka Kuldīgas nosaukuma izcelsme samērā cieši saistīta ar amatniecību. Par to varētu arī liecināt netālu esošais vīks Kuldīgas vietā, kas bijis tirdzniecības punkts. Veckuldīgas pilskalna iedzīvotāji koncentrējušies uz amatniecību un saražotās preces

¹⁶⁷ BRASTIŅŠ, Latvijas pilskalni: 1, 126.lpp.

¹⁶⁸ NORMUNDS JĒRUMS. Tērvetes pilskalns. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 206.-207.lpp., šeit 206.lpp.

¹⁶⁹ ANITA BORMANE. Kaupo – nodevējs? Bandinieks laikmeta spēlē? Pieejams: <https://www.la.lv/kaupo-nodevejs-bandinieks-laikmeta-spele-3> (skatīts: 19.05.2022.).

¹⁷⁰ KALĒJS, Pārskats par arheoloģiskās izpētes rezultātiem Veckuldīgas pilskalnā, 36.lpp.

¹⁷¹ Ibidem, 40.-41.lpp.

varējuši pārdot vīkā. Veckuldīgas pilskalns apmērā ir ļoti liels, taču rakstītajos avotos tas parādās tikai viduslaikos. Atskaņu hronikā minēts sižets par kuršu pakļaušanu, kurā teikts, ka pēc miera izlīgšanas ar kuršiem, vācieši: “*tālāk jāja, līdz kādu kalnu sasniedza, kur [...] krietnu pili uzbūvēja, par Kuldīgu to nodēvēja*”.¹⁷² Sižetā nekur nav minēta Venta, bet ir minēts par Kuldīgas pils celšanu. Nekas nav teikts par iepriekšējo apdzīvotību Kuldīgas vīkā, kas ir savdabīgi, taču Atskaņu hronikas mērķis nav atainot notikumu precīzu gaitu un ģeogrāfisko kontekstu, tā koncentrējas vairāk uz notikumiem, tāpēc šāda fakta izlaišana var būt pavisam apzināta, jo tas hronikas vēstījumam nesniedz būtisku pienesumu. Minētā kuršu apmetne, ar kuru noslēgts miers, varētu būt Veckuldīgas pilskalns, kas ir tuvākā kuršu apdzīvotā vieta Kuldīgas pils vietai tajā laikā. Salīdzinoši netālu atrodas arī Padures pilskalns, taču tajā apdzīvotība beigusies līdz ar kuršu ekspansiju, tiesa pilskalna tuvumā atrastas divas kuršu ugunskaņu vietas – Padures vecās skolas senkapi¹⁷³ un kā piemineklis neregistrēta senkapi vieta 2,1km uz ZR no Padures pilskalna¹⁷⁴. Tas norāda uz to, ka Padures apvidus bijis kuršu apdzīvots vēlā dzelzs laikmeta otrajā pusē. Andrejs Vasks lēš, ka kuršu ekspansijas rezultātā Padures pilskalns ticis iznīcināts, un Padures apkārtnē izplatījās kuršu apdzīvotība, kuras varas centrs atradies Veckuldīgas pilskalnā (skat. 4.5.att. – Kuldīgas un Padures senvietu karte).¹⁷⁵

Līdzās jau pētījumā apskatītajām senvietām, visā Ventas ūdensceļa garumā atrodas vēl atsevišķi kuršu senkapi un senlietu savrupatradumu vietas, kas liecina par vairāk kuršu apdzīvoto vietu pastāvēšanu Ventas krastos, nekā pašlaik zināms. Ir samērā maz kuršu apdzīvotības liecības Ventas posmā no Lagzdīnes līdz Pasiiekstei – tur atrodas trīs senkapi, Sudmaļkalna senkapi Piltenes vietā, Landzes baznīcas senkapi un Krītkalna viduslaiku kapsētas tuvumā atrastās senlietas liecina par kuršu apbedījumiem.¹⁷⁶ Viena kuršu ugunskaņu materiāla savrupatradumu vieta atrodas pie Vendzavu muižas Ventas krastā, pārējās apbedījuma vietas ir vai nu ar vendiem saistāmie uzkalniņu kapi vai viduslaiku kapsētas. Šie ugunskaņi liecina par kuršu klātbūtni šajā Ventas posmā, taču nav zināma neviena apmetnes vieta. Ventas piekrastes posms no grīvas līdz Zlēkām ir samērā smilšains, ar ne pārāk auglīgu zemi, kā iespējams apdzīvotībai būtu bijis grūti uzturēties, taču kā liecina Pasiiekstes atradumi, kur ir vairākas kuršu ugunskaņu atradumu vietas

¹⁷² Atskaņu hronika, 93.lpp.

¹⁷³ V. VĪKSNA. Par Padures Vecās skolas senkapi iekļaušanu Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā. In: NKMP PDC, Kuldīgas nov., Padures pag., Padures Vecās skolas senkapi pieminekļa lieta, Inv. Nr. 121861-18 I, 10.lp.

¹⁷⁴ LŪSĒNS, Jaunu arheoloģisko pieminekļu apzināšana Kuldīgas novadā, 21.-22.lpp.

¹⁷⁵ VASKS. Kurši Padurē, 161.lpp.

¹⁷⁶ Kuršu ugunskaņu senlietas no lauku teritorijas pie Krītkalna kapsētas: VVM 32577/3 (bronzas atsvariņš), VVM 32577/1 (bronzas vairogredzens), VVM 32577/2 (bronzas lentveida aproce), VVM Plg. 3508/1 (bezripas keramikas frg.) u.c.

abos Ventas krastos,^{177, 178} Pasieste saglabāja savu tirdzniecības punkta lomu, un izdzīvošanai nebija tik būtiski kultivēt laukus, bet potenciāli pietika ar maiņu un amatniecību.

Starp Kuldīgu un Krūku pilskalnu atrodas trīs senkapi, neviens no tiem nav pētīts, tāpēc grūti izvērtēt apdzīvotības apjomu. Starp Raņķu pilskalnu un Skrundu atrodas viens kapulauks – Kraķu senkapi, tiem vistuvāk piesaistāmais arheoloģiskais objekts ir Omiķu mājās atrastais arābu dirhēmu depozīts, kas visticamāk saistāms ar skandināvu darbību.¹⁷⁹ Tas liecina, ka Skrundas apkārtnē bijusi tirdzniecības kontakts, te bijusi arī apdzīvotība. Kraķu senkapi saistāmi ar kuršiem un arābu depozīts attiecināms uz 9.-10.gs., tāpēc šīs vietas potenciāli nav savstarpēji saistītas. Uz D no Skrundas atrodas Sīpolu un Lēnu senkapi. Pēdējie piesaistāmi Imuļu pilskalnam, taču apdzīvotība tajā bijusi īslaicīga. Arī Cīrulenes pilskalna tuvumā ir divi senkapi – Bieriņu un Laivenieku, kas varētu norādīt uz šī pilskalna apdzīvotību, taču trūkstošās informācijas dēļ par visiem šiem objektiem ir sarežģīti veikt secinājumus. Šo objektu izplatība norāda uz to, ka no Skrundas līdz mūsdienu Lietuvas robežai Ventas ūdensceļš tika izmantots. Uz potenciāliem maiņas sakariem šajā reģionā norāda iepriekš apskatītie toponīmi – Sudrabgrāvis un Zelta kalns un pie Skrundas atrastais arābu dirhēmu depozīts. Toties kultūras un maiņas sakaru intensitāte šajā posmā ir ievērojami mazāka nekā Ventas lejtecē, tas arī varētu būt saistīts ar nelielo pētnieku interesi par šo reģionu – šajā reģionā pētīts ir tikai bronzas laikmeta piemineklis Krievu kalns.

Ventas ūdensceļa ietvaros kuršu ekspansijas rezultātā izveidojās divi lieli pārvaldes centri – Zlēkas un Veckuldīga, kas iepriekš bijuši skandināvu apdzīvoti, vēlāk simbolisku un stratēģisku apsvērumu dēļ pārņemti. Taču kuršu apdzīvotība izveidojās arī starp lielajiem centriem, uz ko norāda regulāra kuršu ugunskaņu izplatība visā Ventas garumā. Mazāk apdzīvotības liecības ir no mūsdienu Lietuvas robežas līdz Kuldīgai, tur kā lokāls centrs, iespējams, pastāvējis Raņķu pilskalns. Starp Pasiesti un Lagzdīni apdzīvotība arī zināma samērā maz vietās, kas varētu lecināt par šīs apkārtnes neizdevīgajiem apstākļiem saimnieciskajai darbībai (smilšaina augsne, kas traucē kultivēt zemi).

¹⁷⁷ TOROPINA, G[UNTA]. Arheoloģiskā pieminekļa vai priekšmeta apraksts. Kuršu ugunskaņu inventārs pie “Krišjāņu” mājām. In: NKMP PDC, Ventspils raj., Tārgales pag. vispārējā materiālā lieta, Inv. nr. p31939I1-3, 46.lp.

¹⁷⁸ ČUKOVŠ, MIHAILS. ŠTRUMFA, INGRĪDA. VIJUPS, ARMANDS. Akts No. par piecpadsmit priekšmetu ar muzejisku vērtību nodošanu Ventspils muzejam. Ventspils 2011.

¹⁷⁹ ROZENTĀLE, INNA (sast.). Materiāli par arābu dirhēmu depozīta atrašanu pie Omiķu mājām (Skrundas novads), restaurāciju, datēšanu un ekspresizstādi Kuldīgas novada muzejā 2017. gadā. In: KNM Za 3433. Kuldīga 2018, 1.lpp.

4.1.4. Senvietas viduslaiku sākumposma maiņas un kultūras sakaros

Viduslaikos, ar krusta karu laikmetu, galvenā vācu senvietu parādīšanās iezīme ir mūra piļu celtniecība. Ventas ūdensceļa ietvaros tādas bija četras – Skrundas, Kuldīgas, Piltenes un Ventspils. Visas celtas tā, ka Ventas upe veido daļu no pils nocietinājuma sistēmas, attiecīgi iekļaujoties Ievas Oses krasta piļu kategorijā. Šādām pilīm (ne visos gadījumos) pamatfunkcija bija kontrolēt kuģu satiksmi, īpaši tām, kas atradās upju grīvās kā Ventspils pils.¹⁸⁰

Par Piltenes vietas pirmsākumiem ir samērā grūti spriest, vienīgās liecības par senāku apdzīvotību ir Sudmaļkalna senkapi, kas nav pētīti. Pils celta 13./14.gs. mijā, tā bijusi Kurzemes bīskapa rezidence, bet no 14.gs. pirmās puses - bīskapa faktiskais sēdekli.¹⁸¹ Pils celtniecības vietas izvēle saistāma ar Ventas ūdensceļu. Tā novietota upes ielokā, kur bijusi ostas vieta. No 19.gs. beigām ir saglabājušās ziņas par piestātnes vietu, kas izbūvēta no ozolu koku pāļiem.¹⁸² Osta visticamāk izbūvēta viduslaikos jau pirms pils celšanas, par ko liecina Piltenē atrastais Piltenes viduslaiku depoziāts, kas datējams ar 13.gs. otro pusi,¹⁸³ un varētu liecināt par maiņas sakaru mezglu. Ostai bija arī militāra funkcija, jo Piltene bija vienīgā bīskapa nocietinājuma vieta pie Ventas. Līdzās ostai Sakas upes grīvā, tā bija vienīgā bīskapa osta, kas saistīta ar Baltijas jūru un veda tieši uz jūras satiksmes ceļiem.

Par svarīgāko viduslaiku pili Ventas ūdensceļā uzskatāma Ventspils. Tā celta 13.gs. otrajā pusē.¹⁸⁴ Ventspils vietā nav senākas apdzīvotības liecības, taču netālu atrodas Pasiestē ciems, kas varētu liecināt par šo vietu kā Ventspils pirmsākumu. Lai arī Pasiestē arheoloģiskais materiāls datējams no vidējā dzelzs laikmeta līdz pat jaunajiem laikiem, ciems varēja nodrošināt Ventspils pilsētas attīstību un sākotnējo apdzīvotību.¹⁸⁵ Ventspils celta ar mērķi kontrolēt ūdensceļa satiksmi Ventā. Līdz ar pils celšanu tika uzcelta arī osta. Līdz ar vācu varas ieviešanu Livonijā, mazinājās potenciālie draudi, kas varētu kaitēt Ventspils apdzīvotībai. Pilsēta celta kā galvenā ordeņa ziemas osta.¹⁸⁶ Ventspils vienlaicīgi kļuva ne tikai par punktu Ventas ūdensceļā, bet arī par mezglu Baltijas jūras satiksmes ceļu tīklā, kas veda gar Kurzemes piekrasti. Vācu

¹⁸⁰ IEVA OSE. Ģeogrāfiskā vide kā nozīmīgs faktors viduslaiku piļu celtniecībā Latvijā. In: ANDRIS CAUNE. Latvijas vēstures institūta žurnāls, 60. izd. Rīga 2006, 28.-43.lpp., šeit 34.-35.lpp.

¹⁸¹ OSE, Piltenes pils, 245.lpp.

¹⁸² A. LERHIS-PUŠKAITIS. Latviešu tautas teikas un pasakas, 7. daļa, 2. sēj. Rīga 2001. In: NKMP PDC, Ventspils raj., Piltenes pag. vispārējā materiālā lieta. Inv. Nr. 157401, 79.lp.

¹⁸³ TATJANA BERGA. Piltenes depoziāts. Naudas apgrozība Kurzemē 13. gadsimtā. Rīga 2014, 6.lpp.

¹⁸⁴ IEVA OSE. Ventspils pils. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 258.lpp.

¹⁸⁵ ŠTRUMFA, Ventspils grāmata, 21.lpp.

¹⁸⁶ VILNIS PĀVULĀNS. Satiksmes ceļi Latvijā 13.-18.gs. Rīga 1971, 134.lpp.

Livonijas pārvaldes politikas raksturs pie Ventas bija samērā līdzīgs tam, kāds tas bija pie Daugavas – sākotnējais Ventas viduslaiku centrs atradās Kuldīgā, taču vēlāk tika uzcelta pils upes grīvā, kas iemantoja daudz svarīgāku funkciju.¹⁸⁷

Kuldīgas pils celta pēc 1242.g. Tā lokalizēta stratēģiski izdevīgā vietā – pie Ventas rumbas, kur varēja šķērsot upi, un līdzās jau eksistējošai tirgotāju apmetnei.¹⁸⁸ Spriežot pēc notikumu aprakstiem Atskaņu hronikā, var secināt, ka Kuldīgas pils sākotnējā loma bija kontroles nodrošināšanai Kurzemes centrā, no Kuldīgas tika organizētas dažādas ekspedīcijas, tai skaitā pēc kuršu sacelšanās, no Kuldīgas tika organizēta to pakļaušana.¹⁸⁹ Pie pils bijusi osta, vācieši pārņēma tur jau esošo ostas vietu no vēlā dzelzs laikmeta, jo tā būtu bijusi jau pielāgota ūdenstransporta infrastruktūrai. Kuldīgas loma līdzās kontroles un atbalsta punkta nodrošināšanai arī bija funkcionēt par punktu satiksmes ceļos, ne tikai ūdens, bet arī sauszemes – Kuldīgas pils bija kā svarīgs punkts sauszemes ceļam no Rīgas uz Prūsiju, kur atradās Vācu ordeņa metropole, tāpēc sauszemes ceļa drošības nodrošināšana bija ļoti svarīga.¹⁹⁰ Ventas ūdensceļš šajā vietā nodrošināja preču piegādi, kas ieradās no Ventspils. Visa upes lejtece, abu piļu klātbūtnes dēļ, bija ordeņa kontrolē.

Nedaudz atšķirīga situācija ir ar Skrundas pili. Tā atradās uz robežas starp Kurzemi un Zemgali, kā arī tirdzniecības ceļa Grobiņa-Jelgava ietvaros, vietā, kur sauszemes ceļš šķērsoja Ventas upi.¹⁹¹ Skrundas pilsēta veidojās saplūstot iepriekšējiem apdzīvotības slāņiem. Skrundā viduslaiku pils gan uzcelta tikai 14.gs. vidū, bet pils vietā vēlajā dzelzs laikmetā un līdz mūra pils uzcelšanai ir bijis pilskalns, krusta karos to pārņēma krustneši. Skrundas pilī nav veikta arheoloģiskā izpēte, bet arī nav daudz liecību, kas norādītu uz Skrundu kā svarīgu punktu Ventas ūdensceļa kontekstā. Šo fenomenu iespējams skaidrot pētot viduslaiku apbedījumu un savrupatradumu izplatību gar Ventu. Pētot senvietu karti var secināt, ka uz D no Kuldīgas Ventas krastos, izņemot Skrundu, nav nevienas viduslaiku senvietas, nav arī liecības par viduslaiku savrupatradumiem. Viduslaikos nav liecību par Ventas ūdensceļa izmantošanu no mūsdienu Lietuvas robežas līdz Kuldīgai. Tas varētu būt saistīts ar viduslaikos izmantoto kuģu apmēriem un upes ģeogrāfisko raksturu.

Viduslaikos kuģniecība notika ar vācu kogēm. Tam par paraugu kalpo arheoloģiskajos izrakumos Rīgā atklātie trīs viduslaiku kuģi, pēc arheologa Andra Caunes ekspertīzes, datēti ar

¹⁸⁷ MUGURĒVIČS, Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces pieminekļos, 84.lpp.

¹⁸⁸ IEVA OSE. Kuldīgas pils. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 239.lpp.

¹⁸⁹ BIĻĶINS, Kurša un kuršu cīņas, 182.-183.lpp.

¹⁹⁰ PĀVULĀNS, Satiksmes ceļi, 93.-94.lpp.

¹⁹¹ CAUNE, OSE, Latvijas vācu piļu leksikons, 468.lpp.

13.gs. sākumu un pieder agrīnajām vācu kogēm. Trešais no šiem kuģiem ir visvairāk pētīts un dokumentēts, tas izmēros bijis 14,3m garš, 4,9m plats un līdz 2,4m augsts vidusdaļā. Vēlākas Hanzas laika koges sasniedza pat 3m augstumu un 2m iegrimi.¹⁹² Kuģi ar tik dziļu iegrimi Ventas ūdensceļā fiziski nevarēja tikt tālāk par Kuldīgu, ja brauca no Baltijas jūras. Ventas rumba bija dabisks šķērslis ūdensceļa izmantotājiem. Upes ģeogrāfiskie parametri bija būtisks faktors kuģniecībai - Ventas grīvā upes dziļums bija vismaz 6m, tāpēc tur nekādas problēmas ar kuģošanu nebija, kā arī posms no Ventspils līdz Kuldīgai ir ar samērā nelielu straumi, tāpēc īpaši labs kuģošanai. Tieši pretēji ir posmam no mūsdienu Lietuvas robežas līdz Kuldīgai – pie robežas upes līmenis atrodas 40m v.j.l., savukārt, pie Kuldīgas tikai 10m v.j.l.¹⁹³

Ventas posmā no Kuldīgas līdz Ventspilij ir regulāra senvietu izplatība, pamatā viduslaiku kapsētas. Viduslaiku kapsētas šajā posmā ir vismaz septiņas, taču daļā no vēlajā dzelzs laikmetā izmantotajiem senkapjiem mirušos turpināja apglabāt arī viduslaikos (Pasilciema senkapi, Pasielstes senkapi). Jaunas kapsētas parādījās Zlēkās (Jāņkalna kapsēta) un Kuldīgā (Sv. Katrīnas baznīcas kapsēta). Viduslaiku 14.-16.gs. apbedījumi arī atklāti Pabērzkalnā un Pasilciema senkapos turpināja apglabāt mirušos, tātad Pabērzkalna apmetnē visticamāk saglabājās apdzīvotība viduslaiku sākumposmā.¹⁹⁴ Tātad vietējā ostas vieta arī noteikti vēl pastāvējusi kādu laiku. Ar 15.-16.gs. sāk izmantot Gaisiņu kapsētu, kur arī bija uzcelta baznīca, tas varētu būt laiks,¹⁹⁵ kad Pabērzkalna apkārtnē apdzīvotība beigusies un tā pārvākusies uz mūsdienu Zlēku centru. Pie Piltenes tuvākā kapsēta atrodas otrpus Ventai – Landžarāju viduslaiku kapsēta, tāpēc domājams, ka tai nav saistības ar Pilteni, bet atsevišķu ciema vietu, piemēram zvejas ciemu. Rakstītajos avotos ir liecības par to, ka 1442.g. ziņojumā fiksēts, ka Kuldīgas komtura vietnieks pieprasīja Kurzemes bīskapam Johanam izņemt lašu taci¹⁹⁶ no Ventas, kas to bija aizsprostojis visā upes platumā vienu jūdzi (aptuveni 1,6km) uz augšu no Piltenes. Kومتura vietnieka arguments bijis tāds, ka tacis traucējot kuģu satiksmei pa Ventu.¹⁹⁷ Landžarāju viduslaiku kapsēta atrodas 5,5km uz augšu no Piltenes, kā arī labajā Ventas krastā 3km uz augšu no Piltenes ir vairāki riņķsaktu un citu viduslaiku priekšmetu savrupatradumi, kas liecina, ka tur iespējams bijusi zvejas ciema vieta, kuras zvejnieki izlikuši minētos lašu tačus.

¹⁹² CAUNE, Pētījumi Rīgas arheoloģijā, 211.-222.lpp.

¹⁹³ PUIKEVICS, Aiviekstes un Ventas hidroloģisko parametru izmaiņas, 17.-18.lpp.

¹⁹⁴ ANDREJS VASKS. Pabērzkalns. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 189.-190.lpp., šeit 190.lpp.

¹⁹⁵ ARMANDS VIJUPS. Gaisiņu kapsēta. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 369.-370.lpp.

¹⁹⁶ Tacis – aizžogojums upē, kurā ievietoja mirdus zivju ķeršanai

¹⁹⁷ HERMANN HILDEBRAND (Hg.). Liv-, Est- und Curländisches Urkundebuch, Band 9., 1436-1443. Riga 1889, S. 612.-613.

Uz Z no Piltenes, pie mūsdienu Zūru ciema ir vēl divas viduslaiku kapsētas – Reiņu un Krītkalna viduslaiku kapsētas. Abām kapsētām tuvumā nav tiešu apdzīvotības liecību. Pie Krītkalna kapsētas ir atrastas kuršu ugunskaņu senlietas,¹⁹⁸ kas varētu liecināt, ka iepriekš tur bijusi kuršu apmetne, kas viduslaikos turpināja pastāvēt, potenciāli kā zvejas ciems. Līdzīga situācija bijusi Pasiestē, kur apdzīvotība turpinās līdz pat mūsdienām. Tur līdzās Pasiestē senkapiem tika ierīkota arī Bēķu viduslaiku kapsēta un joprojām turpinājās tirdzniecība, taču tā pamazām saruka, jo ar 13.gs. otro pusi pieaug Ventspils loma kā tirdzniecības punktam.

Spriežot pēc senvietu izvietojuma un arheoloģisko atradumu rakstura, var secināt, ka viduslaikos Venta kļuva par Livonijas iekšējo ūdensceļu un pamazām zaudēja tās nozīmi tirdzniecībā. Vācu kuģi, raucot no jūras pa Ventu, nevarēja tikt tālāk par Kuldīgu, tāpēc upes posms no Kuldīgas līdz mūsdienu Lietuvai kuģniecībā netika izmantots. Iespējams, tajā braukušas laivas, taču tām bijusi lokāla loma. Viduslaiku piļu celtniecība Ventas krastos izvēsta stratēģisku iemeslu dēļ – Kuldīga kā atbalsta un kontroles punkts, tai skaitā arī vēlāk Skrunda, Piltene kā rezidence, caur kuru var nokļūt uz jūras tirdzniecības ceļiem, un Ventspils kā ordeņa galvenā jūras osta. Vēl 13.gs. līdz Piltenei izsekojami tirdzniecības kontakti, taču vēlāk Venta kļuva par Livonijas iekšējo transporta maģistrāli.

4.2. Senlietas Ventas ūdensceļa baseinā: izplatība un analīze

Senvietas ir vizuāli liecinieki ainavā, kas sniedz virspusēju priekšstatu par kultūras sakariem, taču tās nav maiņas procesu liecības. Par maiņu un vēl vairāk par kultūras sakariem liecina senlietas. Ventas ūdensceļā vairums ar šo tēmu saistīto senlietu ir iegūtas savrupatradumu, nevis arheoloģiskās izpētes ceļā, tāpēc bieži tās interpretējamās ārpus konteksta, zinot tikai aptuveno ģeogrāfisko senlietas atrašanās vietu. Taču arī tās ir liecības, kas liecina par to kādi cilvēki no kādām vietām un kādām kultūrām ieradās Ventas ūdensceļā, kāds bija to mērķis.

4.2.1. Ieroči

Ieroču atradumi no apskatāmā reģiona pamatā ir saistāmi ar kuršu ugunskaņos iegūtiem šķēpu uzgaļiem, kaujas cirvjkiem un zobeniem. Par samērā universāliem vairākām kultūrām

¹⁹⁸ Kuršu ugunskaņu senlietas no lauku teritorijas pie Krītkalna kapsētas: VVM 32577/3 (bronzas atsvariņš), VVM 32577/1 (bronzas vairogredzens), VVM 32577/2 (bronzas lentveida aproce), VVM Plg. 3508/1 (bezripas keramikas frg.) u.c.

uzskatāmi cirvji un šķēpi – tos atrodot ārpus konteksta ir sarežģīti interpretēt kā kādai konkrētai kultūrai/etniskajai grupai piederošu. Vienīgi, ja uz ieroča ir ornaments/inkrustācija, tad pēc tā ir iespējams precīzāk noteikt priekšmeta izcelsmes vietu un/vai kultūras piederību. Gandrīz visi ieroči Ventas ūdensceļa ietvaros ir atrasti apdedzināti un deformēti, kas saistās ar apbedījumu ekshumācijas tradīciju kuršu, skandināvu un dažos Baltijas somu kapulaukos, tāpēc atrastās senlietas ir samērā grūti interpretēt. Vislielākais ieroču materiāls Ventas ūdensceļa ietvaros ir atrasts Pasilciema senkapos, taču senlietu materiāls ir sadalīts pa pieciem muzejiem un ir dekontekstualizēts, kas padara izpēti ļoti sarežģītu.¹⁹⁹

Šķēpi. Vēlajā dzelzs laikmetā un viduslaiku sākumposmā tiek lietoti pamatā dzelzs uznavas šķēpi, taču Kurzemē 11.-13.gs. vērojama arī iedzītņa šķēpu izplatība. Vienīgās liecības par iedzītņa šķēpiem ir no Pasilciema un Kapenieku senkapiem – tajos atrasti dzelzs iedzītņa šķēpi ar atkārpēm, kas pēc Māra Atgāža tipoloģijas ierindojas D₁ tipā, kas bija samērā viegls šķēps, domāts mešanai, izmantots gan cīņā, gan medībās (skat. 4.1.tab. – Šķēpu analīze; 1.-2. nr.). Šī tipa analogijas ir citu baltu tautu materiālā (Lietuvas un Prūsijas teritorijās), kā arī Igaunijas salās un skandināvu materiālā.²⁰⁰ Ņemot vērā, ka Ventas ūdensceļā tādi ir tikai divi un visā Kurzemē tikai astoņi, var pieņemt, ka iedzītņa šķēpi ir importa priekšmeti. Turklāt atrašanas vietas abiem šķēpiem ir kapulaukos, kuros ir zināmi citu importa priekšmetu atradumi. Kapenieku senkapos potenciāli ir atradumi no sāmsaliešu arheoloģiskā materiāla, kas ļauj arī iedzītņa šķēpu pieskaitīt kontaktiem ar šo etnisko grupu, un Pasilciema senkapos atrastais šķēps varētu būt kapulaukā nokļuvis caur kontaktiem ar skandināviem. Pasilciemā ir zināms vēl viens importēts šķēps, taču tas ir uznavas šķēps – ziņas par uznavas šķēpu ar inkrustētu sudraba ornamentu, kas atrasts Pasilciema senkapos, ir sniedzis Birgers Nermans. Šķēps savulaik atradies Maskavas vēstures muzejā, taču tā reālais izskats nav zināms. Šādu šķēpu izplatība Latvijas teritorijā ir vērojama 10.-11.gs. un saistāma ar skandināviem. Nermans neizslēdz, ka šādus šķēpus varētu arī izgatavot uz vietas, taču tas ir maz ticams, ņemot vērā šo šķēpu nelielo izplatību un skandināviem tipisko ornamentāciju.²⁰¹

Tiešas liecības par kultūras sakaru rezultātā Ventas ūdensceļa ietvaros nonākušiem šķēpiem ir no Lapsu un Kundu senkapiem. Viss tajos atrastais arheoloģiskais materiāls pieskaitāms skandināvu senlietu materiālam. Lapsu senkapos atrasti pieci uznavas šķēpi, Kundu senkapos – četri (skat. 4.1.tab. – Šķēpu analīze; 3.-4. nr.). Visi šķēpi atrasti ugunskapos, tāpēc tie

¹⁹⁹ TOMSONS, Pasilciema senkapi, 343.lpp.

²⁰⁰ ATGĀZIS, Tuvcīņas ieroči Latvijā, 41.-42.lpp.

²⁰¹ NERMAN, Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum, S. 107.-108.

ir korodējuši ugunī, daļa no tiem arī ielikta. Visiem šķēpiem slaidas lapas forma, kas griezumā rombiska. Ņemot vērā, ka viss senlietu materiāls no šiem senkapjiem saistāms ar skandināviem, nav iemesla pieņemt, ka dotie šķēpi izgatavoti uz vietas. Kundu senkapju arheoloģiskais materiāls pieskaitāms Gotlandes skandināviem, taču par Lapsu senkapos atrasto senlietu materiālu arheologs Mārtiņš Lūsēns norāda, ka daļa no senlietām nāk no Gotlandes, bet daļa arī no kontinentālās Zviedrijas. Tiesa, šo repliku viņš attiecina pamatā uz rotām, tāpēc ir samērā grūti spriest par šķēpu izcelsmes vietu.²⁰²

Līdzās šķēpiem, samērā grūti arheoloģisko senlietu materiālā ir interpretēt **bultu galus**. Nevienai no etniskajām grupām, kas saistāmas ar Ventas ūdensceļu nevar droši piedēvēt kādu konkrētu bultu uzgaļu tipu. Pat konkrētos kapulaukos kā Lapsās un Kundos, nav atrasti bultu uzgaļi, kas ļautu spriest par skandināviem raksturīgām bultām. Viens no retajiem Ventas ūdensceļa ietvaros zināmajiem bultu galu atradumiem ir atrasts Veckuldīgas pilskalnā – dzelzs iedzītņa bultas gals, kas atrasts vienā no dziļākajiem slāņiem, tāpēc varētu būt saistāms ar kuršiem.²⁰³ Taču plašāk interpretēt šo atradumu ir samērā grūti.

Cirvji, tāpat kā šķēpi, pēc formas lielā mērā Baltijas jūras reģionā neatšķiras. Kuršu arheoloģiskajā materiālā raksturīgi ir āvas cirvji, samērā plaši izplatīti ir arī platismens bārdas cirvji.²⁰⁴ Ārpus konteksta tos atrodot, ir samērā grūti pateikt to piederību kādai kultūras grupai. No atrastajiem ir zināmi vairāk nekā desmit āvas cirvji, kas atrasti Pasilciema senkapos,²⁰⁵ taču to apbedījumu dekontekstualizācijas dēļ nav iespējams noteikt kādas etniskās grupas apbedījumam cirvis pievienots. Mārtiņš Lūsēns 2011.g. arheoloģiskās apzināšanas ekspedīcijas laikā, apstaigājot uzartus tīrumu netālu no Ābelnieku senkapjiem, atrada dzelzs platismens cirvi, vietā, par kuru iepriekšējās nodaļās spekulēts kā iespējamu sāmsaliešu apmetni, tāpēc šis cirvis varētu būt pieskaitāms sāmsaliešiem.²⁰⁶ Citu liecību par cirvjiem, bez lokālas izcelsmes, Ventas ūdensceļā nav.

Zobeni. Ventas ūdensceļā zobeni ir atrasti trīs kapulaukos – Pasilciema, Kapenieku un A/S “Vulkāna”, arī kā atsevišķi savrupatradumi. Kuršu apdzīvotajās teritorijās vēl dzelzs laikmeta sākumā izplatīti bija vienasmens zobeni ar antenpogu, tas pamatā attiecināms uz 9.-10.gs., kad kurši Ventas ūdensceļu Latvijas teritorijā vēl neapdzīvoja. 9.-10.gs. Skandināvijā samērā izplatīti bija tā sauktie T tipa zobeni (pēc vairāku pētnieku tipoloģijām). Šī forma vēlāk

²⁰² LŪSĒNS, Jauns skandināvu kapulauks, 60.-61.lpp.

²⁰³ KALĒJS, Pārskats par arheoloģiskās izpētes rezultātiem Veckuldīgas pilskalnā, 40.lpp.

²⁰⁴ ATGĀZIS, Tuvciņas ieroči, 120.lpp.

²⁰⁵ Ibidem, 122.lpp.

²⁰⁶ LŪSĒNS, Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Kuldīgas novadā, 26.lpp.

izplatījās arī Austrumbaltijā un kļuva par dominējošo, 12.-13.gs. veidojot pamatformu vairumam Latvijas teritorijas zobenu. Attiecīgi, 9.-10.gs. T tipa zobeni vairumā gadījumu Ventas ūdensceļā uzskatāmi par ievesti vai arī citu kultūru ietekmē uz vietas darinātiem, savukārt, 12.-13.gs. T tipa zobeni pamatā uzskatāmi par vietējas izcelsmes, vietējo meistarū darinātiem, izņemot, ja asmenī ir iestrādāts ieraksts.²⁰⁷ Viens no zināmākajiem T tipa zobeniem ir atrasts pie Ventspils (precīzāka vieta nav zināma), kuram ir zelta un sudraba inkrustācija uz šķērša un pogas (skat. 4.2.tab. – Zobenu analīze; 1. Nr.). Viens tāda paša tipa zobens, bez inkrustācijas, atrasts arī Pasiestē.²⁰⁸ Uz D no A/S “Vulkāns” teritorijas pie kādreizējās Cepurīšu muižas Ventas krastā atrasts vēl viens T tipa zobens, kas ir skandināvu zobens vai arī uz vietas radies skandināvu ietekmē (skat. 4.2.tab. – Zobenu analīze; 2. Nr.).²⁰⁹ Tas datējams ar 9.-12.gs. un tuvākā apdzīvotā vieta tam ir Kuldīgas vīks. Tiesa, zobens atrodas uz D no Ventas rumbas, kas varētu būt vēl viena liecība par skandināvu virzību tālāk iekšzemē.

Pievēršoties Pasilciema senkapu zobenu materiālam var konstatēt, ka visu zobenu datējums attiecināms uz laiku sākot no 11.gs. otrās puses, un tie piederējuši kuršiem. Tas bija laiks, kad skandināvi Ventas ūdensceļā vairs nebija klātesoši. Pasilciemā nav konstatēts neviens vikingu laikmeta zobens.²¹⁰ Atšķirība importētiem zobeniem, no tiem, kas gatavoti uz vietas ir tā, ka parasti vietējiem nav inkrustāciju, izņemot gadījumos, kad inkrustēts zobena asmens ir ievests kā maiņas prece un vietējais amatnieks tam uztaisa rokturi. No 25 Pasilciemā atrastajām zobenu makstīm un to frg., lielākā daļa attiecināma uz Gotlandei raksturīgām, uz ko norāda Gotlandes rūnakmeņiem tipiskais ornaments, kas rotā makstis.²¹¹ Šie ornamentu liecina, ka tirdzniecības kontakti ar gotlandiešiem nepārtrūka arī pēc vikingu laikmeta, kad manāmi pārtrūkusi skandināvu klātbūtne Ventas senvietās. Gotlandes tirgotāji dominēja Baltijas jūras reģionā un tirgojās arī regulāri Daugavas ūdensceļā.²¹² Tas liecina, ka skandināvu militārā klātbūtne pārtrūka, bet turpinājās tirdzniecība, kā iespaidā tika ievesta virkne ar importa precēm no citiem Eiropas reģioniem.

Kapenieku senkapos iegūtajā arheoloģiskajā materiālā ir konstatētas liecības par vismaz deviņiem zobeniem, vienam no tiem apakšējais šķēršis bijis ar zvērgalvas rotājumu.²¹³ A/S “Vulkāns” teritorijas kuršu senkapos atrasts divasmens zobeni, kuros iestrādāts uzraksts “Tā

²⁰⁷ TOMSONS, Zobeni Latvijas teritorijā, 43., 58.lpp.

²⁰⁸ NERMAN, Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum, 76.lpp.

²⁰⁹ ASARIS, LŪSĒNS, Kuldīga zem Kuldīgas, 142.-143.lpp.

²¹⁰ TOMSONS, Zobeni Latvijas teritorijā, 217.lpp.

²¹¹ MUGURĒVIČS, Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces pieminekļos, 82.lpp.

²¹² AMY TIKKANEN. Gotland. Pieejams: <https://www.britannica.com/place/Gotland> (skatīts: 20.05.2022.).

²¹³ TOMSONS, Zobeni Latvijas teritorijā, 216.lpp

kunga vārdā mani gatavoja Etcelins” (*INNOMINEDOMINI+ETCELIN ME FECIT+*). Pētnieku vairums šo zobenu pieskaita Z tipam. Šī tipa zobeni Latvijas teritorijā atrasti pamatā pie ūdensceļiem, kas ir tiešs kontaktu liecinieks (skat. 4.2.tab. – Zobenu analīze; 3. Nr.).²¹⁴ Zobena datējums attiecināms uz 12.-13.gs. Artūrs Tomsons to datē, ar 1130.-1170.g., vadoties pēc Rietumeiropā atrastajām analogijām.²¹⁵ Zobenā ietvertais meistara vārds Etcelins, ir raksturīgs vēl citiem zobeniem Eiropā, konkrētāk Piereinas apgabalā.²¹⁶ “Vulkāna” zobena rokturis ir uz vietas veidots, kas liecina, ka tikai asmens ir ievests un, visticamāk, nopirkts Kuldīgas vīkā, kas ir tuvākā dzīvesvieta un tirdzniecības punkts “Vulkāna” senkapiem.²¹⁷ Šī informācija ļauj spriest par to, ka Kuldīgas vīkā līdzās tirdzniecībai, notikusi vietējā kuršu amatniecība, apstrādājot iepirktais preces. Tas arī liecina, ka 12.gs. līdz Kuldīgas vietai nonāca tirdzniecības preces no Rietumeiropas (Vācijas, Francijas u.tml.).

“Vulkāna” senkapu zobens ir viens no vismaz septiņdesmit Latvijas teritorijā zināmiem 11.gs. beigū – 13.gs. sākuma zobeniem ar ierakstu. Trīs zobeni ar tādu pašu ierakstu, bet citu tipu, atrasti Pasilciema senkapos.²¹⁸ Tie ir Rietumeiropai raksturīgie krusta karu laikmeta zobeni, kas maiņas ceļā nonākuši līdz Latvijas teritorijai. Šajā laikā arī uz vietas tiek gatavoti zobeni, kas iespaidoti no vikingu T tipa zobeniem, tā sauktie kuršu tipa zobeni. Rietumeiropas krusta karu zobeni ar ierakstiem uzskatāmi par ļoti vērtīgiem un prestižiem, ņemot vērā, ka daļa no tiem ir ļoti augstas kvalitātes darinājumi.²¹⁹ Pasilciemā atrast vēl trīsdesmit trīs 11.-13.gs. zobeni ar ierakstiem (skat. 4.2.tab. – Zobenu analīze; 4. un 5. Nr.).²²⁰ Tik liela Rietumeiropas zobenu klātbūtne Pasilciema senkapos varētu liecināt, ka laikā, kad kurši bija pārņēmuši Ventas ūdensceļu savā kontrolē, par tā galveno kontroles un maiņas punktu kļuva Zlēkas, kas sakrīt ar iepriekšējā nodaļā skatīto versiju par plašo Zlēku senvietu izvietojumu. Zobenus tik lielos apjomos, kādi atrasti Pasilciemā, varēja iegādāties tikai samērā turīgi ļaudis un visa satiksme no Baltijas jūras Ventā gāja cauri Zlēkām. Tas varētu netieši norādīt uz to, ka Ventavas kuršu novada pārvaldnieki ne tikai kontrolēja satiksmi ūdensceļā, bet arī potenciāli ievāca nodevas – tas varētu izskaidrot šīs karadraudzes materiālās labklājības stāvokli, kāds izpaužas Pasilciema senkapu arheoloģiskajā materiālā.

²¹⁴ TOMSONS, Zobeni Latvijas teritorijā, 76.lpp.

²¹⁵ ARTŪRS TOMSONS. Divasmeņu zobeni Latvijas arheoloģiskajā materiālā 9.-13.gs. Promocijas darbs. Rīga 2012, 253.lpp.

²¹⁶ ATGĀZIS, Tuvciņas ieroči, 94.lpp.

²¹⁷ ASARIS, LŪSĒNS, Kuldīga zem Kuldīgas, 142.lpp.

²¹⁸ TOMSONS, Divasmeņu zobeni Latvijā, 253.lpp.

²¹⁹ TOMSONS, ARTŪRS. Zobeni. In: ANDREJS VASKS. GUNITA ZARIŅA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 436.-439.lpp., šeit 439.lpp.

²²⁰ TOMSONS, Zobeni Latvijas teritorijā, 334.-335.lpp.

Viens 12.gs. zobens ar ierakstu asmenī, atrasts arī Kapenieku senkapos, kas ir, braucot no jūras, otrpus Ventas rumbai.²²¹ Ja šāda importa prece varēja nokļūt Ventas ūdensceļā aiz Ventas rumbas arī pēc vikingu laikmeta, tad tas nozīmē, ka vikingu kuģi nebija vienīgie kuģi ar pietiekami izdevīgiem parametriem, lai kuģotu pa Ventas vidusteci. Šādu kuģniecību tajā laikā varēja nodrošināt paši kurši, taču arī netālu esošie sāmsalieši, par kuru senlietu klātbūtni, iespējams, var runāt arī Kapenieku senkapos. Nav izslēdzams, ka arī gotlandiešu tirgotāji turpināja tālākus ceļojumus iekšzemē 12.gs.

Ieroču materiāls Ventas ūdensceļa arheoloģiskajā materiālā liecina par dažādiem maiņas un kultūras kontaktiem – šķēpi, cirvji un bultas pamatā attiecināmi uz ārzemju kultūru pārstāvju tiešu klātbūtni un potenciāli arī militārām darbībām, piemēram, Kundu un Lapsu senkapos no ieročiem atrasti tikai šķēpi, taču apbedīto nodomi ieeļojot pa Ventu nav zināmi. Maiņas ceļā nonākušie ieroči liecina par samērā miermīlīgiem kontaktiem ar svešām kultūrām, piemēram, lielais zobenu daudzums Pasilciemā liecina par tiešiem vai netiešiem kontaktiem ar Rietumeiropu. Kā arī virkne atrasto liecību norāda uz to, ka skandināvu klātbūtne 12.gs. nepārtrūka, taču tai bija mazāk militārs un agresīvs raksturs, vairāk tirdzniecības nolūkos.

4.2.2. Rotas

Rotas arheoloģiskajā materiālā ir viens no galvenajiem faktoriem, kas ļauj priekšmetu identificēt kā kādai kultūrai piederošu, kas atkarīgs no rotu veida, formas, apstrādes metodes u.tml. Ventas ūdensceļā no importētajām rotām pamatā izsekojamas gotlandiešu rotas, taču arī citu tautu rotas arheoloģiskajā materiālā ir atrastas. Līdzās minētajām rotām ir vēl virkne citu, taču aprakstītas ir tās, kuras var interpretēt saistībā ar izcelsmes reģionu (skat. 4.6.att. - Saktu izcelsmes vietas Gotlandē karte).

No skandināvu rotām Ventas ūdensceļā visvairāk ir atrastas **lāčgalvas** jeb zvērgalvas saktas. Kopskaitā pie Ventas tās atrastas četras - viena Ventspils Latviešu biedrības namā būvdarbu laikā, viena Kundu senkapos un divas Lapsu senkapos (skat. 4.3.tab. – Saktu analīze; 1.-4. Nr.). Lāčaglvu saktas ir lokālas Gotlandes arheoloģiskajam materiālam, ārpus salas sastopamas samērā reti, tās gatavo amatnieki Gotlandē. Saktas nēsātas pa pāriem, un paredzētas sieviešu apģērba sasprausšanai.²²² Dažas no saktām pēc to tipiem ir iespējams lokalizēt pat precīzāk, nekā tikai salas mērogā. Kundu senkapos atrastā lāčgalvu sakta pēc formas un

²²¹ TOMSONS, Zobeni Latvijas teritorijā, 334.-335.lpp.

²²² SAKNE, Kurzemes iedzīvotāju un skandināvu kontakti, 78.lpp.

ornamenta ir analoga Visbijā atrastai lāčgalvas saktai.²²³ Ja šīs saktas izcelsme saistāma ar Visbiju, tad var pieņemt, ka kāds no Kundu senkapos apglabātajiem nāk no Visbijas apkārtnes. Protams, šo saktu varēja arī iegūt maiņas ceļā kāda cita reģiona cilvēki. Lapsu senkapos atrastās saktas tiek datētas ar 9.gs., senkapu datējums pēc radioaktīvā oglekļa ¹⁴C analīzēm ir 760.-880.g.²²⁴ Pēc ornamenta tipa, Lapsu un Ventpils saktas ir samērā līdzīgas Kundu senkapos atrastajām, bet tām savā starpā ir atšķirīgi ornamentu, taču precīzas analogijas Gotlandes arheoloģiskajā materiālā nav izdevies atrast. Saktas ar līdzīgu motīvu ornamentā galvenokārt atrodamas Gotlandes R piekrastē un centrālajā daļā, ap mūsdienu Visbiju, Vasterheidi (*Västerhejde*) un Bro (*Bro*).²²⁵ Tas liecina, ka gotlandieši, kas ieradās Ventas ūdensceļā, vistīcāmāk, nedzīvoja Gotlandes salas A piekrastē, kur bija ātrākais un taisnākais ceļš līdz Kurzemei, viņi nāca no salas R krasta, no kurienes veicamais attālums līdz Ventai ir daudz lielāks. Salīdzinot ar Daugavas ūdensceļā atrastajām saktām ir jāsecina, ka divas Salaspils Laukskolā atrastās lāčgalvas saktas²²⁶ ir analogas ar tām, kas nāk no Gotlandes centrālās un A daļas, Hallas (*Halla*) un Etelhemas (*Etelhem*) pilsētu apvidiem.²²⁷ Potenciāli uz Ventas un Daugavas ūdensceļu nedevās tās pašas skandināvu grupas.

Līdzās lāčgalvas saktām, lokālas Gotlandes arheoloģiskajam materiālam ir arī **kārbiņšaktas**. Ventas ūdensceļa ietvaros ir atrastas divas kārbiņšaktas – viena Lapsu senkapos, otra Tārgales pag. pie Dokupes (skat. 4.2.tab. – Saktu analīze; 5.-6. Nr.). Abām datējums atšķiras, Lapsu senkapu sakta pamatā saskan ar pārējo senkapu datējumu, kas ir 9.gs. un Dokupes sakta datējama ar 10.gs.²²⁸ Lapsu kārbiņšaktu ir grūti identificēt kā analogu kādai no Gotlandes arheoloģiskajā materiālā esošajām kārbiņšaktām, jo tā ir pārāk bojāta, taču Dokupes saktai ir divas analogas, no kurām viena atrastas Gotlandes Z daļā Faro (*Färo*), savukārt otra atrasta Šonhemā.²²⁹ Šonhemas lokalizācija ir zīmīga, jo par kontaktiem ar šo vietu ir zināms no Šonhemas rūnakmeņa, kas apskatīts darba trešajā nodaļā – tur aprakstīta kāda vikinga nāve pie Ventas. Šī ir jau otrā saistība, kas norāda uz kontaktiem starp abām vietām.²³⁰ Datējums arī sakrīt – Šonhemas rūnakmeni datē ar laiku ap 1000.g. un kārbiņšaktu datē ar 10.gs., attiecīgi nav izslēgta saistība šīm abām arheoloģiskajām liecībām.

²²³ KNM 43240; analogā sakta no: LENA THUNMARK-NYLÉN. Die Wikingerzeit Gotlands II. Typentafeln. Stockholm 1998, S. 24. (Tafel 4)

²²⁴ SAKNE, Kurzemes iedzīvotāju un skandināvu kontakti, 78.lpp.

²²⁵ THUNMARK-NYLÉN, Wikingerzeit Gotlands II, S. 24. (Tafel 4)

²²⁶ ANNA ZARIŅA. Salaspils Laukskolas kapulauks. 10.-13. gadsimts. Rīga 2006, 285.lpp.

²²⁷ THUNMARK-NYLÉN, Wikingerzeit Gotlands II, S. 40. (Tafel 20)

²²⁸ SAKNE, Kurzemes iedzīvotāju un skandināvu kontakti, 80.lpp.

²²⁹ THUNMARK-NYLÉN, Wikingerzeit Gotlands II, S. 77.. (Tafel 57)

²³⁰ KURSIS, Ziemeļnieku sāgas, 41.lpp.

No saktām vēl Ventas ūdensceļā ir zināmas **bruņurupuču saktas**. Tādas atrastas divas pie Pabērzkalna Priednieku apmetnē, viena pie Vēversātu mājām netālu no Lapsu senkapiem, viena Lapsu un divas Kundu senkapos (skat. 4.2.tab. – Saktu analīze; 7.-14. Nr.). Visām šīm saktām ir Osebergas stila ornamenti.²³¹ Kundu un Lapsu senkapos atrastajām bruņurupuču saktām analogas ir atrastas Salaspils Laukskolā, Aizkrauklē un Grobiņas Smukumos. Vadoties pēc Roberta Spirģa pētījumiem, tās izgatavotas Skandināvijā 9.gs. un pieskaitāmas P:37 tipam.²³² Priednieku apmetnē atrastās saktas pieskaitāmas P:51 tipam, tās attiecināmas uz 9.gs. beigām – 10.gs., analogas saktas atrastas arī Birkā un citur kontinentālajā Zviedrijā. No šī tipa saktām samērā daudzas atrastas arī Daugavas lejtecē, taču tām ir cits tipa variants, kas norāda uz atšķirīgu izcelsmi.²³³ Visām Ventas ūdensceļā atrastajām bruņurupuču saktām ir nosakāms, ka tās radījuši skandināvu amatnieki, taču pie Vēversātu mājām atrastajai saktai Roberts Spirģis ir izteicis pieņēmumu, ka tā varētu būt skandināvu amatnieka uz vietas gatavota sakta. Tā datējama ar 10.gs.²³⁴ Bruņurupuču saktas bija samērā izplatītas Baltijas jūras reģionā, taču Mārtiņš Lūsēns izsaka pieņēmumu, ka Lapsu senkapos bruņurupuču saktu atradumi norāda uz to, ka kapulaukā apbedītie indivīdi nāk no dažādiem Skandināvijas apvidiem.²³⁵ To ir sarežģīti apliecināt, ņemot vērā, ka arī Gotlandes arheoloģiskajā materiālā ir daudz bruņurupuču saktas, piemēram, analogas atrastas Gotlandē Fidē (*Fide*) un Guldrupē (*Guldrupe*), kas ir Gotlandes centrālā daļa un D daļa.²³⁶ Lapsu senkapos atrastais pārējais senlietu materiāls norāda uz Gotlandes izcelsmi, kas visticamāk nozīmē, ka Lapsu senkapos atrastie ir bijuši lokāli no Gotlandes. Pie Vēversātu mājām atrastā bruņurupuču sakta liecina, ka skandināvi Ventas ūdensceļā nodarbojušies ar amatniecību, atradums saistāms ar Lapsu senkapiem, kas savukārt potenciāli pieskaitāmi Veckuldīgas pilskalnam un Kuldīgas vīkam. Iespējams, vairāk analogas bruņurupuču saktas tikušas radītas Kuldīgas apkārtnē no skandināvu amatniekiem, no kurienes tās tirgotas tālāk.

Ir atrastas arī vairākas skandināvu aproces – visizplatītākās ir **masīvās aproces ar sašaurinātiem galiem**, kam loks centrā sadalīts ar vertikālu, lēzeni reljefu valnīti. Tām tipisks ir horizontāls cilpu ornamenti.²³⁷ Ventas ūdensceļā tādas ir zināmas no Kundu un Lapsu senkapiem, Tārgales pag. apkārtnes, kā arī no Priednieku apmetnes. Tās raksturīgas pamatā

²³¹ VASKA, Rotas un ornamenti Latvijā, 244.-247.lpp.

²³² ROBERTS SPIRĢIS. Daugavas lībiešu 10.-13. gadsimta krūšu važiņrotas ar bruņurupuču saktām (tipoloģiskā analīze). Promocijas darbs. Rīga 2006, 62.-63.lpp.

²³³ Ibidem, 64.-65.lpp.

²³⁴ JĀNIS ASARIS. Veckuldīgas pilskalns. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/103492-Veckuld%C4%ABgas-pilskalns> (skatīts: 21.05.2022.).

²³⁵ LŪSĒNS, Jauns skandināvu kapulauks, 60.lpp.

²³⁶ THUNMARK-NYLÉN, Wikingzeit Gotlands II, S. 96. (Tafel 76)

²³⁷ VASKA, Rotas un ornamenti Latvijā, 246.lpp.

Ventas ūdensceļā atrastajām, Daugavas ūdensceļā tādas līdz šim nav atrastas. Šādas aproces ir raksturīgas Gotlandes arheoloģiskajam materiālam. Baiba Vaska norāda, ka konkrētās aproces varētu būt vietējās izcelsmes, potenciāli radītas kādā no vīkiem, kur tālāk notirgotas.²³⁸ Līdz ar to izvirzāms vēl viens pieņēmums par skandināvu amatnieku klātbūtni Ventas ūdensceļā, kas norāda uz amatniecības svarīgo lomu līdzās tirdzniecībai.

Rotu izplatība liecina par samērā vienvēidīgu arheoloģisko rotu materiālu Ventas ūdensceļā, kas iezīmējas tajā, ka analogi rotu veidi ir atrasti Lapsu un Kundu senkapos un Priednieku apmetnē. Atsevišķas rotas varētu būt skandināvu amatnieku uz vietas veidotas, kas liecina par vietējo skandināvu amatniecības centru, kā iespaidā vietējie iedzīvotāji aizguvuši no skandināviem dažas tiem tipiskās senlietas un to formas. Rotu materiāls iezīmē rotu izcelsmes reģionu pamatā no Gotlandes R un centrālās daļas, un senlietu datējums pamatā attiecināms uz 9.gs. – 10.gs. pirmo pusi. Tas sakrīt ar Lapsu un Kundu senkapu apbedījumu datējumiem.

4.2.3. Ar tirdzniecību saistītais senlietu materiāls

Šajā sadaļā galvenā uzmanība ir vērsta ar tirdzniecību saistītajam senlietu materiālam – monētām, stienīšiem, svariem, atsvariem u.c. Pēc šo priekšmetu izplatības var noteikt tirdzniecības ceļus un arī lielākus vai mazākus tirdzniecības punktus. Šiem priekšmetiem nereti ir viegli nosakāmi izcelsmes reģioni, kas norāda uz kultūras sakaru attālumu un to, cik savstarpēji saistīta bija tirdzniecība 9.-13.gs.

Samērā viegli interpretējamas ir **monētas**, kuras atrod kā piekariņus, savrupatradumus vai arī kā **depozītus**. Ventas ūdensceļā ir zināmi pieci uz pētāmo periodu attiecināmi monētu depoziāti – 9.-10.gs. Skrundas “Omiķu” un Kundu, 11.gs. Pasielstes, un 13.gs. Piltenes un Pasilciema. Kundu depoziāts ir gājis zudumā, tas bija arābu dirhēmu depoziāts ar aptuveni 200 monētām, divām spirālaprocēm un kaklariņķi. Depoziāts atrasts 20.gs. sākumā, netālu no Kundu pilskalna, taču Otrā pasaules kara laikā tas ticis daļēji nozagts.²³⁹ Šāda depoziāta klātbūtne pie Kundu pilskalna norāda, ka tajā dzīvojušī kopiena uzturēja kontaktus ar tāliem reģioniem, kā arī kopiena bijusi samērā turīga, iespējams, depoziātā iekļautās naudas atvestas, ar konkrētu tirdzniecības mērķi.

Skrundas “Omiķu” depoziāts iezīmē vistālāko vietu iekšzemē, kas liecina par skandināvu klātbūtni Ventas ūdensceļā. Depoziāts sastāv no divdesmit piecām veselām un divdesmit frg.

²³⁸ VASKA, Rotas un ornamenti Latvijā, 246.lpp.

²³⁹ R[OZENVALDS], R[AIMONDS]. Turlavas (Kundu) pilskalns. In: NKMP PDC, Kuldīgas novads, Turlavas pagasts, Turlavas (Kundu) pilskalna pieminekļa lieta. Inv. nr. 7826, 24.lp.

arābu dirhēmu sudraba monētām, to izcelsme ir pamatā no Samarras, Taškentas, Andarābas un Samarkandas. Taču ir arī viena viltota monēta no Volgas bulgāru zemēm. Latvijas teritorijā arābu dirhēmi parādās sākot ar 9.gs., līdz 10.gs. tie ir dominējošās monētas (skat. 4.7.att. – “Omiķu” depozītā atrasto dirhēmu izcelsmes vietu karte).²⁴⁰ Līdzās depozītiem, Ventas ūdensceļā ir zināmi ļoti maz atsevišķu dirhēmu atradumi. Viens dirhēma frg. atrasts Ķimāles apmetnes vietā netālu no Ābelnieku senkapiem, kas atkārtoti apliecina šīs kopienas saikni ar Ventas ūdensceļu.²⁴¹ Taču, ņemot vērā kontekstā atrastās senlietas, kas datējamas ar 11.-15.gs., visticamāk, ka šī monēta attiecas uz vēlajiem Baltijas reģionā ievestajiem dirhēmiem, kas parasti datējami ar 11.gs., tos parasti atrod individuāli.²⁴² Arābu dirhēmus ieveda skandināvi, kas bija galvenie tirdzniecības darījumu veicēji Baltijas jūras reģionā tajā laikā. Baltijas jūras reģiona vislielākā arābu dirhēmu monētu atraduma vieta ir Gotlande, kurai pēc skaita seko Ēlande un Sārema. Ventas ūdensceļā tas nonāca caur Gotlandi, kur bija ierasts ievest dažādas preces no Rietumiem.²⁴³ Otra versija ir, ka tas varēja nākt no Daugavas, taču, ņemot vērā, ka pastāv maz liecību par kontaktiem starp Daugavas un Ventas ūdensceļiem, šī versija ir mazāk ticama.

Igauņu pētniece Marika Megija norāda, ka aptuveni līdz 1000.g. dirhēmu depozīti reģionā sastāv tikai no monētām, savukārt, pēc tam depozītos mēdz būt arī rotas. Taču rotu neesamība, kā tas ir 9.-10.gs. Omiķu depozīta gadījumā, daļēji var norādīt uz to, ka depozīts aprakts rituāla ietvaros.²⁴⁴ Fragmentāro monētu klātbūtne un daudzums liecina, ka šajā depozītā noteicošā loma bija svaram, tāpēc konkrēts monētu daudzums ticis sacirsts svara nepieciešamībai. Vācu pētnieks Fēlikss Bīrmans (*Felix Biermann*) pauž uzskatu, ka Baltijas reģionā lielajam atrasto arābu dirhēmu daudzumam nepieciešama pretī līdzvērtīga prece, taču Ventas ūdensceļā šķietami nav vērā ņemamu resursu, kas sniegtu tādu materiālo labklājību. Vācu pētnieks pauž, ka visur pieejamais resurss tajā laikā bija cilvēki. Par cilvēku tirdzniecību liecības arheoloģiskajā materiālā ir ļoti maz, tās arī ļoti sarežģīti interpretēt, jo reti kad parādās fiziskas liecības, kā cilvēku atliekas, kas atrastas sasietais ķēdēs. Taču rakstītajos avotos ir sniegta informācija par verdzību, kas vairo šāda potenciāla varbūtību. Vergus varēja iegūt lokālos tirdzniecības centros, kur norisinājās dažādu kultūru rosība.²⁴⁵ Šāda versija būtu piemērojama Ventas ūdensceļā esošajiem satiksmes mezgliem un arī skandināvu klātbūtni vismaz daļēji šāda teorija varētu

²⁴⁰ ROZENTĀLE, Materiāli par arābu dirhēmu depozīta atrašanu, 1., 35.-43.lpp.

²⁴¹ VASKS, Kurši Padurē, 156.lpp.

²⁴² MĀGI, In Austrvegr, pp. 333.

²⁴³ TATJANA BERGA. Austrumu monētu atdarinājumi Latvijā. In: IEVA OSE (sast.). Arheoloģija un etnogrāfija, 22. sēj. Rīga 2005, 127.-134.lpp., šeit 134.lpp.

²⁴⁴ MĀGI, In Austrvegr, pp. 332.-333.

²⁴⁵ FELIX BIERMANN. Sklaverei und Menschenhandel im frühen Mittelalter. In: MARTIN KEMPA (Hg.). Archäologie in Deutschland, 1. Nr. 2022, Februar-März. S.I. 2022, S. 8.-13., hier S. 10.-11.

izskaidrot, īpaši ņemot vērā, ka viens no dirhēmu depozītiem atrasts pie samērā spēcīga skandināvu nocietinājuma – Kundu pilskalna. Protams, tas nevarēja būt vienīgais iemesls dirhēmu depozītu klātbūtnei, bet tas liecina par šādas iespējas potenciālu.

Otrs Ventas ūdensceļa monētu depozīts ir atrasts Pasiestē, tas attiecināms uz 11.gs., jaunākā monēta datējama ar 11.gs. vidu (Vestfālēnē, Mindenā karaļa Heinriha III (1039-1046)). Atrastās monētas ir no sudraba, pamatā nāk no Vestfālenes reģiona, tajā ir viens angļu denārs. Pasiestē depozīts ir viens no agrākajiem Rietumeiropas monētu depozītiem Latvijas teritorijā. Šī depozīta nonākšana Pasiestē saistāma ar vēlīniem skandināvu tirdzniecības sakariem, jo ap šo laiku skandināvu klātbūtne Ventas ūdensceļā nebija vairs pastāvīga.²⁴⁶ Iespējams, skandināvi vairs nebrauca tik bieži iekšzemē pa Ventas ūdensceļu, taču izmantoja netālu no upes grīvas esošo tirdzniecības vīku, ievēdot dažādas preces no Rietumeiropas. Visticamāk, ka šie skandināvi joprojām nāca no Gotlandes, kas vismaz divus gadsimtus bija uzturējuši kontaktus Ventas ūdensceļā. Vēlajā dzelzs laikmetā nenotika vietējās naudas apgrozība un kalšana, tāpēc arī šim sudraba monētu depozītam nozīme bija svāra ziņā.

Nākamie divi depozīti ir no 13.gs. Latvijas teritorijā 12.gs. neienāca monētas, kas saistāms ar to, ka beidzās skandināvu tirdzniecības dominance Baltijas jūras reģionā, vai arī Gotlandes tirgotāji vairs neguva pietiekamu peļņu no Latvijas teritorijas ūdensceļiem. Varētu arī būt, ka kuršu un sāmsaliešu militārā aktivitāte atbaidīja tirgotājus. Kad 12.gs. beigās – 13.gs. sākumā Latvijas teritorijā sāka ienākt vācu tirgotāji un krustneši, bija nepieciešama nauda uz vietas, tāpēc to ieveda monētu un sudraba stienīšu formā no Rietumeiropas. 1211.g. tika uzsākta Rīgas monētu kalšana Visbijā, to vērtība un svāra attiecība bija identiska Gotlandes feniņiem. Taču Kurzemē vēl ilgu laiku notika cīņas un vācieši nenostiprinājās līdz 13.gs. otrajai pusei.²⁴⁷ 1263.g. starp ordeni un bīskapu Kurzemē tiek sadalītas zemes un ostas, kas ir aptuvenais laiks uz kuru attiecas Pasilciema depozīts.²⁴⁸ Tā ietvaros atrastas vienpadsmit monētas, no tām senākā kalta ap 1215.g. un jaunākā 13.gs. vidū.²⁴⁹ Tas varētu liecināt, ka Zlēkas vēl viduslaikos turpināja eksistēt kā tirdzniecības punkts, kurā ienāca vācu monētas. Otra versija - ka mirušais, pie kura depozīts aprakts, saņēmis samaksu no vāciešiem, un vērtējams kā kāds, kurš sadarbojies ar vāciešiem. Depozīta atrašana pie Ventas liecina, ka ūdensceļu vēl viduslaiku sākumposmā izmantoja tirdzniecībā un ārzemju preču ievēšanā.

²⁴⁶ BERGA, VIJUPS, Vārves Pasiestē 11. gadsimta monētu depozīts, 29.-36.lpp.

²⁴⁷ BERGA, Piltēnes depozīts, 6.-7.lpp.

²⁴⁸ ANDRIS LEVĀNS (tulk.). 1263. gada dokuments par ostu un zemju sadali Kurzemē starp Livonijas ordeni un Kurzemes bīskapiju. In: ARMANDS VIJUPS (sast.). Ventspils muzeja raksti, 8. sēj. Ventspils 2016, 186.-189.lpp.

²⁴⁹ BERGA, Piltēnes depozīts, 14.lpp.

Uz nedaudz vēlāku laiku attiecināms Piltenes depoziāts. Depoziāts sastāv no astoņdesmit astoņām Vestfālenes monētām, divdesmit deviņiem sacirstiem sudraba stienīšiem un diviem bronzas atsvariņiem. Tas atrasts Piltenes apkārtnē un ir viena no pirmajām liecībām par cilvēku klātbūtni Piltenē viduslaikos (pils tur celta tikai ap 14.gs. sākumu). Tā senākās monētas datējamas ar 13.gs. sākumu un jaunākās attiecināmas uz Arnsbergas grāfistes grāfa Gotfrīda III (1235-1287) dzīves laiku.²⁵⁰ Depoziātā atrastie sudraba stienīši un atsvariņi ir tiešas norādes uz tirdzniecības inventāru, kas liecina, ka 13.gs., līdz ar vācu iekarojumiem, tirdzniecība Ventas ūdensceļā nebeidzās. Piltenē sākotnēji ierīkots kāds tirdzniecības punkts, kura novietojums vēlāk kļuva par nosacījumu bīskapa pils celtniecībai. Pasilciema un Piltenes depoziāti liecina par tirdzniecības sakariem, kas tika uzturēti, kamēr vācieši centās nostiprināt iekarotās teritorijas (skat. 4.8.att. - Pasiesktes, Pasilciema un Piltenes depoziātu monētu kalšanas vietas). Līdzās monētām un stienīšiem šajā laikā Ventas ūdensceļā vairs mazinājās ārzemju precu ieplūdums, ko sekmēja vācu centieni pārņemt iekšējo tirgus monopolu.

Vēl par atsevišķiem tirdzniecības sakariem liecina **svariņi** un atsvariņi. Svariņi Latvijas teritorijā parādās 10.gs. otrajā pusē un tiek intensīvi lietoti līdz 13.gs., bet arī pēc tam to pielietojums saglabājas. Svariņus pamatā lietoja sudraba svēršanai, tie lietojumā parādījās ar arābu dirhēmu ieplūšanas laiku, bet arī Vestfālenes monētu lietošanas laikā tie izmantoti.²⁵¹ Ventas ūdensceļā svariņi ir atrasti Kapenieku senkapos (pieci gabali), kur divos no apbedījumiem, līdzās svariņiem atrasti arī atsvariņi un zobeni, kas liecina par tirgotāju apbedījumiem šajā kapulaukā.²⁵² Šāda liecība varētu norādīt uz to, ka starp kuršiem bijuši tirgotāji, kas devušies uz ārzemēm tirdzniecības nolūkos.

Atsvariņu izplatība Ventas ūdensceļā ir daudz plašāka par svariņiem (skat. 4.4.tab. - Atsvariņu analīze). Tie Austrumeiropā un Skandināvijā ievesti no arābu zemēm. Vēlajā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā izmantoja skandināvu svāra mēru sistēmu. Daugavas ūdensceļā atrastajiem svariņiem dažkārt ir arābu uzraksti vai to imitācijas, taču Ventas ūdensceļā tādi nav atrasti.²⁵³ Kopumā zināmas astoņas atradumu vietas, kurās iegūts 21 atsvariņš. Desmit atsvariņi atrasti Kapenieku senkapos piecos ugunsapbedījumos (ar jau iepriekš minētajiem svariņiem).²⁵⁴ Tie vistīcāmāk attiecināmi uz 10.gs. otro pusi – 11.gs. (datējums noteikts pēc apraksta, vizuāli

²⁵⁰ BERGA, Piltenes depoziāts, 31.-32., 46.lpp.

²⁵¹ TATJANA BERGA. Tirdzniecības inventārs Austrumlatvijā 10.-12. gadsimtā: hronoloģijas jautājumi. In: ANDREJS VASKS. ANTONIJA VILCĀNE (sast.). Arheoloģija un etnogrāfija, 27. sēj. Rīga 2014, 40.-55.lpp., šeit 40.lpp.

²⁵² SAKNE, Kurzemes iedzīvotāju un skandināvu kontakti, 84.lpp.

²⁵³ BERGA, Tirdzniecības inventārs Austrumlatvijā, 42.lpp.

²⁵⁴ R. CEPLĪTE. Atsvariņi Latvijas 10.-13.gs. kapu inventārā. In: Mugurēvičs, Ēvalds (red.). Arheoloģija un etnogrāfija, 11. sēj. Apcerējumi par Latvijas materiālās un garīgās kultūras pieminekļu tipoloģiju un hronoloģiju. Rīga 1974, 198.-211.lpp., šeit 198.-199., 201.-202.lpp.

nav analizēti), kas ir aptuveni pusgadsimtu pēc tam, kad netālu no Kapenieku senkapiem tiek deponēts "Omiķu" māju dirhēmu depoziāts. Tādā veidā var novērot, ka tieša skandināvu saikne ar šo apkārtni saglabājās vismaz līdz 10.gs. beigām. Kartografējot atsvariņu atradumu vietas, veidojas vēl trīs koncentrācijas punkti – Pasieste-Dokupe (pieci), Piltene-Ventava (četri) un Zlēkas (divi). Pasieste un Zlēkas nepārsteidz, ņemot vērā, ka abas vietas bijušas nozīmīgi punkti tirdzniecībā, taču Piltenes-Ventavas apkārtnē, kur līdzās Piltenes depoziātā atrastajiem diviem 13.gs. atsvariņiem, samērā netipiski ir divi vēlā dzelzs laikmeta atsvariņi (pie Krītkalna kapsētas un Ventavā, Ventas krastā). Pie Krītkalna viduslaiku kapsētas atrastais atsvariņš ir mucīņas formas, pavirši veidots ar pieciem punktiem uz vienas laukuma virsmas, un hronoloģiski datējams ar 11.gs. beigām – 12.gs. sākumu, atrasts līdzās kuršu senlietu materiālam.²⁵⁵ 3km attālumā otrpus Ventai, upes krastā atrasts bronzas četrpadsmitkaldņu jeb kuboktaedra (*cube-octahedra*) atsvariņš, kopā ar citu tirdzniecībai raksturīgu senlietu materiālu, kas raksturīgs 9.-10.gs. (sudraba stienīti, monētu, krustiņa piekariņu u.c.).²⁵⁶ Katrs no atsvariņiem bija kalibrēts noteiktai svara sistēmai, taču kuboktaedra atsvariņi bija nestandarta un nebija pieskaitāmi kopīgai mēra sistēmai ar citiem Ventas ūdensceļā atrastajiem atsvariņiem. Tiesa, vairākās skandināvu tirdzniecības vietās paralēli ir atrasti gan analogi kuboktaedra atsvariņi, gan arī Krītkalna kapsētas tuvumā atrastajam, piemēram, Birkā un Hedebijā.²⁵⁷ Atsvariņu atradumi šajā apkārtne liecina par tirdzniecības klātbūtni, kā to arī norāda Marika Megija – svaru un atsvariņu klātbūtne ir diezgan skaidrs indikators tam, ka vēlajā dzelzs laikmetā vietā notikusi tirdzniecība.²⁵⁸ Ņemot vērā, ka Piltene nav droši konstatēta apdzīvotība pirms viduslaikiem, skandināvisko un ar tirdzniecību saistāmo priekšmetu atrašana potenciāli varētu liecināt par neliela apmēra tirdzniecības punkta vai kādas apmetnes eksistenci Ventas krastā Piltenes apkārtne. Ar to ir nolasāms, ka visām četrām viduslaiku pilsētām, kas izveidojas Ventas krastos, ir bijuši pirmsākumi jau vēlajā dzelzs laikmetā. Tas varētu norādīt uz vāciešu mērķi monopolizēt arī Ventas ūdensceļa tirdzniecības vietas, ceļot tur savus nocietinājumus, rezultātā pārņemot savā kontrolē kādreizējos skandināvu tirdzniecības punktus.

Tirdzniecības inventāra un naudas apgrozība sākās 9.gs. beigās un 10.gs. sākumā, kad Latvijas teritorijā par vienu no galvenajām tirdzniecības valūtām kļuva arābu dirhēmi, kas Ventas ūdensceļā tik izteikti neiezīmējās, esot tikai diviem dirhēmu depoziātiem. To klātbūtne iezīmē

²⁵⁵ VVM 32577/3

²⁵⁶ INGRĪDA ŠTRUMFA, ĢIRTS UPMALIS, ARMANDS VIJUPS. Akts No. par bronzas 14 skaldņu atsvariņa nodošanu Ventspils muzejam. Ventspils 2011.

²⁵⁷ PEDERSEN, UNN. Weights and Balances. In: SKRE, DAGFINN (eds.). Means of Exchange, Kaupang Excavation Project Publication Series, vol. 2. Aarhus 2008, pp. 119.-195., here pp. 148.-152.

²⁵⁸ MĀGI, In Austrvegr, pp. 341.

nepieciešamību pēc pārkamās preces, kas varētu liecināt par cilvēku tirdzniecību. Lai ievestās monētas precīzāk izmēritu lietošanai tirdzniecībā, tika ievesti arī svariņi un atsvariņi, jo monētām bija svara vērtība. Tirdzniecības inventāra un monētu izplatība iezīmē vairākus tirdzniecības punktus Ventas ūdensceļā: Raņķi (Kapenieku senkapi), Zlēkas, Piltenē-Vendzavās un Pasiestē-Dokupē (skat. *4.9.att.* - Ventas ūdensceļa tirdzniecības inventāra un naudas atradumu vietas). Viduslaikos Ventas ūdensceļa pārvaldes nolūkos tika celtas viduslaiku pils, kuru atrašanās vietas aptuveni sakrita ar agrākiem tirdzniecības punktiem, tādā veidā pārņemot ūdensceļā esošo monopolu.

SECINĀJUMI

Bakalaura darba izstrādes ietvaros ir izdevies konstatēt galvenās maiņas un kultūras sakaru tendences, kas norisinājušās Ventas ūdensceļā un ar to saistāmajā reģionā, tādējādi autoram piedāvājot ieskatu plašas Latvijas vēstures tēmas vienā, maz pētītā, aspektā.

Izvērtējot dažādos vēstures avotos sniegto informāciju, tika secināts, ka Ventas ūdensceļu apskatāmajā laikā nevar uzskatīt par lokālu satiksmes ceļu un ir nepieciešams pārvērtēt Kurzemes reģiona apdzīvotības attīstību kultūras un maiņas sakaru šķērsgrīzumā. Tas liecina par pastāvīgu ārējo kultūru ietekmi uz vietējo apdzīvotību, kas var noderēt dažādu vēstures fenomenu skaidrošanā, piemēram, vendu etnoģenēzē, kas mūsdienā vēstures zinātnē ir disputs. Pētījumā izmantotā kartogrāfiskā pieeja bija ļoti efektīva atsevišķu senvietu ģeogrāfiskās telpas tendenču novērošanā, kamēr kvalitatīvai toponīmu analīzes veikšanai ir nepieciešama daudz specializētāka pieeja, kas gūstama ar filoloģijas izglītību.

Ventas ūdensceļa maiņas un kultūras sakaru attīstības procesu var definēt kā nevienmērīgu - tam ir izdalāmi attīstības posmi, kas ir vieglā saiknē ar Baltijas jūras reģionā notiekošajiem procesiem. Vēlā dzelzs laikmeta sākumā intensificējās skandināvu klātbūtne, pamatā vendu apdzīvotajā Ventas lejtecē. Skandināviem bijis skaidrs priekšstats par Kurzemes reģiona eksistenci un aptuveno lokāciju, kā arī Ventas grīvas ģeogrāfiskā lokācija iepretī Baltijas jūras satiksmes ceļu centrālajam mezglu punktam noteica Ventu kā ārzemju ieceļotāju migrācijas virzienu. Sākotnējie kultūras sakari bijuši starp vendiem un skandināviem, kas, ceļot nocietinājumus un izvēršot vietējo amatniecību, sekmēja jaunu sabiedrības centru veidošanos Ventas krastos. Sākotnējā posmā attīstījās maiņas procesa nozīme, skandināviem ievēdot monētas un tirdzniecības inventāru, taču maiņu definē ne tikai ekonomiskie aspekti, bet arī sociālie. Kultūras un maiņas sakari notikuši arī starp kuršiem un skandināviem, kuru rezultātā sintezējās vairākas tendences, kas saglabājās vietējo sabiedrībā - amatniecības un militārie paņēmieni, priekšmetu un dzīvesvietu formas un veidi, kā arī maiņas darījumu funkcionalitātes transformācija.

11.gs., kad skandināvu pastāvīga klātbūtne pārtrūka, kuršu ekspansijas rezultātā ūdensceļš kļuva par vietējo satiksmes artēriju, no tā ietvariem padzenot vendus. Ārējos sakarus nodrošināja upes lejtecē esošie centri, kuros joprojām norisinājās maiņas darījumi, taču monētu un ārzemju preču pieplūdums bija samazinājies, ko sekmēja kuršu militārais raksturs. Toties kultūras sakari sekmēja arī vietējo iedzīvotāju materiālās labklājības celšanos, kā arī atsevišķu indivīdu pārtapšanu par maiņas darījumu pastāvīgiem veicējiem, respektīvi, tas sekmēja vietējā tirgotāju

slāņa veidošanos. Sākoties krusta kariem, sākās tieša vāciešu klātbūtne Ventas ūdensceļā. Tā atjaunoja monētu apgrozību, taču monētu raksturs palika nemainīgs - tās uzglabātas depozītos, kā maiņas darījumu rezultāts, nevis līdzeklis. Ventas ūdensceļš 13.gs. laikā zaudēja kultūras un maiņas sakaru funkcijas, tam tiekot pārdefinētam par kravas un resursu transporta maģistrāli, kas bija vācu zemes pārvaldes politikas blakusrezultāts, par galveno maiņas un kultūras sakaru mezglu uzceļot Ventspili ar Vācu ordeņa nozīmīgāko jūras ostu Livonijā. Ventspils kļuva par tirdzniecības centru plašākā Ziemeļeiropas reģiona tirdzniecības tīklā, kas vēlāk pārtapa par kultūras un maiņas sakaru iemiesojumu – Hanzu.

Pētījumu nākotnē ir potenciāls turpināt. Pašlaik iegūtie secinājumi liecina par lielāku skandināvu klātbūtni nekā līdz šim ticis pieļauts. Pēdējo septiņu gadu atklājumi (Kundu un Lapsu senkapi; “Omiķu” depozīts) ir būtiski mainījuši priekšstatu par Ventas un Kurzemes nozīmi kultūras un maiņas sakaros. Ventas kā ūdensceļa vieta plašākā Latvijas teritorijas ūdensceļu un Baltijas jūras reģiona kontekstā arī rada būtiskas pētījuma paplašināšanas iespējas, kā arī ūdensceļa pētniecība plašākā hronoloģiskā kontekstā varētu sniegt priekšstatu par Ventas iedzīvotāju un skandināvu sakaru aizsākumiem. Lai paplašinātu datu apjomu un interpretācijas iespējas, būtu nepieciešama plašāka arheoloģiskā izpēte Ventas ūdensceļa senvietās un starpdisciplināra pētnieciskā pieeja.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti

Avoti KNM krājumā

1. Arheoloģisko senlietu kolekcija: Kundu senkapi, Lapsu senkapi, Mazsāliju senkapi, Padures vecās skolas senkapi, Turlavas Lancenieku senkapi, Veckuldīgas pilskalns.
2. BĒRZIŅŠ, VALDIS. Pārskats par arheoloģiskās apzināšanas darbiem Rietumkurzemē starp 1995. gada 8. aprīli un 20. oktobri. 1. sēj.: Užavas baseins, Saka. Rīga 1995.
3. LŪSĒNS, MĀRTIŅŠ. Jaunu arheoloģisko pieminekļu apzināšana Kuldīgas novadā. Rīga 2011.
4. LŪSĒNS, MĀRTIŅŠ. Pārskats par arheoloģisko izpēti Kuldīgas novada Turlavas pagasta Kundu senkapos. Rīga 2019.
5. ROZENTĀLE, INNA (sast.). Materiāli par arābu dirhēmu depozīta atrašanu pie Omiķu mājām (Skrundas novads), restaurāciju, datēšanu un ekspresizstādi Kuldīgas novada muzejā 2017. gadā. In: KNM Za 3433. Kuldīga 2018.

Avoti VM krājumā

1. Arheoloģisko senlietu kolekcija: Dzikļu senkapi, Krītkalna viduslaiku kapsēta, Pasilciema senkapi, savrupatradumi Pasiestē, Ventavā un Zlēkās.
2. ČUKOVŠ, MIHAILS. ŠTRUMFA, INGRĪDA. VIJUPS, ARMANDS. Akts No. par lāčgalvas saktas nodošanu Ventspils muzejam. Ventspils 2009.
3. ČUKOVŠ, MIHAILS. ŠTRUMFA, INGRĪDA. VIJUPS, ARMANDS. Akts No. par piecpadsmi priekšmetu ar muzejisku vērtību nodošanu Ventspils muzejam. Ventspils 2011.
4. ČUKOVŠ, MIHAILS. ŠTRUMFA, INGRĪDA. VIJUPS, ARMANDS. Akts No. par stopsaktas pārdošanu Ventspils muzejam. Ventspils 2011.
5. DRABKOVŠ, SERGEJS. ŠTRUMFA, INGRĪDA. VIJUPS, ARMANDS. Akts No. par 18 bronzas senlietu nodošanu Ventspils muzejam. Ventspils 2011.
6. DRABKOVŠ, SERGEJS. ŠTRUMFA, INGRĪDA. VIJUPS, ARMANDS. Akts No. par piecu kuršu un skandināvu senlietu pārdošanu Ventspils muzejam. Ventspils 2011.

7. ŠTRUMFA, INGRĪDA. UPMALIS, ĢIRTS. VIJUPS, ARMANDS. Akts No. par bronzas 14 skaldņu atsvariņa nodošanu Ventspils muzejam. Ventspils 2011.

Avoti NKMP PDC arhīvā

1. KALĒJS, ULDIS. Pārskats par 2011. gada arheoloģiskās izpētes darbu rezultātiem Veckuldīgas pilskalnā ar senpilsētu. Rīga 2012.
2. LŪSĒNS, MĀRTIŅŠ. Pārskats par izrakumiem Lapsu senkapos 2016. gadā. Rīga 2017.
3. NKMP PDC, Kuldīgas raj., Gudenieku pag., Lancenieku senkapu pieminekļa lieta, Inv. nr. 14389.
4. NKMP PDC, Kuldīgas raj., Kuldīga, Kuldīgas senpilsētas pieminekļa lieta, Inv. nr. 7392.
5. NKMP PDC, Kuldīgas raj., Kuldīga, Veckuldīgas pilskalna ar senpilsētu pieminekļa lieta, Inv. nr. 7394.
6. NKMP PDC, Kuldīgas raj., Padures pag., Lapsu senkapu pieminekļa lieta, Inv. nr. P 30321 I.
7. NKMP PDC, Kuldīgas raj., Padures pag., Padures Vecās skolas senkapu pieminekļa lieta, Inv. nr. 121861-18 I.
8. NKMP PDC, Kuldīgas raj., Padures pag. vispārējā materiālā lieta, Inv. nr. 6798 I.
9. NKMP PDC, Kuldīgas raj., Rumbas pag. vispārējā materiālā lieta, Inv. nr. p31420.
10. NKMP PDC, Kuldīgas raj., Skrundas pag., Raņķu pilskalna pieminekļa lieta, Inv. nr. 8792.
11. NKMP PDC, Kuldīgas raj., Skrunda, Skrundas viduslaiku pils pieminekļa lieta, Inv. nr. 8793.
12. NKMP PDC, Kuldīgas raj., Snēpeles pag., Mazsāliju pilskalna ar apmetni pieminekļa lieta, Inv. nr. 7891.
13. NKMP PDC, Kuldīgas raj., Snēpeles pag., Mazsāliju senkapu pieminekļa lieta, Inv. nr. 122784-4 I.
14. NKMP PDC, Kuldīgas raj., Turlavas pag., Kundu senkapu pieminekļa lieta, Inv. nr. p31419.
15. NKMP PDC, Kuldīgas raj., Turlavas pag., Turlavas (Kundu) pilskalna pieminekļa lieta. Inv. nr. 7826.

16. NKMP PDC, Ventspils raj., Piltenes pag., Lagzdīnes pilskalna pieminekļa lieta, Inv. nr. 9146.
17. NKMP PDC, Ventspils raj., Piltenes pag. vispārējā materiālā lieta. Inv. nr. 157401.
18. NKMP PDC, Ventspils raj., Tārgales pag. vispārējā materiālā lieta, Inv. nr. p31939I1-3.
19. NKMP PDC, Ventspils raj., Vārves pag., Dumbrinieku senkapu pieminekļa lieta, Inv. nr. 9160.
20. NKMP PDC, Ventspils raj., Vārves pag., Pasielstes senkapu pieminekļa lieta, Inv. nr. 9159.
21. NKMP PDC, Ventspils raj., Zlēku pag., Dzikļu senkapu pieminekļa lieta, Inv. nr. 9176.
22. NKMP PDC, Ventspils raj., Zlēku pag., Pasilciema senkapu pieminekļa lieta, Inv. nr., 9177.
23. NKMP PDC, Ventspils raj., Zlēku pag. vispārējā materiālā lieta, Inv. nr. 24557.
24. VASKS, ANDREJS. Pārskats par izrakumiem Ābelnieku senkapos 2005. gadā. Rīga 2006.
25. ZIRNE, SANDRA. Pārskats par arheoloģiskajiem pārbaudes izrakumiem jaunatklātajā objektā Kundu senkapi. 2016. gada 19.-20. oktobrī. Rīga 2019.

Viduslaiku rakstītie vēstures avoti (publicēti)

1. ADAM OF BREMEN. History of the Archbishops of Hamburg-Bremen, In: TSCHAN, FRANCIS J. (eds.). History of the Archbishops of Hamburg-Bremen. New York 1959.
2. ĀBERS, Z. Rīgas 13.gs. tirdzniecības līgumi. In: Senatne un māksla, 01.08.1936., 25.-36.lpp. Pieejams arī: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pp|issue:14746|article:DIVL13|page:27> (skatīts: 14.05.2022.).
3. BISENIEKS, VALDIS (tulk.). KĻAVIŅŠ, KASPARS. MUGURĒVIČS, ĒVALDS (kom.). Atskaņu hronika. Rīga 1998, 189.lpp.
4. Egila Skallagrimssona sāga. In: KURSIS, ARNOLDS (sast.). Ziemeļnieku sāgas par seno Latviju un latviešiem. Stokholma 1998, 38.-40.lpp.
5. GRAMMATICUS, SAXO. Gesta Danorum. In: FRIIS-JENSEN, KARSTEN (eds.). FUSHER, PETER (trans.). Gesta Danorum. The History of the Danes. Volume I. Oxford 2015.

6. HILDEBRAND, HERMANN (Hg.). Liv-, Est- und Curländisches Urkundebuch, Band 9., 1436-1443. Riga 1889, S. 612.-613.
7. INDRIĶIS NO LIVONIJAS. Indriķa hronika. In: FELDHŪNS, ĀBRAMS (tulk.). MUGURĒVIČS, ĒVALDS (kom.). Indriķa hronika. Rīga 2001
8. Knuta sāga. In: KURSIS, ARNOLDS (sast.). Ziemeļnieku sāgas par seno Latviju un latviešiem. Stokholma 1998, 43.-48.lpp.
9. LEVĀNS, ANDRIS (tulk.). 1263. gada dokuments par ostu un zemju sadali Kurzemē starp Livonijas ordeni un Kurzemes bīskapiju. In: VIJUPS, ARMANDS (sast.). Ventspils muzeja raksti, 8. sēj. Ventspils 2016, 186.-189.lpp.
10. LEVĀNS, ANDRIS (tulk., kom.). Ventspils pilsētas rates 1368.-1369. gadā izsniegtās muitas kvīts, ar kurām rātskungi apliecina, ka nodeva par izvedamajām precēm samaksāta. In: VIJUPS, ARMANDS (sast.). Ventspils muzeja raksti, 8. sēj. Ventspils 2016, 190.-199.lpp.
11. Modenas Viļums atļauj Vācu ordenim celt Jelgavas un Kuldīgas pilis. In: ŠVĀBE, ARVEDS (sast.). Senās Latvijas vēstures avoti. 2. burtnīca (1238.-1256. g.). Rīga 1940, 237.-238.lpp.
12. Norvēģijas vēsture. In: KURSIS, ARNOLDS (sast.). Ziemeļnieku sāgas par seno Latviju un latviešiem. Stokholma 1998, 42.lpp.
13. Olava svētā sāga. In: KURSIS, ARNOLDS (sast.). Ziemeļnieku sāgas par seno Latviju un latviešiem. Stokholma 1998, 28.lpp.
14. Šonhemas rúnakmens. In: KURSIS, ARNOLDS (sast.). Ziemeļnieku sāgas par seno Latviju un latviešiem. Stokholma 1998, 41.lpp.
15. Zemes dalīšanas līgums starp pāvesta vicelegātu Alnas Balduinu un kuršu vadoni Lamekinu, Rīgā 1230.g. 28. decembrī. In: ŠVĀBE, ARVEDS (sast.). Senās Latvijas vēstures avoti, 1. burtn. (līdz 1237. gadam). Rīga 1937, 141.-142.lpp.

Arheoloģisko pētījumu rezultātu pirmpublicācijas un senlietu katalogi

1. AUZIŅA, DITA. BEBRE, VIKTORIJA. BRŪZIS, RŪDOLFS. DONIŅA, INGA. Bijušās Kurzemes hercogistes dzelzs ieguves un apstrādes vietu arheoloģiskā apzināšana 2016. gadā. In: URTĀNS, JURIS. VIRSE, INGRĪDA LĪGA (sast.). Arheologu pētījumi Latvijā 2016. un 2017. gadā. Rīga 2018, Rīga 2018, 236.-240.lpp.
2. HÄCKER, W. F. (Hg.). Katalog der Ausstellung zum Z. archäologischen Kongress in Riga 1896. Riga 1896.

3. LŪSĒNS, MĀRTIŅŠ. Arheoloģiskie pētījumi Kalna ielā Kuldīgā. In: URTĀNS, JURIS. VIRSE, INGRĪDA LĪGA (sast.). Arheologu pētījumi Latvijā 2008.-2009. gadā. Rīga 2010, 147.-152.lpp.
4. LŪSĒNS, MĀRTIŅŠ. Arheoloģiskie pētījumi Kundu senkapos 2017. gadā. In: URTĀNS, JURIS. VIRSE, INGRĪDA LĪGA (sast.). Arheologu pētījumi Latvijā 2016.-2017. gadā. Rīga 2018, 68.-72.lpp.
5. LŪSĒNS. MĀRTIŅŠ. Jauns skandināvu kapulauks Kurzemē. In: URTĀNS, JURIS. VIRSE, INGRĪDA LĪGA (sast.). Arheologu pētījumi Latvijā 2014. un 2015. gadā. Rīga 2016, 58.-62.lpp.
6. MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Kurzemē 1967. g. In: APALA, ZIGRĪDA (sast.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1967. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1968, 68.-72.lpp.
7. MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Kompleksie pētījumi arheoloģiskajā mikrorajonā Daugavas lejtece (1966.-1975. g.). In: APALA, ZIGRĪDA (sast.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1975. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1976, 69.-75.lpp.
8. MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Kurzemes ekspedīcijas darbs 1970. gadā (izrakumi Zlēku "Priedniekos" un Saldus pilī). In: APALA, ZIGRĪDA (sast.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1970. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1971, 49.-50.lpp.
9. MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Kurzemes ekspedīcijas darbs 1972. gadā. In: APALA, ZIGRĪDA (sast.). Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1972. gada pētījumu rezultātiem. Rīga 1973, 50.-52.lpp.
10. THUNMARK-NYLÉN, LENA. Die Wikingerzeit Gotlands II. Typentafeln. Stockholm 1998.

Kartes

1. ArcGIS Online. Pieejams: <https://www.arcgis.com/apps/mapviewer/index.html> (skatīts: 15.05.2022.).
2. Goldingen: Gouvernement Kurland: Reihe VIII, Blatt 2; M 1:50 000. Kartes LNB. Pieejams: <http://kartes.lnb.lv/?r=site/index&id=180&l=lv> (skatīts: 15.05.2022.).
3. Latvijas vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs. Zemes dzīļu informācijas sistēma. Derīgo izrakteņu atradņu karte M 1:50 000. Pieejams:

- <https://videscentrs.lv/gmc.lv/iebuvecs/zemes-dzilu-informācijas-sistema> (skatīts: 11.05.2022.).
4. LĢIA digitālais reljefa modelis M 1:600 000. Pieejams: <https://kartes.lgia.gov.lv/karte/?x=336388.92&y=375446.01&zoom=5&basemap=topokarte> (skatīts: 17.05.2022.).
 5. LĢIA topogrāfiskā karte M 1:25 000. Pieejams: <https://kartes.lgia.gov.lv/karte/?x=336388.92&y=375446.01&zoom=5&basemap=topokarte> (skatīts: 15.05.2022.).
 6. LĢIA topogrāfiskā karte M 1:100 000; Vietvārdu datubāze. Pieejams: <https://kartes.lgia.gov.lv/karte/?x=336388.92&y=375446.01&zoom=5&basemap=topokarte> (skatīts: 15.05.2022.).
 7. NKMP Kultūras pieminekļu karte. Pieejams: <https://karte.mantojums.lv/#map=8.0/56.950000/24.104000> (skatīts: 15.05.2022.).
 8. Pilskalnu karte. Latvijas pilskalni. Pieejams: <https://www.latvijas-pilskalni.lv/pilskalnu-karte/> (skatīts: 15.05.2022.).

Literatūra

1. ASARIS, JĀNIS. Kapenieku senkapi. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/131740-Kapenieku-senkapi> (skatīts: 22.05.2022.).
2. ASARIS, JĀNIS. Kurši senatnē. Rīga 2008.
3. ASARIS, JĀNIS. Lagzdīnes pilskalns. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/109698-Lagzd%C4%ABnes-pilskalns> (skatīts: 16.05.2022.).
4. ASARIS, JĀNIS. LŪSĒNS, MĀRTIŅŠ. Kuldīga zem Kuldīgas. In: KRASTIŅŠ, J. (red.). Kuldīga: arhitektūra un pilsētībūvniecība. Kuldīga 2013, 133.-172.lpp.
5. ASARIS, JĀNIS. Padures pilskalns. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/101154-Padures-pilskalns> (skatīts: 22.05.2022.).
6. ASARIS, JĀNIS. Par kuršu izplatību Ziemeļkurzemē 11.-13.gs. In: CAUNE, ANDRIS. VASKS, ANDREJS. OSE, IEVA (red.). Arheoloģija un etnogrāfija, 18. sēj. Rīga 1996, 38.-42.lpp.
7. ASARIS, JĀNIS. Raņķu pilskalns. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/135401-Ra%C5%86%C4%B7u-pilskalns> (skatīts: 15.05.2022.).
8. ASARIS, JĀNIS. Turlavas pilskalns. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/96321-Turlavas-pilskalns> (skatīts: 16.05.2022.).
9. ASARIS, JĀNIS. URTĀNS, JURIS. Latvijas rietumu daļas jaunatklātie pilskalni. Rīga 1998.

10. ASARIS, JĀNIS. Veckuldīgas pilskalns. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/103492-Veckuld%C4%ABgas-pilskalns> (skatīts: 17.05.2022.).
11. ATGĀZIS, MĀRIS. Tuvcīņas ieroči Latvijā 10.-13. gadsimtā. Rīga 2019.
12. BERGA, TATJANA. Austrumu monētu atdarinājumi Latvijā. In: OSE, IEVA (sast.). Arheoloģija un etnogrāfija, 22. sēj. Rīga 2005, 127.-134.lpp.
13. BERGA, TATJANA. Piltenes depoziāts. Naudas apgrozība Kurzemē 13. gadsimtā. Rīga 2014.
14. BERGA, TATJANA. Tirdzniecības inventārs Austrumlatvijā 10.-12. gadsimtā: hronoloģijas jautājumi. In: VASKS, ANDREJS. VILCĀNE, ANTONIJA (sast.). Arheoloģija un etnogrāfija, 27. sēj. Rīga 2014, 40.-55.lpp.
15. BERGA, TATJANA. VIJUPS, ARMANDS. Vārves Pasiiekstes 11. gadsimta monētu depoziāts. In: VIJUPS, ARMANDS. (red.). Ventpils muzeja raksti, 7. sēj. Ventpils 2012, 29.-36.lpp.
16. Biedri. Latvijas arheologu biedrība. Pieejams: <https://www.arheologubiedriba.lv/biedri> (skatīts: 22.05.2022.).
17. BIEDRIŅŠ, ANDRIS. JĀKOBSONE, JANA. Satiksmes ceļi un transports Kuldīgā. In: KRASTIŅŠ, JĀNIS (red.). Kuldīga: arhitektūra un pilsētībūvniecība. Kuldīga 2013, 189.-232.lpp.
18. BIELENSTEIN, AUGUST. Die Grenzen des Lettischen Volksstammes und der Lettischen Sprache in der Gegenwart in dem 13. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Ethnologischen Geographie und Geschichte Russlands. St. Petersburg 1892.
19. BIERMANN, FELIX. Sklaverei und Menschenhandel im frühen Mittelalter. In: KEMPA, MARTIN (Hg.). Archäologie in Deutschland, 1. Nr. 2022, Februar-März. S.I. 2022, S. 8.-13.
20. BIĻĶINS, VILIS. Kurša un kuršu cīņas. Lucerna 1967.
21. BORMANE, ANITA. Kaupo – nodevējs? Bandinieks laikmeta spēlē? Pieejams: <https://www.la.lv/kaupo-nodevejs-bandinieks-laikmeta-spele-3> (skatīts: 19.05.2022.).
22. BRASTIŅŠ, ERNESTS. Latvijas pilskalni: 1, Kuršu zeme. Rīga 1923.
23. CAUNE, ANDRIS. OSE, IEVA. Latvijas 12. gadsimta beigu – 17. gadsimta vācu piļu leksikons. Rīga 2004.
24. CAUNE, ANDRIS. Pētījumi Rīgas arheoloģijā. Rīga 2007.
25. CEPLĪTE, R. Atsvariņi Latvijas 10.-13.gs. kapu inventārā. In: Mugurēvičs, Ēvalds (red.). Arheoloģija un etnogrāfija, 11. sēj. Apcerējumi par Latvijas materiālās un garīgās kultūras pieminekļu tipoloģiju un hronoloģiju. Rīga 1974, 198.-211.lpp.

26. DAUGNORA, LINS. KALNIŅA, LAIMDOTA. VASKS, ANDREJS. Beltes pilskalns. In: VILCĀNE, ANTONIJA (sast.). Arheoloģija un etnogrāfija, 25. sēj. Veltījums akmens laikmeta pētniecei arheoloģei Dr. hist. Ilgai Zagorskai 70. dzīves gadskārtā. Rīga 2011, 79.-99.lpp.
27. JĒRUMS, NORMUNDS. Tērvetes pilskalns. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 206.-207.lpp.
28. GRAUDONIS, JĀNIS. Lielupes krastos pirms gadu simtiem. Arheoloģiskie pētījumi Jaunsvirlaukas pagastā. Rīga 2003.
29. ILVES, KRISTIN. Discovering Harbours? Reflection on the State and Development of Landing Site Studies in the Baltic Sea Region. In: Journal of Maritime Archaeology, vol. 4, iss. 2. S.l. 2009, pp. 149.-163.
30. JAKOVĻEVA, MĀRĪTE. Kurzemes hercogistes pārvalde, teritorija, robežas un metālieguves manufaktūras (1561-1795). Rīga 1999.
31. JUŠĶĒVICS, JĀNIS. Ventspils vēsturiskā kronika. In: Aizsargs, 01.12.1933., 557.-559.lpp. Pieejams arī: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pp|issue:328982|article:DIVL192|page:23|query:Viduslaikos%20> (skatīts: 14.05.2022.).
32. JUŠĶĒVICS, JĀNIS. Kuldīgas vēsturiskā kronika. In: Aizsargs, 01.05.1933., 246.-249.lpp. Pieejams arī: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pp|issue:328993|page:40> (skatīts: 14.05.2022.).
33. KRUSE, FRIEDRICH. Necrolivonica. Dorpat 1842.
34. Kuldīga, [193-?]. Zudusī Latvija. Pieejams: <https://www.zudusilatvija.lv/objects/object/3088/> (skatīts: 14.05.2022.).
35. KURSIS, ARNOLDS (sast.). Ziemeļnieku sāgas par seno Latviju un latviešiem. Stokholma 1998.
36. Lipaiķu pilskalns. Pieejams: <https://www.latvijas-pilskalni.lv/lipaiku-pilskalns/> (skatīts: 16.05.2022.).
37. Lībiešu vārdnīca. LU Lībiešu institūts. Pieejams: <http://www.livones.net/lingua/lv/vardnica/> (skatīts: 14.05.2022.).
38. MÄGI, MARIKA. Bound for the Eastern Baltic: Trade and Centers AD 800-1200. In: BARRETT, JAMES H. GIBBON, SARAH JANE (eds.). Maritime Societies of the Viking and Medieval World. London 2015, pp. 41.-61.
39. MÄGI, MARIKA. In Austrvegr. The Role of the Eastern baltic in Viking Age Communication across the Baltic Sea. Leiden 2018.

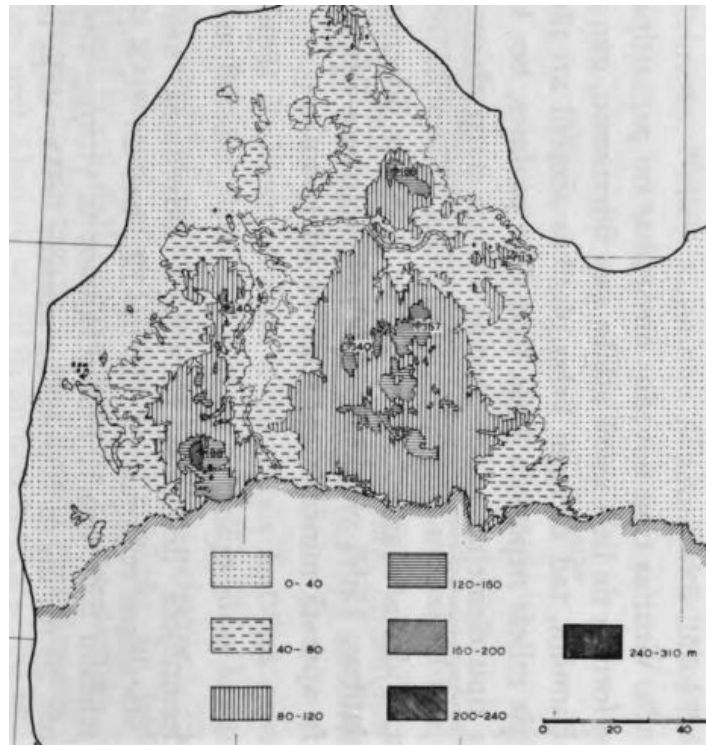
40. MÄGI, MARIKA. Political Centres or Nodal Points in Trade Networks? Estonian Hillforts Before and After the Thirteenth-century Conquest. In: MÄND, ANU. TAMM, MAREK (eds.). Making Livonia. Actors and Networks in the Medieval and Early Modern Baltic Sea Region. Oxon 2020, pp. 48.-69.
41. MEINERTS, JĀNIS. Āraišu un Bricu ezeru mikroreģionu telpiskā struktūra no 5. līdz 13. gadsimtam. Maģistra darbs. Rīga 2021.
42. MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces apgabala dzelzs laikmeta un viduslaiku pieminekļos. Izrakumi Zlēkās. In: MUGURĒVIČS, ĒVALDS (sast.). Arheoloģija un etnogrāfija, 10. sēj. Pētījumi par Kurzemi un Zemgali. Rīga 2000, 74.-87.lpp.
43. MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Kuršu arheoloģijas pētniecības historiogrāfija. In: VIJUPS, ARMANDS (sast.). Ventpils muzeja raksti, 2. sēj. Ventpils 2002, 62.-69.lpp.
44. MUIŽNIEKS, VITOLDS. Etniskā situācija Ziemeļkurzemē un iedzīvotāju identitāte. In: MUIŽNIEKS, VITOLDS. ŽEIERE, IRITA (sast.). Dundagas Laukmuižas 13.-14. gadsimta senkapi. Izrakumu materiālu publikācija. Rīga 2021, 161.-173.lpp.
45. MUIŽNIEKS, VITOLDS. ŽEIERE, IRITA (sast.). Dundagas Laukmuižas 13.-14. gadsimta senkapi. Izrakumu materiālu publikācija. Rīga 2021.
46. NERMAN, BIRGER. Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit. Stockholm 1929.
47. OSE, IEVA. Piltenes pils. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 245.-246.lpp.
48. OSE, IEVA. Ģeogrāfiskā vide kā nozīmīgs faktors viduslaiku piļu celtniecībā Latvijā. In: CAUNE, ANDRIS. Latvijas vēstures institūta žurnāls, 60. izd. Rīga 2006, 28.-43.lpp.
49. OSE, IEVA. Ventpils pils. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 258.lpp.
50. OSE, IEVA. Kuldīgas pils. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 239.lpp.
51. ODEBÄCK, KERSTIN. Ideal und Waffen. Eine Frage der Identität. In: TOLPAK, MATTHIAS S. (Hg.). Die Wikinger. Seeräuber und Krieger im Licht der Archäologie. Darmstadt 2021, S. 9.-12.
52. PĀVULĀNS, VILNIS. Satiksmes ceļi Latvijā 13.-18.gs. Rīga 1971.
53. PEDERSEN, UNN. Weights and Balances. In: SKRE, DAGFINN (eds.). Means of Exchange, Kaupang Excavation Project Publication Series, vol. 2. Aarhus 2008, pp. 119.-195.

54. PLANKĀJS, EDUARDS. Vēlā dzelzs laikmeta un viduslaiku sākuma posma skeletkapi Ziemeļkurzemē (9.-14.gs.). Bakalaura darbs. Rīga 2015.
55. PUIKEVICS, UGA. Aiviekstes un Ventas hidroloģisko parametru izmaiņas. Bakalaura darbs. Rīga 2020.
56. RADIŅŠ, ARNIS. Daugmales pilskalns. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 162.-164.lpp.
57. RUTKIS, JĀNIS. Latvijas ģeogrāfija. Stokholma 1960.
58. SAKNE, LIENA. Kurzemes iedzīvotāju un skandināvu kontakti vēlajā dzelzs laikmetā. Maģistra darbs. Rīga 2017.
59. SIMEK, RUDOLF. Schiffe und Wehranlagen. Strategie zur See und an land. In: TOLPAK, MATTHIAS S. (Hg.). Die Wikinger. Seeräuber und Krieger im Licht der Archäologie. Darmstadt 2021, S. 90.-94.
60. SPIRĢIS, ROBERTS. Daugavas lībiešu 10.-13. gadsimta krūšu važiņrotas ar bruņurupuču saktām (tipoloģiskā analīze). Promocijas darbs. Rīga 2006.
61. ŠMAUKSTELIS, KASPARS. Padomju laika meliorācijas nozīme Latvijas ainavas veidošanā: Vārkavas novada Pilišķu piemērs. Bakalaura darbs. Rīga 2012.
62. ŠTRUMFA, INGRĪDA. Ventspils grāmata. Ventspils 2017.
63. TIKKANEN, AMY. Gotland. Pieejams: <https://www.britannica.com/place/Gotland> (skatīts: 20.05.2022.).
64. TOMSONS, ARTŪRS. Divasmeņu zobeni Latvijas arheoloģiskajā materiālā 9.-13.gs. Promocijas darbs. Rīga 2012.
65. TOMSONS, ARTŪRS. Pasilciema senkapi. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 343.lpp.
66. TOMSONS, ARTŪRS. Zobeni Latvijas teritorijā no 7. līdz 16. gadsimtam. Rīga 2019.
67. TOMSONS, ARTŪRS. Zobeni. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 436.-439.lpp.
68. URTĀNS, JURIS. Ostas. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 415.-417.lpp.
69. VASKA, BAIBA. Rotas un ornamenti Latvijā no bronzas laikmeta līdz 13. gadsimtam, Rīga 2019.
70. VASKS, ANDREJS. Ābelnieku senkapi. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 279.lpp.

71. VASKS, ANDREJS. Krievu kalna pilskalns. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 175.lpp.
72. VASKS, ANDREJS. Kurši Padurē? In: MUIŽNIEKS, VITOLDS (sast.). Pētījumi kuršu senatnē: rakstu krājums. Rīga 2008, 153.-165.lpp.
73. VASKS, ANDREJS. Kurši. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 572.-573.lpp.
74. VASKS, ANDREJS. Pabērzkalns. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 189.-190.lpp.
75. VASKS, ANDREJS. Vendi. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 581.-582.lpp.
76. VASKS, ANDREJS. Vendu jautājums Latvijas aizvēsturē. In: VASKS, ANDREJS. VILCĀNE, ANTONIJA (red.). Arheoloģija un etnogrāfija 26. sēj. Rīga 2012, 105.-112.lpp.
77. VIJUPS, ARMANDS. Gaisiņu kapsēta. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 369.-370.lpp.
78. VIJUPS, ARMANDS. Ventpils vecpilsēta. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 218.-219.lpp.
79. VITOLDS MUIŽNIEKS. IRITA ŽEIERE (sast.). Dundagas Laukmuižas 13.-14. gadsimta senkapi. Izrakumu materiālu publikācija. Rīga 2021.
80. WALLACE, BRIGITTA. Adam of Bremen. Pieejams: <https://www.britannica.com/biography/Adam-of-Bremen> (13.05.2022.).
81. ZAGORSKA, ILGA. Paleolīts. In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 38.-40.lpp.
82. ZARIŅA, ANNA. Viena diena Rīgas apkārtnē. Rīga 1988.
83. ZELČS, VITĀLIJS. Latvijas reljefs. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/26548-Latvijas-reljefs> (skatīts: 11.05.2020.).
84. ZEMĪTIS, GUNTIS. Arheoloģija Krievijas impērijas periodā (līdz 1918). In: VASKS, ANDREJS. ZARIŅA, GUNITA (sast.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga 2021, 95.-97.lpp.
85. ZARIŅA, ANNA. Salaspils Laukskolas kapulauks. 10.-13. gadsimts. Rīga 2006.

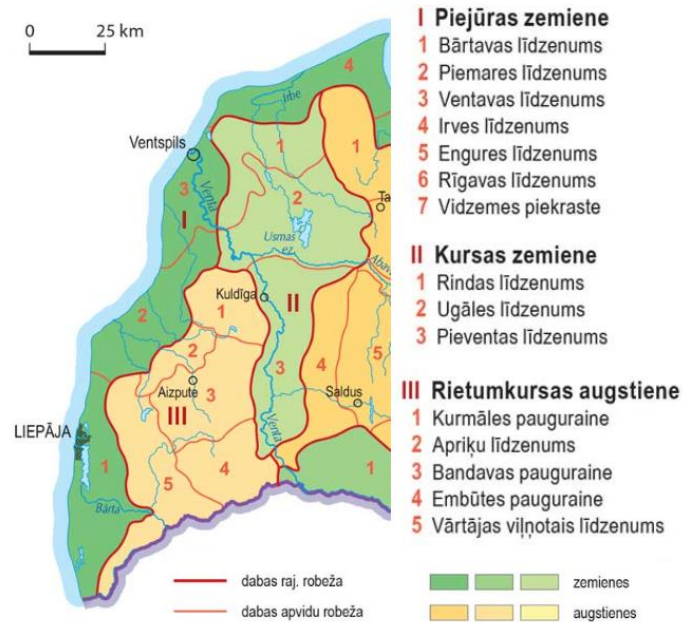
PIELIKUMI

1. pielikums

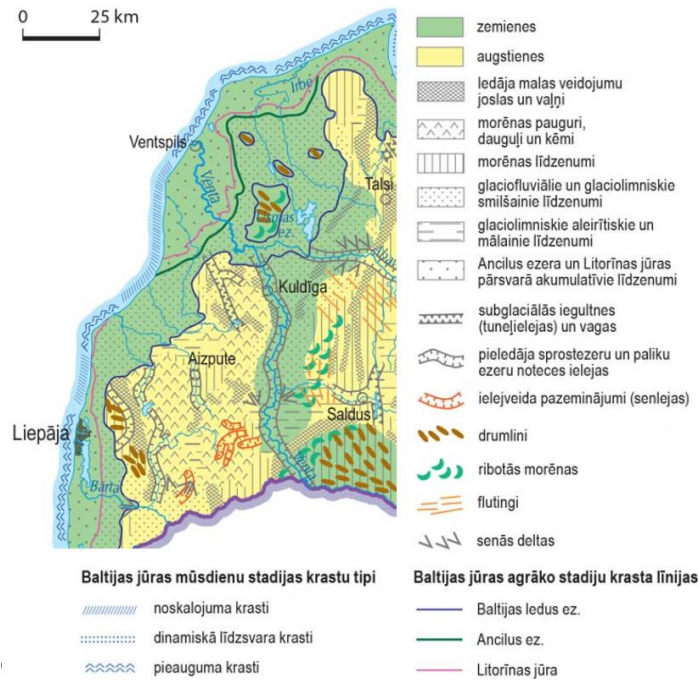
1.1.att. Kurzemes reljefs ar augstumu pakāpēm (pēc RUTKIS, J. Latvijas ģeogrāfija, 52.lpp.)

2. pielikums

1.2.att. Dabas rajoni un apvidi (pēc ZELČS, VITĀLIJS. Latvijas reljefs. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirkli/26548-Latvijas-reljefs> (skatīts: 11.05.2020.))

3. pielikums

1.3.att. Ģeomorfoloģiskā karte (pēc ZELČS, VITĀLIJS. Latvijas reljefs. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/26548-Latvijas-reljefs> (skatīts: 11.05.2020.))

4. pielikums

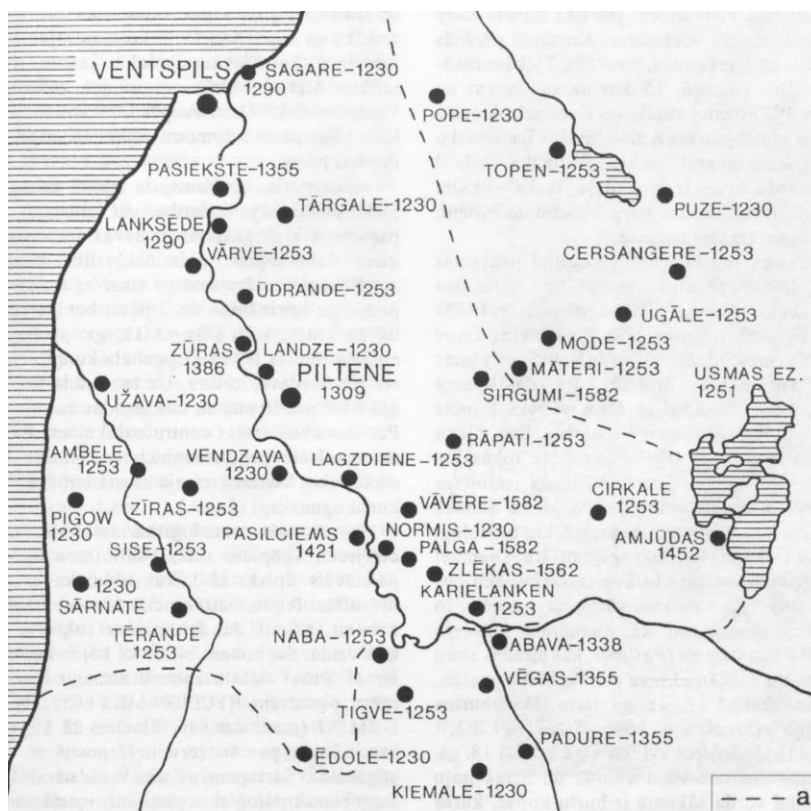
3.1.att. Šonhemas rúnakmens (pēc The Varangian Route. Pieejams: <https://varangians01.omeka.net/items/show/161> (skatīts: 12.05.2022.))

5. pielikums

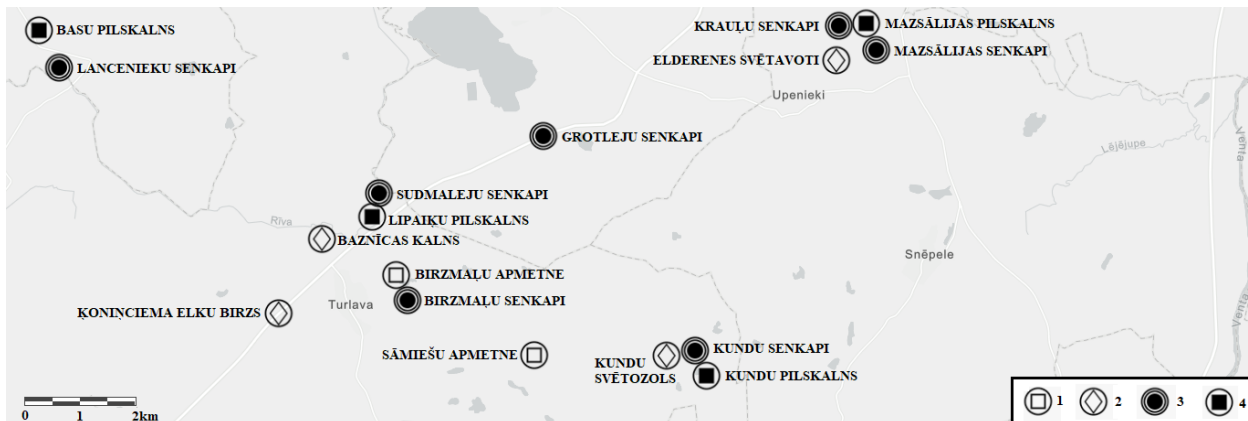
3.2. att. Austrumbaltijas tirdzniecības ceļi vikingu laikmetā un 12.gs. (pēc MĀGI, M. *Bound for the Eastern Baltic: Trade and Centers AD 800-1200*, 43.lpp)

6. pielikums

3.3.att. Ventas lejteces apgabala apdzīvotās vietas, kas minēts 13.-16.gs. rakstītajos avotos (a – Ventavas zemes 13.gs. aptuvenās robežas) (pēc MUGURĒVIČS, Ē. *Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces apgabala dzelzs laikmeta un viduslaiku pieminekļos. Izrakumi Zlākās*, 81.lpp.).

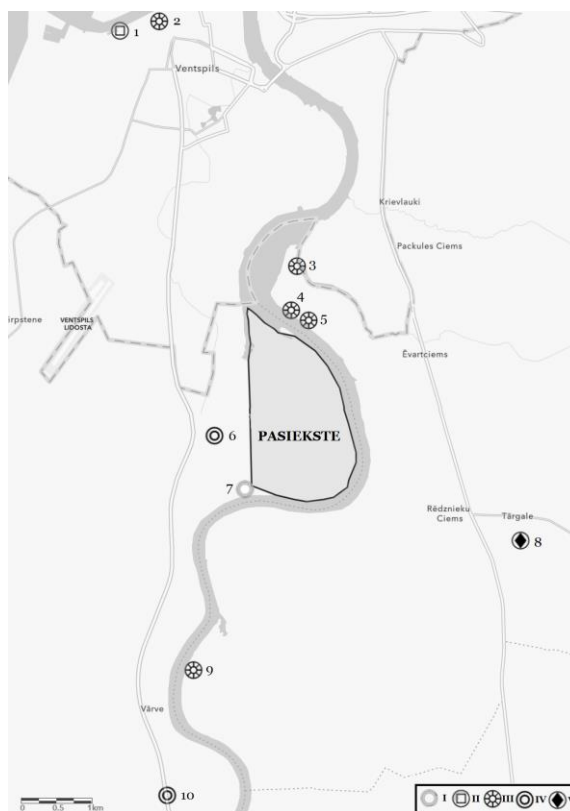
7. pielikums

4.1.att. Senvietas Kundu pilskalna tuvākajā apkārtnē (autora veidota karte):

1 – apmetne; 2 – kulta vieta; 3 – senkapi; 4 – pilskalns.

8. pielikums

4.2.att. Pasiiekstes un tās apkārtnes arheoloģisko senvietu un savrupatradumu vietu karte (autora veidota karte): I – viduslaiku kapsēta; II – viduslaiku pils; III – savrupatradums; IV – uzkalniņu senkapi;

V – baznīca.

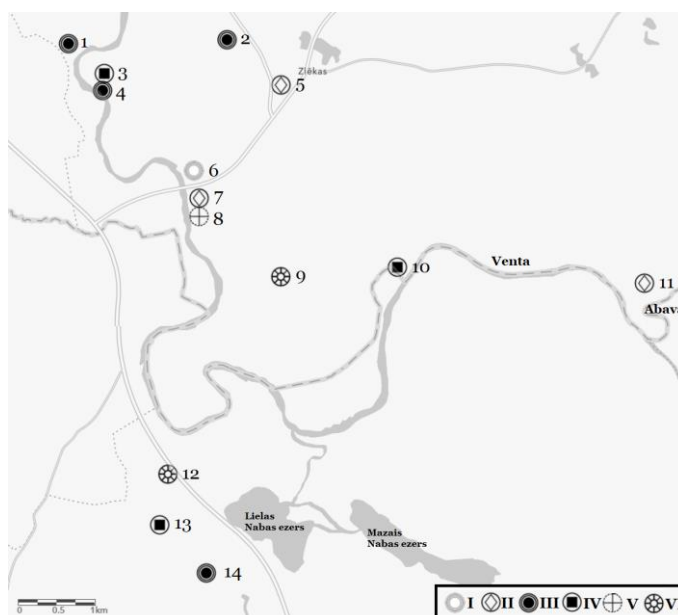
1 – Ventspils viduslaiku pils; 2 – lāčgalvas saktas savrupatradums Ventspils Jaunrades namā; 3 – kārbīņsaktas savrupatradums; 4 – saktas gala un atsvariņa savrupatradumi; 5 – miniatūrs atsvariņš; 6 – Pasiiekstes (Vārves Strīķu) senkapi; 7 – Bēķu viduslaiku kapsēta; 8 – Tārgales baznīca; 9 – sudraba un bronzas aproču ar vāļu gaļiem frg. savrupatradumi; 10 – Dumbrinieku senkapi.

9. pielikums

4.3.att. Vēlā dzelzs laikmeta un viduslaiku sākuma posma kuršu ugunskaņu izplatība Latvijā (karte: MUIŽNIEKS, V., pēc: ASARIS, J. Kurši senatnē, 58.lpp.)

10. pielikums

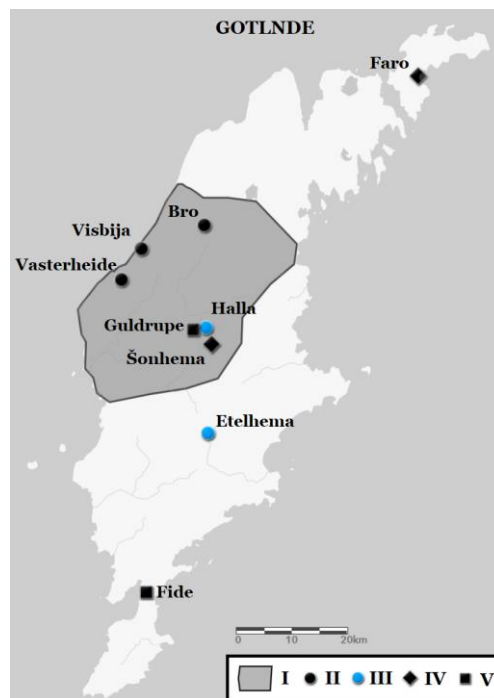
4.4.att. Zlīķu un tuvākās apkārtnes senvietu un savrupatradumu vietu karte (autora veidota karte):

I – viduslaiku kapsēta; II – kulta vieta; III – senkapi; IV – pilskalns; V – jauno laiku nocietinājums; VI – savrupatradumu vieta.

1 – Pasilciema senkapi; 2 – Ēčkalnu senkapi; 3 – Pabērzkalns; 4 – Paberzkalna/Priednieku senkapi; 5 – Zlīķu Karātavkalns; 6 – Gaisiņu kapsēta; 7 – Raganu upe; 8 – Valleskalns; 9 – Savrupatradumi (- pakavsakta ar kareklīti, monētas, bronzas piekariņš ar žetonu); 10 – Paventu pilskalns; 11 – Abavmuižas Krustakmens; 12 – Savrupatradums (dzelzs uzmavas šķēps); 13 – Tigves pilskalns; 14 – Tigves senkapi

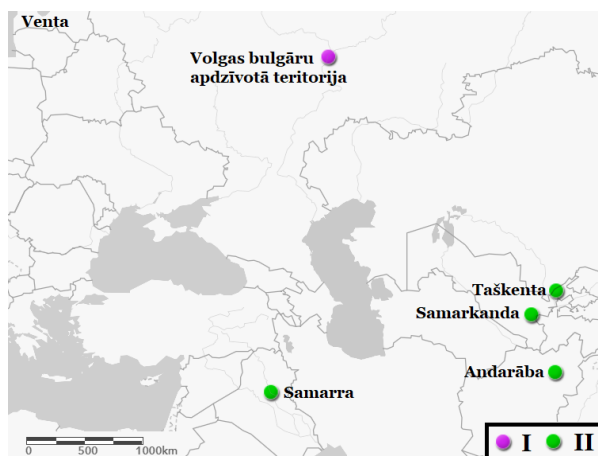

4.5.att. Kuldīgas un Padures senvietu un savrupatradumu karte (autora veidota karte): I – pilskalns; II – apmetne; III – viduslaiku pils; IV – baznīca; V – senkapi; VI savrupatradums.
 1 – degušas kuršu lentveida aproces atradums; 2 – skandināvu izcelsmes jostas sprādzes atradums; 3 – Kuldīgas viduslaiku pils; 4 – Kuldīgas vīks; 5 – A/S “Vulkāns” senkapi; 6 – T tipa zobena atradums.

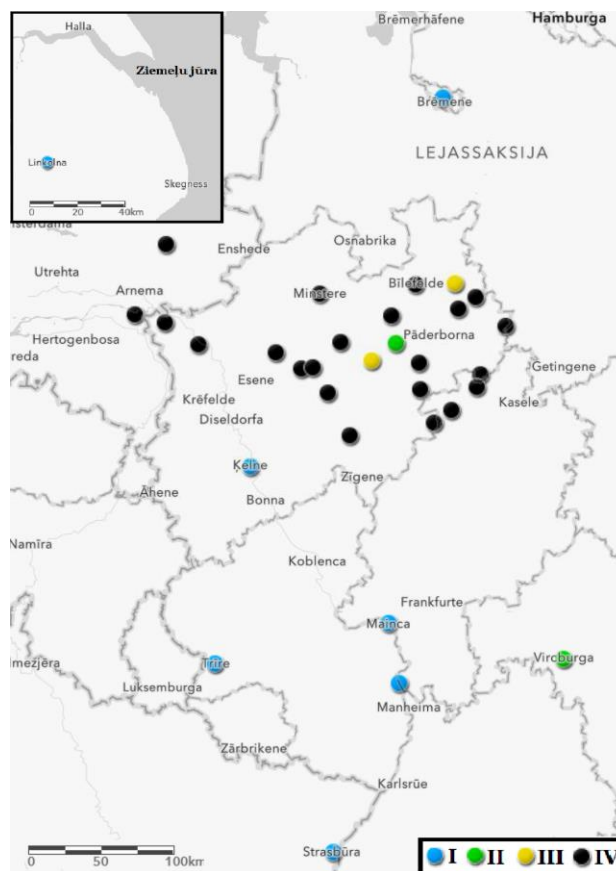
4.6.att. Ventas ūdensceļā atrasto saktu analogiju izcelsmes vietas Gotlandē, ar salīdzinošiem piemēriem no Daugavas ūdensceļa (autora veidota karte):

I – aptuvenais kopējais rotu izcelsmes reģions (Gotlandes R un centrālā daļa); II – lāčgalvas saktu analogijas no Ventas ūdensceļa; III - lāčgalvas saktu analogijas no Daugavas ūdensceļa; IV – kārbņusaktu analogijas no Ventas ūdensceļa; V – bruņurupuču saktu analogijas no Ventas ūdensceļa.

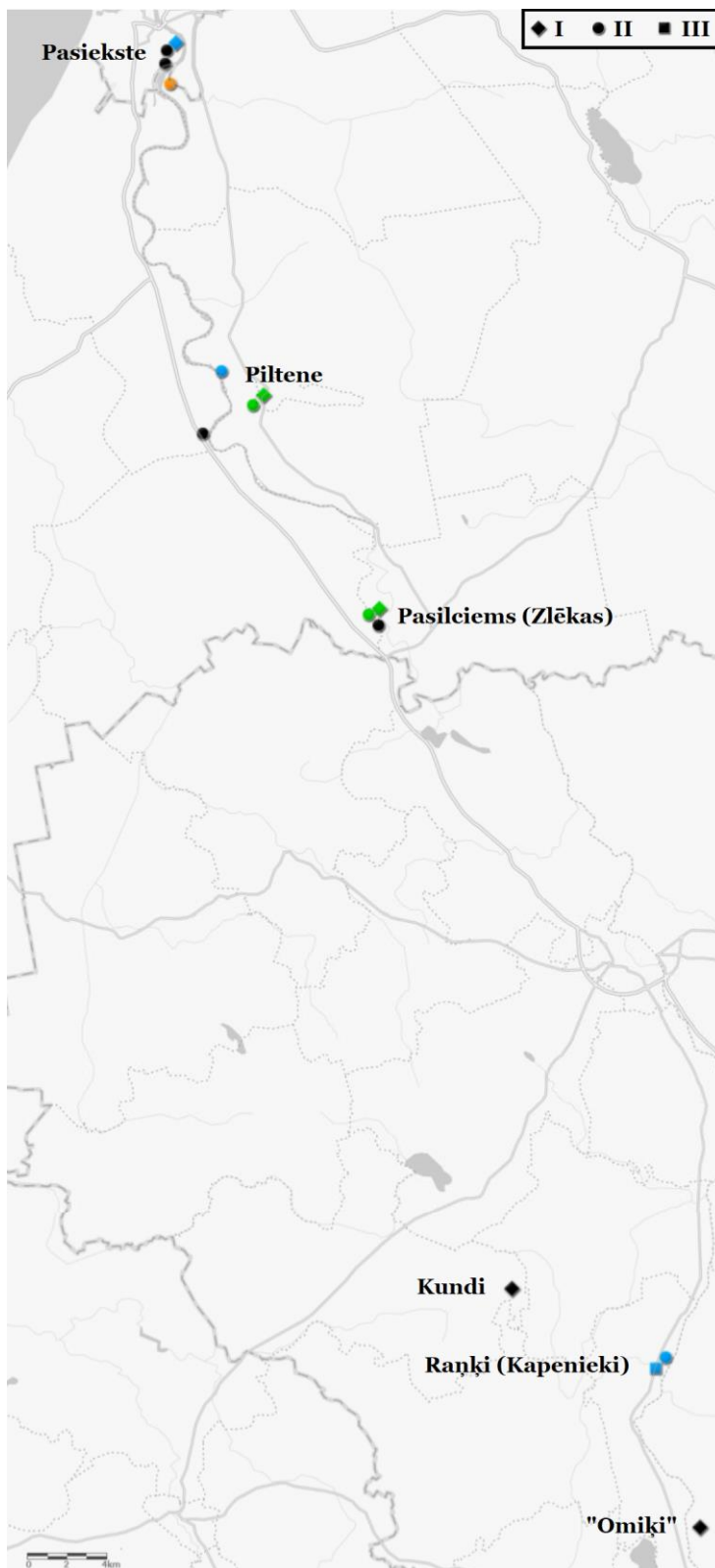
4.7.att. Omiņu māju depoziņā atrasto arābu dirhēmu izcelsmes vietas (autora veidota karte): I – arābu zemēs kaltas monētas; II – Volgas bulgāru zemēs viltotas monētas.

Daudzums: Samarra – 1 monēta; Andarāba – 3 monētas; Samarkanda – 12 monētas; Taškenta – 19 monētas; Volgas bulgāru zemes – 1 monēta.

4.8.att. Pasiekstes, Pasilciema un Piltenes depoziņu monētu kalšanas vietas (autora veidota karte):

I – Pasiekstes depoziņa monētas (11.gs.); II – Pasilciema depoziņa monētas (13.gs.); III – monētas, kas pārklājas Pasilciema un Piltenes depoziņiem; IV – Piltenes depoziņa monētas (13.gs.)

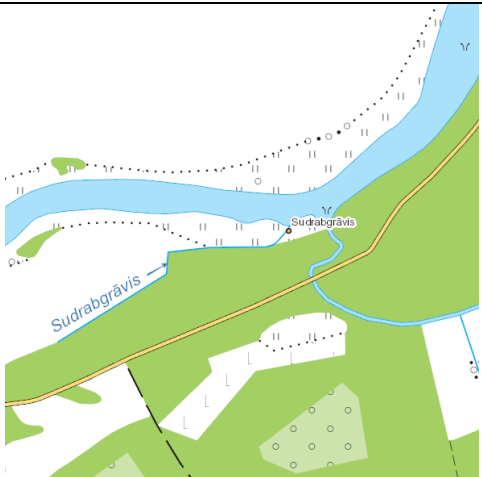
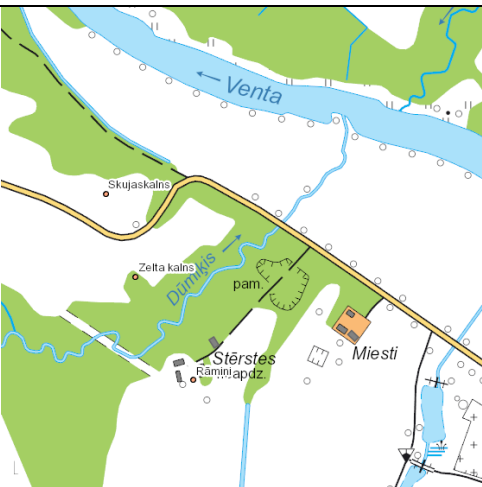

4.9.att. Ventas ūdensceļa tirdzniecības inventāra un naudas atradumu vietas (autora veidota karte): I – depozīti; II – atsvariņi; III – svariņi. Melns – 9.-10.gs.; zils – 11.gs.; oranžs – 12.gs.; zaļš – 13.gs.

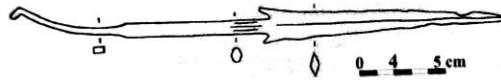
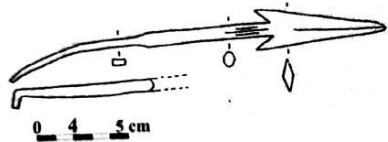

3.tab. Toponīmu analīze (autors: K.M. Molls)

Ar maiņas un kultūras sakariem potenciāli saistāmie toponīmi Ventas apkārtnē			
Toponīms	Veids	Nozīme	Karte
Bridas sala (Tārgales pag.)	Sala	Sala vistīcāmāk izveidojusies jaunajos laikos, Kurzemes hercogistes saimniecisko darbu rezultāts, taču vietvārds saistīts ar skandināviem. "Brida" - sievietes vārds, kas vēsturiski cēlies no Īrijas, taču arī skandināvu sabiedrībā tas bijis samērā izplatīts. Pie Bridas salas arī atrasta skandināvu kārbīņsakta un saktas atsvara gals.	 LĢIA topogrāfiskā karte M 1:100 000; Vietvārdu datubāze
Bēķi (Bēķu viduslaiku kapsēta) (Vārves pag.)	Apdzīvota vieta, kapsēta	Bēķu nosaukumam ir līdzības ar vācu vārdu "becken", kas nozīmē baseins, krātuve un varētu norādīt uz kādu ūdenskrātuvi vai ar kuģniecību saistītu dīķi, kas varētu būt kāda kuģu novietne vai labošanas vieta. Tiesa, šī nosaukuma skaidrojums ir samērā plaši interpretējams.	 LĢIA topogrāfiskā karte M 1:100 000; Vietvārdu datubāze
Brasliņi (Piltenes pag.)	Mājas, apdzīvota vieta	Brasliņi ir samērā izplatīts māju nosaukums Latvijas teritorijā, taču šī māja atrodas kādreizējā Ventas upes krastā (jaunā gultne atrodas uz R). Brasls nozīmē sekla vieta upē, kuru parasti izmanto upes šķērsošanai, tāpēc, iespējams, šī reiz bijusi upes šķērsošanas vieta.	 LĢIA topogrāfiskā karte M 1:100 000; Vietvārdu datubāze

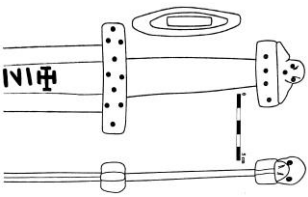
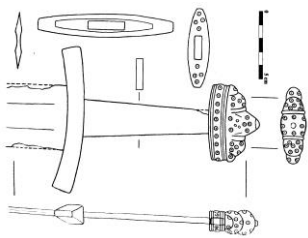
<p>Gut Paddern (Padures muiža) (Padures pag.)</p>	<p>Apdzīvota vieta, muiža</p>	<p>Padure ir apdzīvota vieta, kurā atrodas vairāki arheoloģiskie pieminekļi un šīs vietas saistība ar Ventas ūdensceļu ir ļoti skaidra. Toties Padures nosaukuma izcelsme, iespējams, arī saistāma ar Ventas upi, jo tās nosaukums vācu valodā "Paddern" tiešā tulkojumā uz latviešu valodu nozīmē airēt. Tātad, iespējams, no airēšanas pa Ventu aizgūts Padures nosaukums. Iespējams, pat ģeogrāfiski šī vieta upē bijusi samērā sekla, tāpēc tieši šajā vietā bija nepieciešams airēt.</p>	 <p><i>Kartes LNB, Goldingen: Gouvernement Kurland: Reihe VIII, Blatt 2; M 1:500 000</i></p>
<p>Osti (Padures un Rumbas pag.)</p>	<p>Mājas, apdzīvota vieta</p>	<p>Abos Ventas krastos, samērā netālu viens no otra (Padures un Rumbas pagastos) atrodas mājas ar nosaukumiem "Osti". Nosaukumam ir līdzības ar ostu, kas varētu liecināt par kādu ostas vietu vai piestātni kuģiem. Samērā netālu no Rumbas "Ostiem" jaunajos laikos reiz atradās Kurzemes hercogistes Kuldīgas osta, taču tā ir lokalizēta nedaudz tuvāk pašai Kuldīgai.</p>	 <p><i>LĢIA topogrāfiskā karte M 1:100 000; Vietvārdu datubāze</i></p>
<p>Zobenplava (Raņķu pag.)</p>	<p>Plava</p>	<p>Zobenplava atrodas netālu no Plostnieku pilskalna, tāpēc tās nosaukuma izcelsme, iespējams, saistāma ar šo senvietu. Tas varētu arī liecināt par to, ka pilskalnam bija ilglaicīga un plaša apdzīvotība, kā iespaidā apkārtējā ainava tika pārveidota un ietekmēta. Kā arī zobenu esamība (potenciāla) varētu liecināt par maiņas sakariem, caur kuriem rūda un/vai pats zobens iegūts.</p>	 <p><i>LĢIA topogrāfiskā karte M 1:100 000; Vietvārdu datubāze</i></p>

<p>Gut Wahrenhof (Vāres muiža) (Raņķu pag.)</p>	<p>Apdzīvota vieta, muiža</p>	<p>Vāres muižas nosaukums ir cēlies no vācu vārda "ware", kas nozīmē krava. Šis nosaukums gan visticamāk saistāms ar jaunajiem laikiem, taču tas potenciāli norāda uz šīs vietas saistību ar kravas pārvadājumiem pa Ventas upi. Viduslaikos šāda prakse visticamāk nebija, taču jaunajos laikos kravu vadāšana pa Ventu ir fiksēta visās tās garumā.</p>	 <p>Kartes LNB, Goldingen: Gouvernement Kurland: Reihe VIII, Blatt 2; M 1:50 000</p>
<p>Sudrabgrāvis (Skrundas pag.)</p>	<p>Grāvis, strauts</p>	<p>Lai arī tas ir grāvis, nav izslēdzams, ka tas reiz bijis strauts vai neliela upīte. Tā nosaukums cēlies no vārda sudrabs. Zināms, ka sudrabs ir dārgmetāls un arī vēlajā dzelzs laikmetā netālu Skrundas pag. ir atrastas sudraba arābu dirhēmas (monētas). Grāvja nosaukums varētu liecināt par saistību ar maiņas sakariem kādā no vēstures periodiem.</p>	 <p>LĢIA topogrāfiskā karte M 1:100 000; Vietvārdu datubāze</p>
<p>Zelta kalns (Nīgrandes pag.)</p>	<p>Paugurs</p>	<p>Zelta kalna nosaukums ir samērā savdabīgs, taču tā izcelsme nav skaidra. Tas varētu liecināt par maiņas sakariem, jo zelts bija maiņas līdzeklis. Taču latviešu folklorā ir samērā daudz nostāstu par bagātībām, kas apraktas kalnā un/vai par zelta kalniem, kas varētu arī sakņoties šī paugura nosaukuma izcelsmē. Tiesa, tas neizslēdz arī senāku laiku hronoloģijas iespējas. Pēc virsmas reljefa modeļa spriežot, vieta ir uzkalniņš, kas varētu arī, iespējams, būt kāda apbedījuma vieta, kurā atrastās senlietas uzskatītas par 'zeltu'.</p>	 <p>LĢIA topogrāfiskā karte M 1:100 000; Vietvārdu datubāze</p>

4.1.tab. Šķēpu analīze (autors: K.M. Molls)

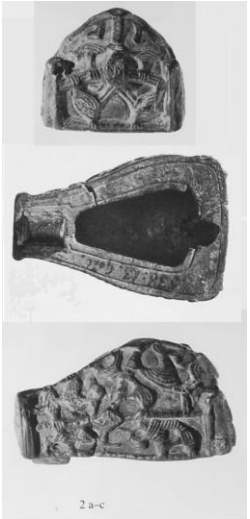
Darbā minētie šķēpi						
Nr.	Senlieta	Atrasts	Atsauce	Datējums	Piezīmes	Attēls
1.	D1 tipa iedzītņa šķēps ar atkārpēm	Pasilciema senkapi	ATGĀZIS, Tuvciņas ieroči, 41.lpp.	11.-13.gs.	Atraduma konteksts ar citiem importa priekšmetiem norāda uz to, ka ievests (tikai divi šī tipa šķēpi Ventas ūdensceļā)	
2.	D1 tipa iedzītņa šķēps ar atkārpēm	Kapenieku senkapi	ATGĀZIS, Tuvciņas ieroči, 41.lpp.	11.-13.gs.	Atraduma konteksts ar citiem importa priekšmetiem norāda uz to, ka ievests (tikai divi šī tipa šķēpi Ventas ūdensceļā)	
3.	Uzmavas šķēps ar inkrustētu sudraba ornamentu	Pasilciema senkapi	NERMAN, Verbindun gen, 108.lpp.	10.-11.gs.	Skandināviem tipisks šķēpu inkrustācijas veids. Atrasts Pasilciemā pie skandināvu dzīvesvietas, iespējams, skandināvu gatavots uz vietas vai arī importēts. Nav zināma precīza forma.	 Analogs, atrasts Salaspilī (pēc Nerman, B. Verbindungen, 102.lpp.)
4.	Pieci skandināvu uzmavas šķēpi ar slaidas lapas formu, šķērsriezumā rombiski	Lapsu senkapi	KNM Plg. 2999, 3000, 3131, 3163, 3165	9.-11.gs.	Reģionā visvairāk izplatītais šķēpu veids. Atrasts ugunskaļos vīrieša apbedījumā, korodējies.	 KNM Plg. 3163 (autora fotogrāfija)
5.	Četri skandināvu uzmavas šķēpi ar slaidas lapas formu, šķērsriezumā rombiski	Kundu senkapi	KNM 43244, KNM Plg. L 3931, L 3913, L 3914	9.-11.gs.	Reģionā visvairāk izplatītais šķēpu veids. Atrasts ugunskaļos vīrieša apbedījumā, korodējies.	 KNM 43244 (autora fotogrāfija)

4.2.tab. Zobenu analīze (autors: K.M. Molls)

Darbā minētie zobeni						
Nr.	Senlieta	Atrašanas vieta	Atsauce	Datējums	Apraksts	Attēls
1.	T tipa zobens ar sudraba un zelta ornamentu inkrustāciju	Ventspils, tās apkārtnē	NERMAN, Verbindungen, 76.lpp.	9.-11.gs.	Vikingu laikmetam tipisks T tipa zobens ar sudraba un zelta inkrustāciju.	
2.	T tipa zobens	Kuldīgā, pie bijušās Cepurīšu muižas	ASARIS, LŪSĒNS, Kuldīga zem Kuldīgas, 142.lpp.	9.-12.gs.	Vikingu laikmetam tipisks T tipa zobens, atrasts kā savrupatradums uz D no Ventas rumbas	
3.	Z tipa zobens ar ierakstu asmenī	A/S "Vulkāns" teritorija	ASARIS, LŪSĒNS, Kuldīga zem Kuldīgas, 142.lpp.	12.-13.gs.	Ugunskaļos atrasts zobens ar ierakstu "Mani taisīja Etselins, tā kunga vārdā".	
4.	T tipa divasmeņu zobens ar krāsaina metāla ierakstu	Pasilciema senkapi	ATGĀZIS, Tuvciņas ieroči, 92.lpp.	11.gs. pirmā puse - 13.gs.	Importēts Rietumeiropas zobens ar inkrustāciju	
5.	T tipa divasmeņu zobens ar Z tipam raksturīgu šķērsi	Pasilciema senkapi	ATGĀZIS, Tuvciņas ieroči, 92.lpp.	11.gs. pirmā puse - 13.gs.	Nezināmas izcelsmes zobena asmenis, ar Z tipam raksturīgu šķērsi (līdzīgi kā A/S "Vulkāns" senkapu zobenam)	

4.3.att. Saktu lietu analīze (autors: K.M. Molls)

Darbā minētās saktas							
Nr.	Senlieta	Atrašanas vieta	Atsauce	Datējums	Piezīmes	Attēls	Analoģijas
1.	Lāčgalvas sakta	Ventspils Latviešu biedrības nama vietā (netālu no Ventas)	VM 30141	9.-10.gs.	Ornamentā atspoguļojas dzīvnieku tēli (zirgs/vērsis?). Tā arī zaudējusi aizmugures plāksni un zoslu. Pēc ornamenta tipa analogas saktas atrastas Visbijā.	 <p><i>Armanda Vijupa fotogrāfija</i></p>	
2.	Lāčgalvas sakta	Kundu senkapi	KNM 43240	9.-10.gs.	Ornamentā atspoguļojas dzīvnieku tēli (zirgs/vērsis?). Kundu senkapos atrastā sakta ir korodējusi no apbedīšanas rituāla laikā veiktās dedzināšanas. Tā arī zaudējusi aizmugures plāksni un zoslu. Pēc ornamenta tipa analogas saktas atrastas Visbijā.	 <p><i>Autora fotogrāfijas</i></p>	 <p><i>Thunmark-Nylén, Wikingerzeit Gotlands II, 24.lpp. (Tafel 4)</i></p>

3.	Lāčgalvas sakta	Lapsu senkapi	KNM 42441	9.gs.	Ornamentā atspoguļojas dzīvnieku tēli (zirgs/vērsis?). Atrasta apbedījumā Lapsu senkapos. Trūkst zosla. Pēc ornamenta tipa analogas saktas atrastas Gotlandes ZR piekrastē.	 <p data-bbox="1213 797 1440 824"><i>Autora fotogrāfijas</i></p>	 <p data-bbox="1724 724 1766 743">5 a-b</p> <p data-bbox="1556 756 1913 816"><i>Thunmark-Nylén, Wikingerzeit Gotlands II, 24.lpp. (Tafel 4)</i></p>
4.	Lāčgalvas sakta	Lapsu senkapi	KNM 42442	9.gs.	Ornamentā atspoguļojas dzīvnieku tēli (zirgs/vērsis?). Atrasta apbedījumā Lapsu senkapos. Trūkst zosla. Pēc ornamenta tipa analogas saktas atrastas Gotlandes ZR piekrastē.	 <p data-bbox="1213 1414 1440 1442"><i>Autora fotogrāfijas</i></p>	 <p data-bbox="1692 1333 1724 1349">2 a-c</p> <p data-bbox="1587 1365 1881 1458"><i>THUNMARK-NYLÉN, Wikingerzeit Gotlands II, 24.lpp. (Tafel 4)</i></p>

5.	Kārbiņsakta	Ventpils novada, Tārgales pag., Dokupes krasts	VVM 30741	10.gs.	Bronzas kārbiņsakta.	 <p data-bbox="1157 691 1493 716"><i>Armanda Vijupa fotogrāfija</i></p>	 <p data-bbox="1587 727 1885 821"><i>THUNMARK-NYLÉN, Wikingerzeit Gotlands II, 77.lpp. (Tafel 57)</i></p>
6.	Kārbiņsakta as frg.	Lapsu senkapi	KNM Plg L- 3179	9.gs. vidus	Bronzas kārbiņsakta stūra frg., laužts, karstumā deformēts.	 <p data-bbox="1220 1097 1430 1122"><i>Autora fotogrāfija</i></p>	
7.	Bruņurupuču sakta	"Vēversātu" mājas	Asaris, Veckuldīgas pilskalns	10.gs.	Bronzas bruņurupuču sakta, pēc R. Spirģa analīzes, skandināvu amatnieka uz vietas gatavota.	 <p data-bbox="1146 1341 1514 1398"><i>Sakne, Kurzemes iedzīvotāju un skandināvu kontakti, 127.lpp.</i></p>	

8.	Bruņurupuču sakta	Lapsu senkapi	KNM Plg. L 2995	9.-10.gs.	Bronzas bruņurupuču sakta, divdaļīga, ar Osebergas stila ornamentu.	 <p><i>Sakne, Kurzemes iedzīvotāju un skandināvu kontakti, 126.lpp.</i></p>	 <p><i>SPIRĢIS, Daugavas lībiešu važiņrotas ar bruņurupuču saktām</i></p>
9.	Bruņurupuču sakta	Lapsu senkapi	KNM Plg. L 2996	9.-10.gs.	Bronzas bruņurupuču sakta, divdaļīga, ar Osebergas stila ornamentu.	 <p><i>Autora fotogrāfija</i></p>	
10.	Bruņurupuču saktas frg.	Kundu senkapi	KNM Plg. L 3946	9.gs. otrā puse - 10.gs. sākums	Bronzas bruņurupuču saktas (?) fragments. Grūti izšķirami ornamentī (rombveida pacēlums vidū, blakus dzīvniekveidīgas figūras).	 <p><i>Autora fotogrāfija</i></p>	
11.	Bruņurupuču saktas frg.	Kundu senkapi	KNM Plg. L 3901	9.gs. vidus - otrā puse	Bruņurupuču saktas fragments, virspuse ornamentēta - rombveida pacēlums, blakus dzīvniekveidīgas figūras. Iekšpusē zoslas stiprinājuma daļa un daļa zoslas saglabājusies.	 <p><i>Autora fotogrāfija</i></p>	

12.	Bruņurupuču sakta	Priednieku apmetne	Vaska, Rotas un ornamenti Latvijā, 247.lpp.	9.gs. beigas - 10.gs.	Bronzas bruņurupuču sakta, divdaļīga, ar Osebergas stila ornamentu.		<i>Vaska, Rotas un ornamenti Latvijā, 247.lpp.</i>
13.	Bruņurupuču sakta	Priednieku apmetne	Vaska, Rotas un ornamenti Latvijā, 246.lpp.	9.gs. beigas - 10.gs.	Bronzas bruņurupuču sakta, divdaļīga, ar Osebergas stila ornamentu.		<i>Sakne, Kurzemes iedzīvotāju un skandināvu kontakti, 127.lpp.</i>
14.	Bruņurupuču sakta	Priednieku apmetne	Vaska, Rotas un ornamenti Latvijā, 246.lpp.	9.gs. beigas - 10.gs.	Bronzas bruņurupuču saktas pamatne, divdaļīga, ar Osebergas stila ornamentu.		<i>Sakne, Kurzemes iedzīvotāju un skandināvu kontakti, 127.lpp.</i>

4.4.tab. Atsvaņņu analīze (autors: K.M. Molls)

Atsvaņņi					
Nr.	Atrašanas vieta	Inv. nr./ atsauce	Datējums	Apraksts	Attēls
1.	Pasiekste	VVM 3146/18 P1	10.gs. (?)	Bronzas bikonisks atsvaņņš, masīvs, dzelzs kodola, korozijas rezultātā deformējies, neregulārs. 24x35mm.	
2.	Pasiekste	VVM 30183/3	10.gs. (?)	Bronzas/dzelzs atsvaņņš, noapaļoti bikonisks, uz noplacinātajām virsmām zīmes nav saskatāmas. Diametrs - 19,5mm	
3.	Bēķi	VVM 30540/6	10.gs. (?)	Bronzas bikonisks atsvaņņš, masīvs, dzelzs kodola, korozijas rezultātā deformējies, neregulārs.	
4.	Bēķi	VVM 30253/ 27	10.gs. (?)	Neliels, bikonisks bronzas atsvaņņš.	

5.	Dokupe	VVM 30173	11.gs.beigas - 12.gs.	Muciņas formas bronzas atsvariņš ar pavirši izvietotiem punktiem gar apļa malu un centrā iegravētu krustu vienā laukumā.	
6.	Krītkaļna viduslaiku kapsētas apkārtne	VVM 32577/3	11.gs.beigas - 12.gs.	Muciņas formas bronzas atsvariņš ar pavirši izvietotiem pieciem punktiem vienā laukumā. Svārs - 41,3g	
7.	Piltenes apkārtne (Piltenes depoziāts)	Berga, Piltenes depoziāts, 79.lpp.	13.gs.	Muciņas formas bronzas atsvariņš, vienā laukumā dziļš krustveida iecirtums, otrs laukums stipri patinējis, zīmes nav redzamas. Diametrs - 16,24mm, augstums - 12mm, svārs - 15,364g	
8.	Piltenes apkārtne (Piltenes depoziāts)	Berga, Piltenes depoziāts, 79.lpp.	13.gs.	Muciņas formas bronzas atsvariņš. Vienā laukumā krustveida iecirtums, otrā - krusts, kuru veido divas līnijas no dziļi iespiestām lodītiem, krusta galos pa lodītei. Diametrs - 22,4mm, augstums - 18,08mm, svārs - 45,320g	

9.	Ventava	VVM 30786	9.gs. otrā puse - 10.gs. sākums	Bronzas četrpadsmit skaldņu atsvariņš. Rotāts ar zobrata līniju un saulīšu ornamentu, uz kvadrātveida skaldnēm sešas „saulītes”, uz trīsstūrveida – trīs. Svars - 3,93g	
10.	Pasilciems	VVM 3122/1	10.gs. (?)	Bronzas atsvariņš, noplacinātas lodes formā, ar dzelzs serdeni, bojāts korozijas procesu rezultātā. Diametrs - 19mm, svars - 38,6g	
11.	Pasilciems	VVM 30746	12.-13.gs. (?)	Atsvariņš, dzelzs ar bronzas apvalku. Noapaļoti bikoniski, rotāts ar pavišņi ievīlētām dziļām rievām. Diametrs - 35mm, svars - 99,1g.	
12.- 21.	Kapenieku senkapi	Ceplīte, Atsvariņi Latvijas 10.- 13.gs. kapu inventārā , 201.- 202.lpp.	10.gs. otrā puse - 11.gs.	Desmit atsvariņi četros ugunskapos. Visi deguši un viegli deformēti. Pamatā bikoniski vai mucīņas formas. Bronzas vai arī dzelzs ar bronzas pārvalku. Daļai no atsvariņiem uz laukumiem ir divi līdz pieci aplīši.	

Bakalaura darbs „Ventas ūdensceļš maiņas un kultūras sakaros vēlajā dzelzs laikmetā un viduslaiku sākumos” izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē Vēstures un arheoloģijas nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst ar elektronisko parakstu parakstītajai darba versijai.

Autors: Kaspars Markus Molls /paraksts/ 25.05.2022.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: asociētais profesors, Dr. hist. Armands Vijups

Recenzents: Mg.hist. Eduards Plankājs

Darbs iesniegts Vēstures un filozofijas fakultātē:

Studiju metodiķe _____ Sigita Šnē

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____. prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre _____ lektore Elīna Guščika